

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Rūta GEDMINAITĖ

Ekonomikos studijų programos studentė

LIETUVOS NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR JŲ NELYGYBĖS
ANALIZĖ BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE

Magistro darbas

Šiauliai, 2015

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Rūta GEDMINAITĖ

LIETUVOS NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ IR JŲ NELYGYBĖS
ANALIZĖ BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE

Magistro darbas

Ekonomika (L100)

Vadovas:

Prof. Habil. dr. Algis Šileika

Teigiū, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Gedminaitė, R. (2015). Lietuvos namų ūkių pajamų ir jų nelygybės analizė Baltijos šalių kontekste: universitetinių antros pakopos studijų Ekonomikos programos magistro baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovas Prof. habil. dr. Algis Šileika. Šiaulių universitetas, Ekonomikos katedra, 92 p. (113 p.).

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjami namų ūkių pajamų ir jų nelygybės pokyčiai Baltijos šalyse 2004-2013 metų laikotarpiu. Atliekant visą tyrimą išryškinama Lietuvos pajamų pasiskirstymo ir nelygybės situacija Baltijos šalių kontekste. Darbą sudaro trys dalys.

Pirmoje dalyje pateikiama namų ūkio, pajamų ir jų nelygybės samprata bei pajamų lygio pokyčius lemiantys veiksniai. Kadangi tolimesniame darbo tyrime buvo nagrinėtos disponuojamos pajamos, todėl šios rūšies pajamų aprašymui skirtas didesnis dėmesys. Išsiaiškinta, kad dideli pajamų skirtumai yra susiję su pasaulyje didele problema laikoma - pajamų nelygybe. Dėl šios priežasties išsamiau išanalizuota pajamų nelygybės samprata, pajamų nelygybės įvertinimo metodika ir teoriškai aprašyti jos sukelti ekonominiai ir socialiniai padariniai.

Antroje dalyje analizuotos Baltijos šalių namų ūkių disponuojamos pajamos ir jų gavimo šaltiniai 2004 – 2013 metais. Nustatyta, kad didžiausią dalį struktūrose sudaro samdomojo darbo pajamos, o socialinės išmokos tiriamais metais vis augo. Apskaičiuotos vidutinio ir ribinio polinkio vartoti ir taupyti reikšmės, leido daryti išvadą, kad didesnė pajamų dalis yra skiriama vartojimui, o ne taupymui. Ištirtas disponuojamų pajamų pasiskirstymas pagal gyventojų socialines grupes, leido įžvelgti didelius pajamų skirtumus. Todėl pasinaudojus įvairiais rodikliais, buvo įvertinta pajamų nelygybės situacija Baltijos šalyse. Vienas svarbiausių rodiklių Gini koeficientas, parodė, kad visose Baltijos šalyse egzistuoja netolygus pajamų pasiskirstymas. Rezultatai leido nustatyti, kad didžiausia nelygybė yra Latvijoje. Remiantis koreliacinės analizės rezultatais, nustatyta pasirinktų veiksnių įtaka namų ūkių pajamų lygiui visu tiriamu laikotarpiu ir įvertinant ekonominės krizės (2008-2009 m.) poveikį. Taip pat, prognozuotos Baltijos šalių pajamų lygio reikšmės ir makroekonominės aplinkos tendencijos 2014-2016 metams.

Trečioje dalyje, išanalizavus mokslinę literatūrą, atrinktos pajamų nelygybę Lietuvoje mažinančios kryptys ir įvardintos konkrečios priemonės. Verta paminėti, kad daugiausia jų yra susijusių su valstybės vykdomu pajamų persiskirstymu (socialinės programos, fiskalinė politika ir t.t). Siekiant kad pasiūlymai mažinti pajamų nelygybę būtų kuo realistiškesni, pateikti įvairūs preliminarūs skaičiavimai, parodantys, kaip ir kiek padidėtų gaunamos namų ūkių pajamos.

Gedminaitė, R. (2015). Lithuanian household income and inequality analysis in the context of the Baltic countries: University second cycle (Master's) studies Master Final Work of Economics / Research Advisor: Prof. habil. dr. Algis Šileika. Šiauliai University, Department of Economics, p.92 (p. 113).

SUMMARY

There in the final work of the master degree are being analyzed household income inequality and changes in the Baltic countries during 2004-2013. In the full work underlined Lithuania income distribution and inequality in the context of the Baltic countries. The work consists of three parts.

The first part examines household, income and their conception. Due to the further analysis of disposable income, more attention is paid on this type of income. It is suggested that large differences in incomes are related to the worldwide income inequality. For this reason, the thesis scrutinises in more detail income inequality, methodology of income inequality evaluation, and consequences of this income inequality are assessed theoretically.

The second part analyses the income of households in Baltic countries and their sources from 2004 to 2013. It is pointed out that income from employed labor constitute the largest part in the structures, and it is also asserted that social transfers continued to increase during the given period. Estimated the average propensity to save (consume) and marginal propensity to consume (save) values, allow to conclude that the larger part of the income is spent for consumption, rather than for saving. Distribution of the income in terms of social groups allows to claim considerable differences in income. Utilising various indicators, the situation of the income inequality in Baltic countries was assessed. One of the most important indicator — Gini coefficient — demonstrated that inequality exists in all Baltic countries. Moreover, the results showed in which country the inequality is the largest. The results of the correlation analysis allows to evaluate the influence of the used rodikliai on the level of the household income and delve into the impact of the economic crisis. Further, the tendencies for the macroeconomic environment from 2014 to 2016 are provided.

After the literature analysis, in the third part of the thesis selects the factors reducing the income inequality and specific measures are presented. It is worth mentioning that most of them are associated with state income distribution (social programmes, fiscal politics, etc.). In order to for suggestions to be realistic, preliminary calculations are given that show in what ways and numbers the household income would increase.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. NAMŪ ŪKIŲ PAJAMŲ TEORINIAI KLAUSIMAI	12
1.1. Namų ūkio samprata	12
1.2. Namų ūkio pajamų samprata	15
1.3. Namų ūkio disponuojamų pajamų samprata ir funkcijos	21
1.3.1. Namų ūkio disponuojamų pajamų vartojimo funkcija	23
1.3.2. Namų ūkio disponuojamų pajamų taupymo funkcija.....	25
1.4. Namų ūkių pajamų lygį lemiantys veiksniai	26
1.5. Namų ūkių pajamų nelygybė	30
1.6. Namų ūkių pajamų nelygybės įvertinimo metodai.....	35
1.7. Pajamų nelygybės padariniai	39
2. BALTIJOS ŠALIŲ NAMŪ ŪKIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ 2004 – 2013 METŲ LAIKOTARPIU .	41
2.1. Namų ūkių pajamų tyrimo metodologija.....	41
2.2. Namų ūkių pajamų dinamika ir jų struktūra.....	44
2.3. Namų ūkių pajamų paskirstymo vartojimui ir taupymui vertinimas.....	48
2.4. Pajamų pasiskirstymo vertinimas pagal socialines gyventojų grupes.....	50
2.5. Pajamų nelygybės Baltijos šalyse vertinimas	60
2.6. Ryšių tarp disponuojamų pajamų ir jų lygį lemiančių veiksnių tyrimas	69
2.7. Namų ūkių pajamų prognozavimas	73
3. NAMŪ ŪKIO PAJAMŲ NELYGYBĖS MAŽINIMO KRYPTYS IR PRIEMONĖS	78
IŠVADOS	87
LITERATŪRA	90
PRIEDAI	93
1. Priedas. Vidutinės disponuojamos ir realiosios disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį, Baltijos šalyse	94
2. Priedas. Disponuojamų pajamų gavimo šaltinių struktūra ir dinamika Baltijos šalyse.....	95
3. Priedas. Vidutinio ir ribinio polinko vartoti ir taupyti rodiklių apskaičiavimo duomenys	97
4. Priedas. Vidutinių disponuojamų pajamų pasiskirstymas pagal socialines grupes Baltijos šalyse 2004-2013 m.....	98
5. Priedas. Metinis vidutinių disponuojamų pajamų pasiskirstymas pagal decilius Baltijos šalyse 2004-2013 m, Eur.....	102

6 Priedas. Pajamų nelygybės rodiklių apskaičiavimas	103
7 Priedas. Pajamų nelygybės rodikliai Baltijos šalyse 2004-2013 m.	104
8 Priedas. Gini koeficiento reikšmės iki ir po socialinių išmokų gavimo Baltijos šalyse 2004-2013 m.	105
9 Priedas. Pajamų kvintilių reikšmės Baltijos šalyse 2004-2013 m., Eur	106
10 Priedas. Koreliacijos koeficiento reikšmingumo patikrinimas.....	107
11 Priedas. Vidutinių disponuojamų pajamų prognozavimo duomenys ir apskaičiavimas Baltijos šalims, 2014-2016 metams, Eur.	108
12 Priedas. Pajamų lygį lemiančių veiksnių duomenys 2004-2013 m.....	108
13 Priedas. Pažymėjimas apie dalyvavimą Jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“	108
14 Priedas. Diplomas už aktualiausią publikaciją regiono tematika.....	108

LENTELĖS

1.1 lentelė. Namų ūkio apibrėžimai.....	13
1.2 lentelė.Pajamų apibrėžimai.....	15
1.3 lentelė.Pajamų pasiskirstymas	16
1.4 lentelė.Pajamų klasifikacija	18
1.5 lentelė.Disponuojamų pajamų sąvokos apibrėžimai	22
1.6 lentelė.Namų ūkių išlaidų klasifikavimas.....	24
1.7 lentelė.Pajamų lygį lemiantys veiksniai	27
1.8 lentelė.Pajamų nelygybės sąvokos apibrėžimai	30
1.9 lentelė.Pajamų pasiskirstymo vertinimo metodų privalumai ir trūkumai.....	38
2.1 lentelė.Dinamikos eilučių rodiklių formulės	41
2.2 lentelė.Koreliacijos koeficiento vertinimo skalė	42
2.3 lentelė.Vidutinis polinkis vartoti ir taupyti Baltijos šalyse 2004 -2013 m.	48
2.4 lentelė.Ribinis polinkis vartoti ir taupyti Baltijos šalyse 2004 -2013 m.	49
2.5 lentelė.Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Lietuvos apskrityse, eurai.....	54
2.6 lentelė.Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Latvijos apskrityse, eurai.....	55
2.7 lentelė.Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Estijos apskrityse, eurai.....	56
2.8 lentelė.Pajamų pasiskirstymo 2004-2013 m. Baltijos šalyse vertinimo rezultatų suvestinė	59
2.9 lentelė.Baltijos šalių namo ūkių disponuojamų pajamų kvintilinis santykis 2004-2013 m.	67
2.10 lentelė.Decilinis santykis Baltijos šalyse 2005-2013 m.	68
2.11 lentelė.Pajamų nelygybės Baltijos šalyse vertinimo rezultatų suvestinė.....	68
2.12 lentelė.Baltijos šalių pajamas lemiančių veiksnių kitimas 2004-2013 m.....	70
2.13 lentelė.Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų ir juos įtakančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai.....	71
2.14 lentelė.Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų ir juo įtakančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai	72
2.15 lentelė.Pajamų nelygybės mažinimo kryptys ir priemonės	79
2.16 lentelė.NPD padidinimo situacija.....	80
2.17 lentelė.Progresinio GPM taikymo tarifai.....	81

PAVEIKSLAI

1.pav. Magistro darbo loginė struktūra.....	11
1.1.pav. Prekių ir paslaugų, gamybos veiksnių bei pinigų srautai tarp namų ūkių ir firmų	12
1.2 pav. Namų ūkio ekonominės funkcijos sandara	13
1.3. pav. Gyventojų pajamų pasiskirstymas	16
1.4 pav. Namų ūkių pajamų klasifikavimas	17
1.5. pav. Gyventojų pajamų piramidė.....	19
1.6. pav. Ryšys tarp pajamų funkcijų ir poreikių.....	22
1.7. pav. Vartojimo ir santaupų funkcija	24
1.8. pav. Kuznets kreivė	32
1.9. pav. Lorenzo kreivė ir Robino Hudo indeksas	37
2.1. pav. Tyrimo metodų panaudojimo eiga.....	44
2.2 pav. Disponuojamos pajamos tenkančios 1 namų ūkio nariui per mėnesį 2004-2013 m.....	45
2.3 pav. Realiosios disponuojamos pajamos tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį ir infliacijos tempas 2004-2013 m.	46
2.4 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos disponuojamų pajamų struktūra 2004-2013 m.....	47
2.5 pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal lytį vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.	50
2.6.pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal amžių vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.	51
2.7 pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal išsilavinimą vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.....	52
2.8 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos, pagal gyvenamą vietovę vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.	53
2.9.pav. Vidutinės disponuojamos pajamos, pagal namų ūkio tipą, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.....	57
2.10. pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal veiklos statusą vienam namų ūkio nariui per metus Baltijos šalyse 2004-2013 m.	58
2.11 pav. Gini koeficiento reikšmės Baltijos šalyse 2004-2013 metų laikotarpiu	60
2.12. pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir Gini koeficiento kitimo tendencijos 2004 -2013 m.	61
2.13. pav. Realus BVP augimo tempo ir Gini koeficiento kitimo tendencijos 2004 -2013 m.	62
2.14 pav. Teilo entropijos mato reikšmės Baltijos šalyse 2005 ir 2013 m.....	63

2.15 pav. Atkinsono indekso reikšmės Baltijos šalyse 2005 ir 2013 m.	64
2.16 pav. Lietuvos Lorenzo kreivė ir Robin Hudo koeficientas 2005 ir 2013 m.	65
2.17 pav. Latvijos Lorenzo kreivė ir Robin Hudo koeficientas 2005 ir 2013 m.	66
2.18 pav. Estijos Lorenzo kreivė ir Robin Hudo koeficientas 2005 ir 2013 m.	66
2.19.pav. Lietuvos namų ūkių disponuojamų pajamų prognozė 2014 – 2016 metams.....	74
2.20.pav. Latvijos namų ūkių disponuojamų pajamų prognozė 2014 – 2016 metams.....	75
2.21.pav. Estijos namų ūkių disponuojamų pajamų prognozė 2014 – 2016 metams.....	76
3.1.pav.Gyventojų pajamų mokestis (GPM) iki ir po progresinio mokesčio įvedimo.....	81
3.2.pav.Vidutinė senatvės pensija per mėnesį, vidutinis neto darbo užmokestis per mėnesį ir santykis tarp jų 2004-2014 m.	84

IVADAS

Namų ūkis yra labai svarbus valstybės ekonominis sektorius. Būdamas gamybos veiksnium (darbo, kapitalo bei žemės) savininku, jis gauna pajamas, o galutinių prekių bei paslaugų pirkėju – tas pajamas išleidžia. Visa tai galima apibrėžti sąvoka - namų ūkio finansai, kurie atsispindi kaip ekonominiai piniginiai santykiai, atsirandantys namų ūkio narių veiklos procese sudarant, paskirstant ir naudojant pinigų fondus, siekiant patenkinti gyvenimo poreikius. Namų ūkių pajamų ir išlaidų lygis bei socialinis ir ekonominis pasiskirstymas yra svarbiausi rodikliai, apibūdinantys gyvenimo lygį šalyje.

Temos naujumas ir aktualumas: Pastebėta, kad pajamų nelygybė beveik visose Europos valstybėse nuolat didėjo nuo XX amžiaus pabaigos. Tačiau pastaraisiais metais, išsamesnių tyrimų, kuriuose būtų Lietuvos namų ūkių pajamos ir nelygybė lyginami su kitų valstybių duomenimis, nebuvo atliekami. Tad reikia įvertinti ir atnaujinti informaciją, kaip pasikeitė namų ūkių pajamos per tam tikrą laikotarpį.

Moksliniuose darbuose namų ūkių finansų tematika nagrinėjama įvairiais aspektais, priklausomai nuo to, kokių rezultatų buvo tikimasi iš tyrimo. Gyventojų pajamos, kaip vienas svarbiausių gyvenimo lygio rodiklių, ir pajamų nelygybė analizuojama D. Juškienės (1997), R. Lazutkos (2001, 2003), A. Šileikos ir I. Blažienės (2000), I. Blažienės (1999, 2000), A. Misiuno ir N. Bratčikovienės (2007), V. Lisauskaitės (2010), I. Blažienės ir R. Zabarauskaitės (2011) darbuose. Ryšį tarp pajamų ir išlaidų analizavo šie mokslininkai: M. Friedman (1957), F. Modigliani, A. Ando (1963), J. Y Campbell, N. G. Mankiw (1989), R. Dekle (2000), T. I. Palley (2010). Vartojimo struktūrą išsamiai išnagrinėjo Z. Lydeka, Ž. D. Žaliamas (2012).

Tyrimo problema: Tyrime yra aktuali pajamų nelygybės problema, kadangi per pastaruosius metus tiek Lietuvoje, tiek Baltijos valstybėse didėjo turto ir pajamų diferenciacija, susiformavo žemas vidutinis gyventojų disponuojamųjų pajamų lygis, išryškėjo gyventojų turto ir pajamų skirtumai. Teigiama, kad didėjantis pajamų paskirstymo netolygumas yra viena iš ekonominių deformacijų. Netolygus pajamų pasiskirstymas tuo pačiu lemia ir nevienodą namų ūkių disponuojamųjų pajamų dalį, skiriamą vartojimui dabar ir atidedamą vartojimui ateityje, t.y. santaupoms.

Be to, mokslinėje literatūroje dažniau yra aptariama apie tai, koks turi būti idealus pajamų nelygybės laipsnis. Taigi iš čia išsiskiria dar kita problema, kad Lietuvos ir Baltijos šalių perskirstymo sistema nėra efektyvi, nes ji neduoda teigiamų rezultatų mažinant gyventojų pajamų diferenciaciją. Esant žemam pajamų lygiui ir palyginti didelei pajamų diferenciacijai daugėja žmonių, gaunančių labai mažas pajamas. Tokios situacijos padarinys - skurdas, blogėjanti demografinė situacija ir nusikalstamumas.

Darbo objektas: namų ūkių pajamos.

Darbo tikslas: atlikti Lietuvos namų ūkių pajamų ir jų nelygybės analizę Baltijos narių kontekste 2004-2013 metų laikotarpiu.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti teorinę namų ūkių pajamų sampratą ir išnagrinėti namų ūkių pajamų nelygybę lemiančius veiksnius.
2. Ištirti Baltijos šalių namų ūkių pajamų dinamiką, struktūrą ir išanalizuoti veiksnių įtaką pajamų lygiui.
3. Įvertinti Baltijos šalių namų ūkių pajamų pasiskirstymą socialinėse grupėse ir nelygybės dydį.
4. Atlikti Baltijos šalių namų ūkių pajamų prognozavimą.
5. Nustatyti pajamų nelygybės mažinimo kryptis ir priemones.

Tyrimo metu iškelta hipotezė:

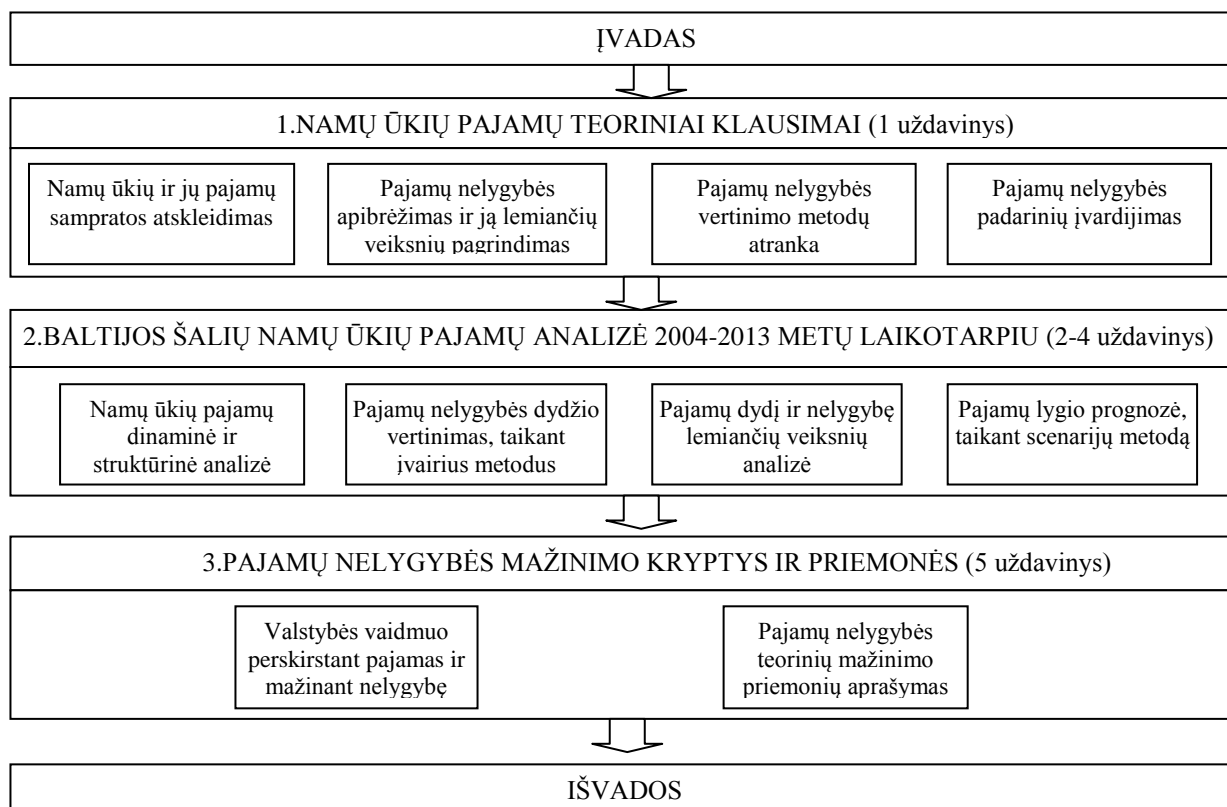
H_0 : Gyventojų pajamų nelygybė ilgu laikotarpiu didėja.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, dinaminė ir koreliacinė analizė, indukcija ir deducija, duomenų diferenciacijos rodiklių skaičiavimas, sklaidos rodiklių skaičiavimas, prognozavimas.

Apribojimai. Darbe analizuotas 2004-2013 m. laikotarpis. Eurostat duomenų bazėje nesant 2004 metų duomenų, kai kurie skaičiavimai ir analizė pateikti tik nuo 2005 metų. Visuose skaičiavimuose analizuotos tik disponuojamos piniginės ir natūrinės pajamos, atsiribojant nuo kitų pajamų rūšių.

Tyrimo imtis: Pajamų tyrimui buvo pasirinktos Baltijos šalys dėl panašios geografinės, istorinės ir ekonominės padėties. Atliekant Baltijos šalių pajamų ir nelygybės analizę naudoti 2004 – 2013 metų duomenys. Pagrindiniai duomenų šaltiniai: Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenys ir Eurostat duomenų bazė. Kadangi duomenys buvo imami iš atskirų valstybių statistikos departamentų, duomenys buvo perskaičiuoti į vieną bendrą valiutą – eurą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu vertinama namų ūkių, pajamų ir jų nelygybės samprata. Pateikti veiksniais lemiantys pajamų lygio kitimą. Antrojoje darbo dalyje yra atliekama Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų analizė 2004-2013 m., nustatant disponuojamų pajamų dinamiką ir struktūrą bei šių pajamų ir jas lemiančių veiksnių tarpusavio priklausomybę. Be to, analizuojamas pajamų nelygybės dydis visose trijose analizuojamose šalyse. Taip pat, atliktas Baltijos šalių namų ūkių pajamų prognozavimas, leisiantis geriau suvokti ekonomikos tendencijas ateityje. Trečiojoje dalyje, remiantis ekspertų nuomone, aprašomi nelygybės mažinimo būdai ir priemonės. Magistro darbo loginę struktūrą galima matyti 1 paveiksle.

1.pav. **Magistro darbo loginė struktūra**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Darbo praktinis reikšmingumas. Gauto tyrimo rezultatai ir trečioje dalyje pateiktos priemonės gali būti panaudotos valstybinių institucijų, tobulinant Lietuvos pajamų nelygybės mažinimo politiką. Taip pat, šio magistro darbo pagrindu buvo parengtas straipsnis Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto organizuotai 15-ajai Jaunųjų tyrėjų tarptautinei mokslinei konferencijai „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“. Straipsnis buvo įvertintas kaip aktualiausia publikacija regiono tematika (žr. 13 ir 14 priedą).

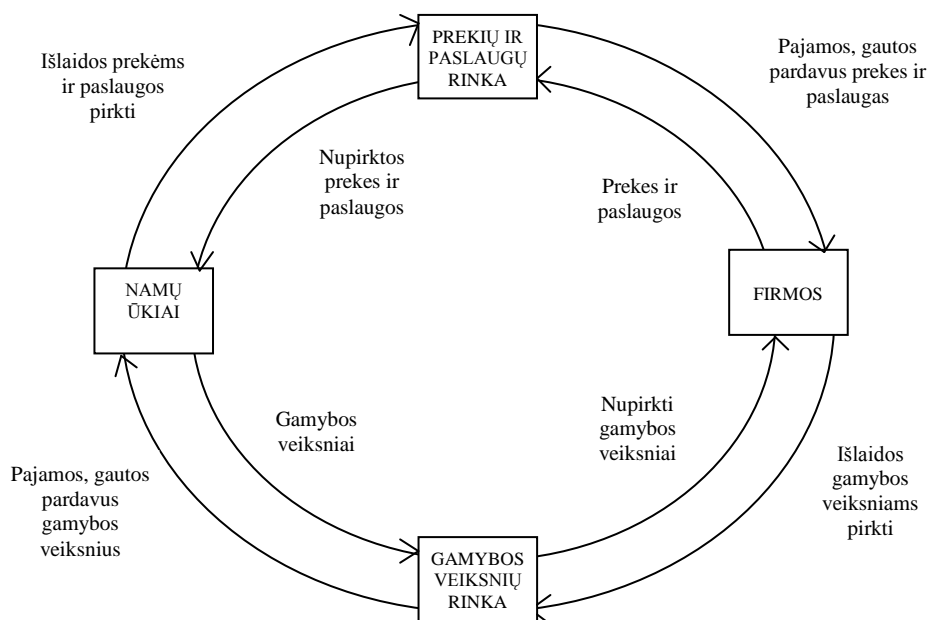
Tyrimo rezultatai: Atlikus Lietuvos ir kitų Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų analizę 2004 - 2013 m. ir numačius jų perspektyvas 2014-2016 m. laikotarpiu nustatyta, kad šiose šalyse namų ūkio nariui, tenkančios disponuojamos pajamos analizuojamu laikotarpiu didėjo. Nustatyta, kad jų kitimui didžiausios įtakos turėjo vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio pokyčiai. Pajamų nelygybė mažėja, nes per tiriamą laikotarpį Gini koeficientas sumažėjo Lietuvoje 4,03 proc. (iki 33,61 proc.), Latvijoje 5,94 proc. (iki 34,44 proc.), Estijoje 12,58 proc. (iki 32,04 proc.). Taigi visose Baltijos šalyse yra esminių pajamų nelygumų, nes Gini koeficiento reikšmė, didesnė nei 30 proc. t.y. yra atotrūkis tarp turtingiausių ir skurdžiausių pajamų lygio.

1. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ TEORINIAI KLAUSIMAI

Šiame skyriuje aptariami namų ūkių, jų pajamų teoriniai ypatumai, kadangi labai svarbu išsiaiškinti jų prasmę, siekiant detaliai išnagrinėti pasirinktą temą. Taip pat, teorinėje dalyje išnagrinėti pajamų lygį lemiantys veiksniai, apžvelgta pajamų nelygybės samprata bei pagrindiniai pajamų nelygybės vertinimo metodai.

1.1. Namų ūkio samprata

Šalies ekonominė sistema apima tarpusavyje susijusius sektorius, tokius kaip namų ūkis, firmos, centrinės ir vietinės institucijos bei užsienio šalių subjektai. Tarp namų ūkių ir firmų sektorių nuolat vyksta prekių, paslaugų ir pinigų cirkuliacija, kuri atsispindi 1.1 paveiksle.

1.1.pav. Prekių ir paslaugų, gamybos veiksnių bei pinigų srautai tarp namų ūkių ir firmų
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Snieška ir kt., 2005.

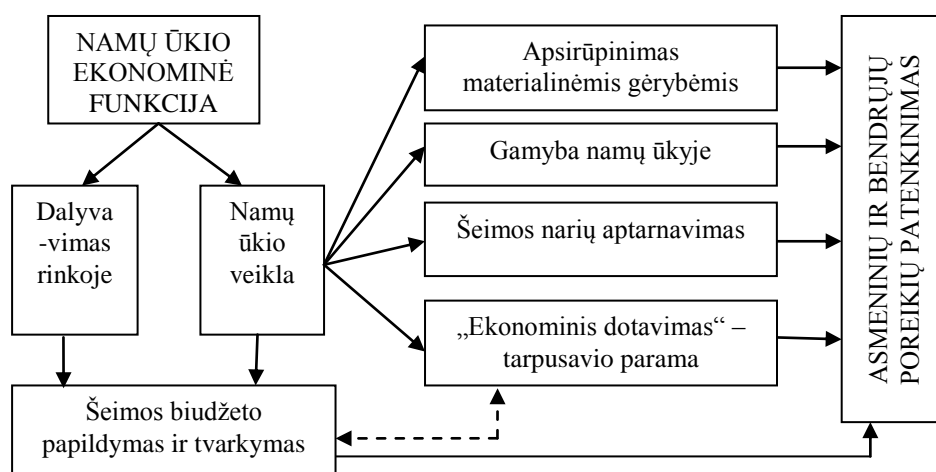
1.1. paveikslo pagrindinė esmė yra ta, kad namų ūkiai atlieka dvigubą vaidmenį: pirma, galutinių prekių ir paslaugų pirkėjo ir antra, gamybos veiksnių (darbo, kapitalo, žemės ir t.t.) savininko. Namų ūkis, kaip ekonominis subjektas, parduoda gamybos veiksnius ir gauna pinigines pajamas, kurias išleidžia prekių ir paslaugų pirkimui. Tuo tarpu, firmos naudoja namų ūkių pateiktus gamybos veiksnius prekių ir paslaugų gamybai, už tai jiems moka, ir galiausiai parduoda namų ūkiams prekes ir paslaugas.

Išskiriamos trys namų ūkio pagrindinės *funkcijos* (Poliak, 2003):

1. Namų ūkio narių gyvenimo poreikių patenkinimo funkcija. Ši funkcija užtikrina realias jų egzistavimo sąlygas (materialieji, socialiniai, kultūriniai ir kt. poreikiai).

2. Kontrolinė funkcija. Ji pasireiškia namų ūkio pinigų fondo sudarymo, paskirstymo ir naudojimo procese, kad kuo geriau būtų patenkinti namų ūkio narių poreikiai.
3. Paskirstomoji funkcija. Ji apima BVP ir nacionalinių pajamų paskirstymą ir namų ūkio pajamų sudarymą ir pasireiškia tarp namų ūkių gyventojų ir kitų finansų sistemos sudedamųjų dalių. Ši funkcija apima tiek namų ūkio pinigų fondo sudarymą, paskirstymą ir naudojimą (Aleknevičienė, 2005).

Namų ūkiai, siekdami patenkinti savo asmeninius ir bendruosius poreikius, užsiima įvairia ūkine veikla, kuri vadinama ekonomine namų ūkio funkcija (Vitunskienė, 1997).

1.2 pav. Namų ūkio ekonominės funkcijos sandara

Šaltinis: Vitunskienė, V. Namų ūkio ekonomika, 1997.

Remiantis namų ūkio funkcijomis yra formuojami namų ūkio apibrėžimai, kuriuos įvairūs autoriai apibrėžia skirtingai (žr. 1.1 lent.).

1.1 lentelė

Namų ūkio apibrėžimai

Autorius, metai	Apibrėžimas
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD), 2002	Namų ūkis plačiąja prasme – kaip asmuo ar asmenų grupė, kurie priima bendrus sprendimus dėl maisto ir kitų pragyvenimui reikalingu priemonių įsigijimo.
R. Harvey, 2004	Galutinių prekių ir paslaugų vartotojai, darbo paslaugų tiekėjai ir darbinių pajamų gavėjai bei santaupų šaltiniai investicijų finansavimui, vaidinantys svarbų vaidmenį ekonomikoje.
V. Kanopienė, 2008	Namų ūkis – socialinis ūkinis vienetas, kurį sudaro žmonės, gyvenantys drauge.
R. Vainienė, 2005	Namų ūkis yra grupė asmenų, gyvenančių viename būste, turinčių bendrą biudžetą ir kartu besimaitinančių, bet nebūtinai susijusių giminystės ryšiais. Namų ūkiu taip pat laikomas atskirai gyvenantis vienas asmuo.
R. Valkauskas, 2013.	Namų ūkiai – nedidelės žmonių grupės, gyvenančios vienoje patalpoje, sujungiančios savo pajamas ir materialines vertybes ir kartu vartojančios prekes ir paslaugas (bendras būstas ir mityba).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nagrinėtus autorius, 2015.

Apžvelgus visų paminėtų autorių apibrėžimus, galima išskirti namų ūkio sąvokos dominuojančius ir pasikartojančius bruožus. Pateikdami namų ūkio sąvokos apibrėžimą V.

Aleknevičienė (2005) ir A. V. Rutkauskas (1999) pažymi, kad tai yra ūkis, kuris gali būti sudarytas iš vieno asmens ar jų grupės, nepriklausomai nuo ryšių tarp jų (šeima, internatas, vienuolynas ir pan.). LR Statistikos departamentas (2014) analizuodamas Lietuvos namų ūkius taip pat teigia, kad namų ūkis gali būti sudarytas vieno asmens arba asmenų grupės, tačiau šią sąvoką kaip ir V. Aleknevičienė (2005) papildo tuo, jog namų ūkio narius jungia bendras biudžetas.

Namų ūkis apima samdomus darbuotojus, smulkaus ir stambaus kapitalo valdytojus, dalyvaujančius ir nedalyvaujančius visuomeninėje gamyboje. Dažnai namų ūkio terminas siejamas su šeima, tačiau namų ūkio nariai nebūtinai turi būti susaistyti giminystės ryšiais (Aleknevičienė, 2005). Namų ūkį gali sudaryti individai, šeimos ir nekomercinės organizacijos.

Namų ūkio galva – tai asmuo, turintis didžiausias pajamas. Kadangi namų ūkio narių pajamos atskirais mėnesiais gali labai svyruoti, namų ūkio galva laikomas asmuo, kuris per metus gauna didžiausias pajamas. Tuo remiantis, socialinės-ekonominės grupės, kurios nustatomos pagal namų ūkio galvos pagrindinį pajamų šaltinį, yra šios (Namų ūkių...,2005):

- žemdirbiai – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš asmeninio žemės ūkio;
- samdomieji darbuotojai – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš samdomojo darbo valstybės arba privačiame sektoriuje;
- dirbantys sau asmenys, darbdaviai – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos;
- pensininkai – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra pensija;
- kiti – pagrindinis pajamų šaltinis yra įvairios pašalpos, stipendija, pajamos iš turto ir kt.

Kiekvienas namų ūkio struktūroje esantis asmuo prisideda prie sprendimų priėmimo ir namų ūkio aprūpinimo. Taigi, namų ūkis apima vartojimo funkciją, tačiau nederėtų pamiršti, kad kiekvienas asmuo esantis namų ūkyje atlieka ir kitas funkcijas, pavyzdžiui, uždirba pajamas ir/ar vykdo taupymą (Lydeka, Žaliauskas, 2012).

Namų ūkio tipas nustatomas pagal namų ūkio demografinę sudėtį, ypač atsižvelgiama į vaikų skaičių. Vaikais laikomi visi asmenys iki 18 metų amžiaus ir ekonomiškai neaktyvūs (nedirbantys ir aktyviai neieškantys darbo) 18–24 metų amžiaus asmenys, gyvenantys su bent vienu iš tėvų (ar jiems prilygintu asmeniu) (Kiaulakytė, 2010). Skiriami šie namų ūkio tipai: vienišas asmuo; vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų, sutuoktinių pora be vaikų, sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų, kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų bei kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų ir t.t. (Namų ūkių...,2005).

Skirtingos sudėties namų ūkių palyginamumui padidinti skaičiavimams naudojama modifikuota Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) ekvivalentinė skalė. Pagal ją ekvivalentinis namų ūkio dydis apskaičiuojamas taip:

$$EQ_{SS}=1+0,5(HM_{14+}-1)+0,3HM_{13}. \quad (1.1)$$

Čia: HM_{14+} - 14 metų ir vyresnių namų ūkio narių skaičius;

HM_{13} - 13 metų ir jaunesnių namų ūkio narių skaičius.

Ekvivalentinėje skalėje pirmam namų ūkio suaugusiam nariui suteikiamas svotis lygus 1, kiekvienam paskesniajam suaugusiam - 0,5, o kiekvienam vaikui iki 14 metų amžiaus 0,3. Visiems to paties namų ūkio nariams priskiriamos vienodos ekvivalentinės disponuojamos pajamos. Pastarosios skaičiuojamos kaip namų ūkio disponuojamas pajamas dalinant iš namų ūkio ekvivalentinio dydžio (Čiulevičienė, 2006).

Apibendrinant galima teigti, kad namų ūkis yra svarbus ekonominių santykių subjektas, dalyvaujantis visuose makroekonominiuose procesuose. Vieningai teigiama, kad namų ūkis gali būti sudarytas vieno asmens arba asmenų grupės, kuriuos jungia bendras biudžetas. Namų ūkis atlieka tokias funkcijas, kaip vartojimo ir taupymo.

1.2. Namų ūkio pajamų samprata

Namų ūkio finansai išvystytų rinkos santykių sąlygomis susidaro gamybos ir kapitalo apyvartos procese (Alecknevičienė, 2005). Finansai gali būti skaidomi į dvi dideles dalis: pajamas ir išlaidas. Galima sakyti, kad finansai, tai lėšos, asmens gaunamos kaip pajamos ir išleidžiamos sukuriant piniginius santykius. Darbe analizuojamos tik pajamos, todėl 1.2. lentelėje pateikiami pasirinktų autorių namų ūkio pajamų sąvokos apibrėžimai.

1.2 lentelė

Pajamų apibrėžimai

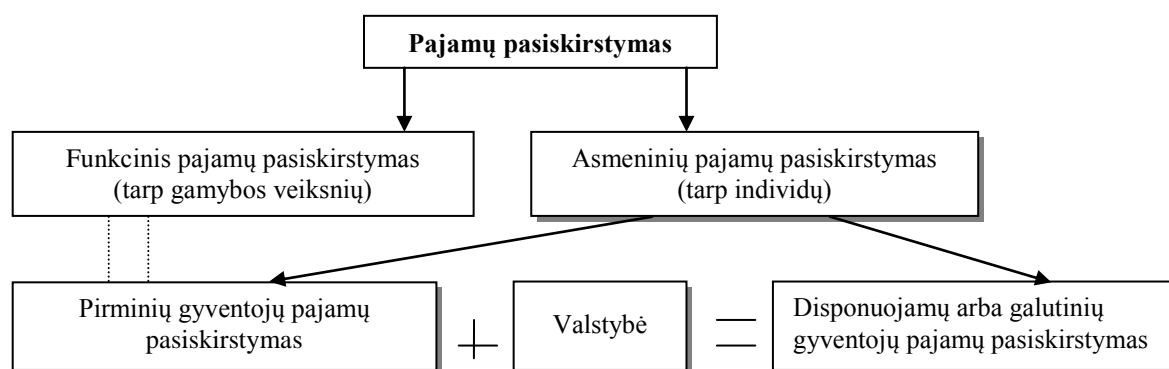
Autorius, metai	Apibrėžimas
A. Šileika, I. Blažienė, 2000	Pagrindinis asmeninį vartojimą, o tuo pačiu ir taupymą lemiantis veiksnys.
V. Alecknevičienė, 2005	Tai yra dalis nacionalinių pajamų, sukuriamų produkcijos gamybos ir realizavimo bei paslaugų teikimo procese ir skiriamų materialiams ir dvasiniams visuomenės narių poreikiams tenkinti.
Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002)	Per mokesstinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už parduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą turtą ar lėšas ir/arba kita gauta nauda pinigais ir/arba natūra.
R. Vainienė, 2005	Įmonės ar asmens gaunamos lėšos kaip atlygis už darbą, pastangas ar kaip investicijų grąža, suprantamos kaip individo ar jo šeimos vartojimo galimybes atspindintis rodiklis, tačiau jos gali būti vertinamos ir kaip šalies išsivystymo bei visuomenės raidos indikatorius.
Lietuvos Laisvosios Rinkos institutas (LLRI), 2007	Vidutinės piniginės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima pinigines įplaukas: darbo užmokestį, pensijas, stipendijas, palūkanas, dividendus, pajamas už nuomą, dovanas, laimėjimus, kyšius, pašalpas ir kitas deklaruojamas bei nedeklaruojamas įplaukas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nagrinėtus autorius, 2015.

Namų ūkio pajamos turi padengti darbo išlaidas, finansinius ir protinius žmonių sugebėjimus, sunaudotus gamybos procese. Esant nelygiaverčiam nacionalinių pajamų paskirstymui, tam tikrų

namų ūkių fondai yra nepakankami būtiniems gyventojų poreikiams tenkinti. Todėl valstybė nacionalinio biudžeto ir nebiudžetinių fondų, o įmonės – pelno sąskaita papildo tokių namų ūkių pajamas (Aleknevičienė, 2005).

Remiantis Werner A. Halver (2014) gyventojų pajamų gavimo sritys būtų tokios: rinka, perskirstymo sistema, visuomenės narių parama. Gyventojų pajamos yra priskiriamos rinkos pajamoms tuo atveju, kai gaunamos vienoje iš rinkų – darbo rinkoje (nepriklausomas darbas/įsidarbinimas, alga, užmokestis) ir/arba (papildomas) savarankiškas įsidarbinimas (alga, atlyginimas, honoraras), finansų rinkoje (dividendai, palūkanos) ar turto rinkoje (išteklių, tokių kaip nekilnojamas turtas, žemė, panaudojimas komerciniams tikslams (nuoma). Perskirstymas susijęs su tam tikrais valstybės įsipareigojimais (žr. 1.3 pav.). Jis apima gyventojų pajamas, kurios yra gaunamos iš socialinės apsaugos sistemos bei pajamas, gaunamas iš valstybės transferų. Perskirstymo sričiai priskiriamas gyventojų pajamas galima gauti iš valstybinio socialinio draudimo fondo, nacionalinio bei privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetų. Nors visuomenės narių paramą būtų galima priskirti perskirstymui, tačiau nuo ankstesniosios srities ji skiriasi tuo, kad nėra susijusi su valstybės įsipareigojimais, tai – laisvanoriška šeimos narių, giminių, nevyriausybinių organizacijų parama. Kitaip tariant, tai yra lėšų perskirstymas per valstybines institucijas (pvz., parama iš artimiausių giminaičių) (Gyventojų pajamos...,2014).

1.3. pav. Gyventojų pajamų pasiskirstymas

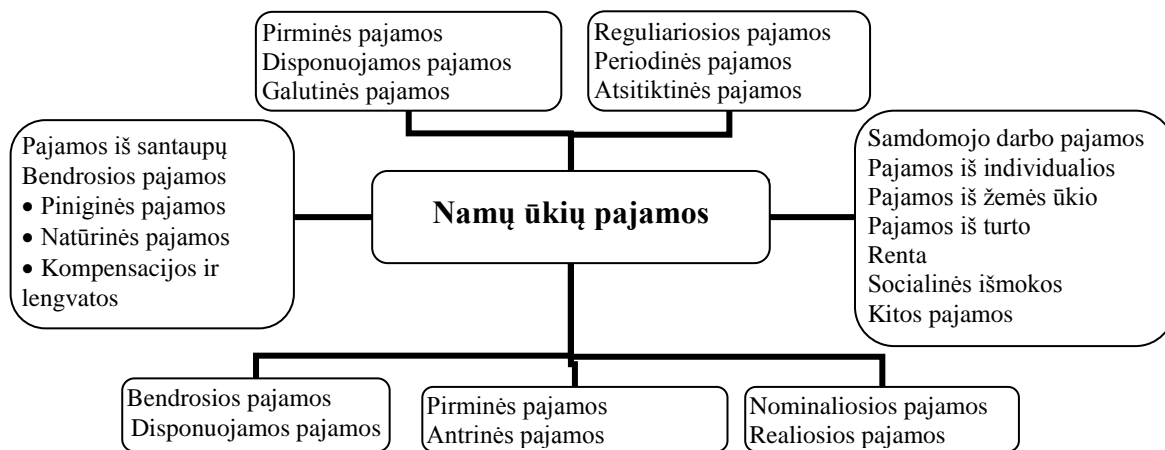
Šaltinis: Gyventojų pajamos, 2014.

Pasak D. Skučienės (2008), kuri remiasi Nygard, Sandstrom (1979), pajamų nelygybės aspektai išryškėja šiuose apibrėžimuose, apibūdinančiuose kas yra lygus pajamų pasiskirstymas:

- Liberalus apibrėžimas: kiekvienas individas gauna pajamų sumą atitinkamai jo darbui.
- Minimalus apibrėžimas: kiekvienas individas gali patenkinti pripažintus minimalius poreikius.
- Egalitarinis apibrėžimas: kiekvienas individas turi lygiai tą pačią pajamų sumą.
- Grupinis apibrėžimas: atstovai iš skirtingų socialinių grupių turi vidutiniškai tą pačią pajamų sumą

Statistiškai galima apibrėžti nelygybės ribas. Maksimali nelygybė būtų tuo atveju, jeigu vienas asmuo patirtų visas išlaidas. Minimali nelygybė būtų tada, jeigu visi gyventojai pasidalytų po vienodą išlaidų dalį (Čiulevičienė ir kt., 2006).

Yra daug pajamų skirstymų pagal įvairius vertinimo aspektus. Keletas klasifikavimo būdų pavaizduota 1.4 paveiksle.

1.4 pav. Namų ūkių pajamų klasifikavimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Aleknevičienė, 2005, Namų ūkių pajamos ir išlaidos. Statistikos departamentas, 2005, Snieška, Čiburienė, 2003, Vengrienė, 1992, Lazutka, 2001, Gyventojų pajamos, 2014.

V. Aleknevičienės (2005) teigimu pajamos skirstomos į pajamas iš santaupų ir bendrąsias pajamas. Pastarųjų didžiausią dalį sudaro pinigines pajamas, kurios apima:

- Darbo užmokestis, premijos, priedai, darbdavių mokamos pašalpos.
- Pajamos iš individualios veiklos, autorinis atlyginimas, palūkanos, dividendai, nuomos pajamos.
- Valstybės socialinės išmokos (transferiniai mokėjimai), pensijos, pašalpos iš nacionalinio biudžeto ir valstybinių nebiudžetinių fondų.
- Kitos pajamos (draudimo atlyginimas, dovanos, pajamos iš turto pardavimo, pensijos iš privačių pensijų fondų).

Savo ruožtu, natūrinės pajamos – pajamos gautos iš pagamintos produkcijos pagalbiname ūkyje, iš asmeniniams poreikiams suteiktų paslaugų, taip pat prekinėmis ir materialiosiomis vertybėmis gautos pajamos iš valstybės ir darbdavių materialine skatinimo forma. Tuo tarpu, kompensacijos ir lengvatos yra vertinamos kaip netiesioginės pinigines pajamas, bet dėl mokesčių lengvatų jų gaunama daugiau arba dėl valstybėje taikomo kompensacijos mechanizmo yra pakeliamas gyventojų vartojimo lygis (Aleknevičienė, 2005).

Smulkesnis pajamų skaidymas pateiktas 1.3 lentelėje.

Pajamų klasifikacija

Pajamų rūšys	Pajamų apibrėžimas
Samdomojo darbo pajamos	Tai pajamos iš samdomojo darbo pinigais ir natūra, premijos, įvairios priemokos, komandiruočių dienpinigiai, įvairios kompensacijos, kurias moka darbovietė ir t.t.
Pajamos iš individualios ne žemės ūkio veiklos	Tai pajamos iš verslo, amatų, laisvosios profesinės ir kitokios veiklos. Skaičiuojant nesamdomojo darbo pajamas imamos tik grynosios pajamos, t. y. iš gautų pajamų atimamos einamosios išlaidos medžiagoms, žaliavoms, energijai, įrankiams, verslo mokesčiams ir pan. Namų ūkiai, užsiimantys verslu, prašomi nurodyti ne visas pajamas iš verslo, o tik namų ūkio reikmėms skiriamą dalį (įskaitant santaupas).
Pajamos iš žemės ūkio	Tai piniginės ir natūrinės pajamos, gautos iš žemės ūkio gamybos. Piniginės pajamos skaičiuojamos iš pinigų sumos, gautos pardavus žemės ūkio produkciją, atimant išlaidas žemės ūkio gamybai. Kadangi išlaidos žemės ūkio gamybai gali būti didesnės negu pajamos, gautos pardavus produkciją (ypač žiemos ir pavasario mėnesiais), piniginės žemės ūkio pajamos gali būti mažesnės už 0, t. y. su neigiamu ženklu. Natūrinės žemės ūkio pajamos – tai visa iš savo ūkio gauta žemės ūkio produkcija, kurią (šviežią ar perdirbtą) namų ūkis suvartojo pats.
Pajamos iš turto	Tai palūkanos, gaunamos už pinigų laikymą bankuose, pinigų skolinimą privatiems asmenims, už įsigytus Vyriausybės vertybinius popierius (obligacijas), taip pat dividendai, kuriuos gauna įvairių akcijų turėtojai
Renta	Tai pajamos, kurias gauna namų ūkiai, už nekilnojamojo turto nuomojimą (namo, buto, garažo ir pan.), žemės ar kitokio turto nuomą.
Socialinės išmokos	Tai pensijos, pašalpos ir kompensacijos senatvėje, ligos ir negalios atvejais, išmokos, skirtos našliams ir našlaičiams, šeimai ir vaikams, bedarbiams, socialinės atskirties ir kitais atvejais, vaistų, sanatorinio gydymo kompensavimas.
Kitos pajamos	Tai stipendijos, alimentai, iš tėvų, vaikų, giminių ar draugų gauti pinigai, nemokamai iš kitų namų ūkių gauti jų užauginti (surinkti) maisto produktai.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, pagal Namų ūkių pajamos ir išlaidos, 2005.

Yra išskiriamos asmeninės ir grynosios asmeninės (disponuojamos) pajamos (Snieska, Čiburienė, 2003):

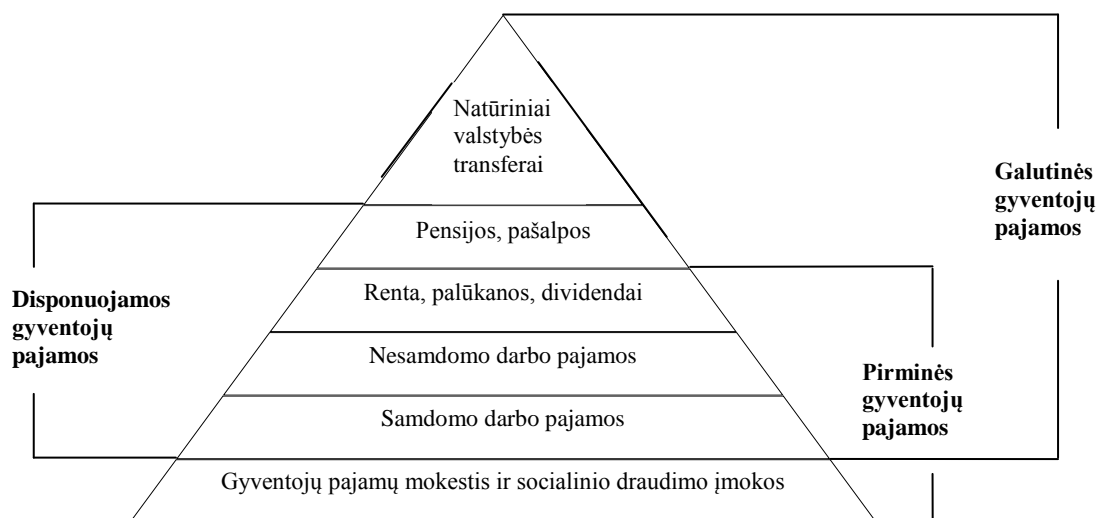
- Asmeninės (bendrosios) pajamos – tai pajamos, kurias gauna šeimos bei atskiri individai iki jiems sumokant asmeninius mokesčius.
- Grynosios asmeninės (disponuojamos) pajamos – šeimų arba atskirų individų pajamos, likusios atskaičius jų asmeninius mokesčius.

Verta atsižvelgti ir įvertinti, kad pajamas gali veikti infliacija, todėl skaičiuojamos nominaliosios ir realiosios pajamos (Vengrienė, 1992).

- Nominaliosios pajamos – tai pajamos pinigine išraiška, kurias įvairiomis formomis gauna gyventojai. Jei infliacijos augimo tempas viršija gyventojų piniginių pajamų (nominalių pajamų) augimo tempą, tai piniginių pajamų perkamoji galia sumažėja – sumažėja realiosios pajamos.
- Realiosios pajamos – tai nominaliosios pajamos pakoreguotos pagal vartojimo prekių kainų indeksą, t.y. atsižvelgiant į infliacijos lygį:

$$\text{Realiosios pajamos} = \frac{\text{Nominaliosios pajamos}}{\text{vartojimo prekių kainų indeksas}} \quad (1.2)$$

Gyventojų pajamų piramidėje pajamos yra išskiriamos į disponuojamas, pirmines ir galutines pajamas (žr. 1.5 pav.).

1.5. pav. Gyventojų pajamų piramidė

Šaltinis: Gyventojų pajamos, 2014.

Pagal 1.5 paveikslą pajamas gali gauti dirbantis arba nedirbantis asmuo, priklausomai, kokia yra jo socialinė padėtis. Pajamų formos taip pat gali būti įvairios: iš samdomo ar nesamdomo darbo, turto ar kitokia rinkos forma. Kalbant apie disponuojamas pajamas, jos neapima gyventojų pajamų mokesčio ir socialinio draudimo įmokų bei natūrinių valstybės transferų.

R. Lazutka (2001) namų ūkių gaunamas pajamas išskaido į dvi stambias grupes:

- Pirminės pajamos, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Prie pirminių pajamų priskiriamos taip pat ir savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti vartojimo reikmenys.
- Antrinės pajamos – tai valstybės perskirstytos pajamos. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirbamas pajamas, kita vertus, moka socialines išmokas ir taip gyventojų pajamas padidina. Tai kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės.

Gyventojai, naudodami savo pajamas, užtikrina prekių ir paslaugų rinkos kūrimą ir plėtrą. Su nacionalinio produkto gamyba susiję rodikliai yra dažnai naudojami makroekonominiuose skaičiavimuose:

- bendrasis vidaus produktas (BVP);
- bendrasis nacionalinis produktas (BNP);
- grynasis nacionalinis produktas (GNP);
- grynosios vidaus pajamos arba nacionalinės pajamos (NP);

- asmeninės pajamos (AP);
- grynosios asmeninės pajamos arba disponuojamos pajamos (DP).

BVP, skaičiuojamo pajamų metodu, rodiklio matematinė išraiška užrašoma (Snieška, ir kt., 2005):

$$BVP = W + R + i + \Pi + D_e + T_i \quad (1.3)$$

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – tai per tam tikrą laiką šalies ūkyje gautų įvairių pajamų grupių suma.

Darbo užmokestis (W). Į šį pajamų straipsnį įtraukiami firmų savininkų įnašai į privačius ir vyriausybės draudimo, medicininio aptarnavimo, nedarbo ir kitus fondus, kurie galiausiai išmokami darbuotojams.

Renta (nuoma) (R) – tai žemės ar kito nekilnojamojo turto nuosavybės pajamos. Į šį pajamų elementą įskaičiuojama ir nuosavų namų, butų tariama nuoma patiems sau. Tai daroma todėl, kad BNP atsispindėtų visų namų paslaugas, nepaisant jų nuosavybės formos.

Palūkanos (i) – tai pajamos, gautos už paskolintus pinigus.

Pelnas (II) – individualių, partnerinių firmų ir akcinių bendrovių grynosios pajamos, liekančios padengus gamybos kaštus.

Amortizacija (D_e) – kapitalo vertės sumažėjimas jam dėvintis ir senstant.

Netiesioginiai verslo mokesčiai (T_i) – tai mokesčiai, kuriuos vyriausybė uždeda prekėms ir paslaugoms (pridėtinės vertės mokestis, akcizai, turto ir licenzijų mokesčiai).

Iš 1.3 matematinės išraiškos atėmus amortizaciją (D_e) gaunamas grynojo nacionalinio produkto (GNP) rodiklis (Snieška, ir kt. 2005):

$$GNP = BVP - D_e = W + R + i + \Pi + T_i \quad (1.4)$$

Grynojo nacionalinio produkto rodiklis tiksliau parodo gyventojų gerovės pokyčius, kadangi amortizacijos išlaidos eiliniam vartotojui neatsiliepia. Tačiau į grynojo nacionalinio produkto rodiklį įeina netiesioginiai mokesčiai (T_i), kurie į asmenines pajamas taip pat nepatenka.

Todėl iš 1.4 lygybės atėmus netiesioginius mokesčius gaunamas rodiklis, apibūdinantis nacionalines pajamas siaurąja prasme. Jis sudaro visuminės asmeninės pajamos: atlyginimas už darbą (W), palūkanos (i), renta (R) ir pelnas (II):

$$NP = GNP - T_i = W + R + i + \Pi \quad (1.5)$$

Galima teigti, kad nacionalinės pajamos glaudžiai susijusios su asmeninėmis pajamomis, kadangi vartotojams atitenka pajamos, gautos už gamybos veiksmus. Todėl galima pateikti asmeninių pajamų (AP) matematinę išraišką (Levišauskaitė, Ruškys, 2003):

$$AP = NP - W_i - \Pi T - \Pi N + T_p = W + R + i + \Pi - W_i - \Pi T - \Pi N + T_p \quad (1.6)$$

Didžiąją nacionalinių pajamų dalį sudaro namų ūkiams tenkančios asmeninės pajamos. Asmeninės pajamos yra skaičiuojamos iki sumokant asmeninius (tiesioginius) mokesčius. Tačiau dalis nacionalinių pajamų neatitenka namų ūkiams, nes vyriausybei sumokamas pelno mokestis (W_i), sumokami socialinio draudimo mokesčiai (PIT), dalį pelno įmonės pasilieka (nepaskirstytas pelnas) tolimesniam gamybos plėtimui (PIN) (Šeputienė, 2012). Dalis valstybės mokestinių pajamų perskirstomos namų ūkiams pensijų, pašalpų, stipendijų ir kitų išmokų pavidalu, tai vadinamieji transferiniai išmokėjimai (T_p), kurie neįvertinami nacionalinių pajamų rodiklyje, tačiau apskaitomi asmeninėse pajamose.

Grynosios asmeninės pajamos arba disponuojamos pajamos – (DP) lieka atskaičius asmeninius mokesčius (T_d) ir matematiškai užrašomos (Snieška, ir kt.2005):

$$DP = AP - T_d \quad (1.7)$$

Namų ūkių pajamų pasiskirstymas gali būti vertinamas dviem aspektais: funkciniu ir asmeniniu. Vertinant funkcinį pajamų pasiskirstymą yra nustatoma pajamų sudėtis, parodanti, kokia visuomenės pajamų dalis atitenka kiekvienai iš pajamų formų: darbo užmokesčiui, rentai, palūkanoms ir pelnui. O analizuojant asmeninį pajamų pasiskirstymą, t.y. pasiskirstymą tarp namų ūkių ar jų grupių, yra nustatomas namų ūkių pajamų lygis, pajamų dinamika ir pajamų koncentracija bei diferenciacija. Kitaip tariant, yra nustatomos pajamos, vidutiniškai tenkančios vienam namų ūkiui ir vienam namų ūkio nariui, pajamų pokytis per tam tikrą laiką bei pajamų pasiskirstymo tarp namų ūkių netolygumai (Vitunskienė, 1997).

Autorės nuomone, pajamos yra vidutinės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima pinigines ir natūrinės įplaukas. Nustatyta, kad pagal skirtingus aspektus egzistuoja įvairūs pajamų skirstymas, tačiau dažniausiai statistikoje naudojamos bendrosios ir disponuojamos pajamos. Pastarosios pajamos apskaičiuojamos iš bendrųjų pajamų eliminavus asmeninius mokesčius.

1.4 Namų ūkio disponuojamų pajamų samprata ir funkcijos

Kadangi antroje magistro darbo dalyje bus daugiausiai analizuojamos disponuojamos pajamos, todėl šiame skyrelyje jos bus plačiau aprašytos. Skirtingų autorių disponuojamų pajamų sąvokos apibrėžimai nurodyti 1.4 lentelėje.

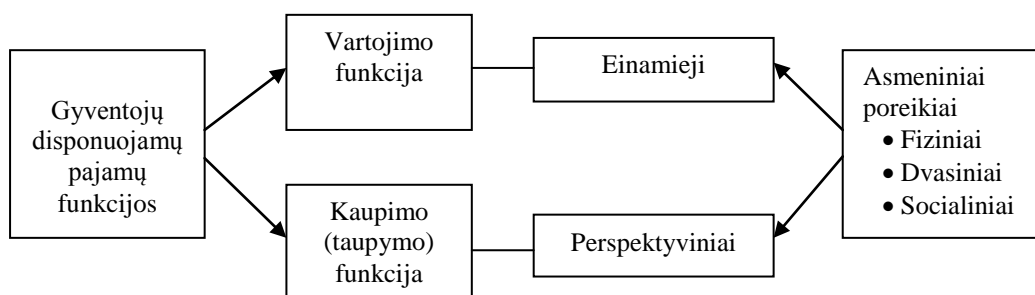
Disponuojamų pajamų sąvokos apibrėžimai

Autorius, metai	Apibrėžimas
V.Snieška, J. Čiburienė, 2003	Tai šeimų arba atskirų individų pajamos, likusios atskaičius jų asmeninius mokesčius.
R. Valkauskas, 2013	Tai visos piniginės ir natūrinės pajamos, atskaičius pajamų mokestį ir socialinio draudimo įmokas.
LR Statistikos Departamentas, 2014	Bendrosios pajamos atskaičius pajamų mokestį, nuolatinį turto mokesčius, darbuotojų, savarankiškai dirbančių asmenų ir bedarbių privalomojo socialinio draudimo įmokas ir reguliarius pervedimus kitiems namų ūkiams

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nagrinėtus autorius, 2015.

Pagal 1.4 lentelę, labai aiškiai suprantama, kad disponuojamos pajamos tai pajamos, kurios lieka namų ūkiams, atskaičius mokesčius valstybei. Namų ūkiai jas gali savo nuožiūra išleisti materialinėms gėrybėms ir paslaugoms.

Literatūroje išskiriamos dvi pagrindinės disponuojamų pajamų funkcijos: vartojimas ir taupymas. Kiekviena šių funkcijų tenkina skirtingo laikotarpio gyventojų poreikius.

1.6. pav. Ryšys tarp pajamų funkcijų ir poreikių

Šaltinis: Gyventojų pajamos, 2014.

Aptariant 1.6 paveikslą, gyventojų pajamų atliekamą *vartojimo funkciją* galima apibūdinti kaip ekonominių gėrybių vartojimą trumpu laikotarpiu, siekiant patenkinti einamuosius asmeninius poreikius. Gyventojų pajamų atliekama *kaupimo funkcija* yra skiriama būsimiems poreikiams tenkinti ateityje ir reiškia, jog dalis gyventojų pajamų perkeliama į ateinančius laikotarpius fizinio arba finansinio turto forma (Niūniavaitė, 2011). Tačiau pasak G. Černiaus (2011) pinigų paskirstymas galimas trim variantais: išlaidoms (poreikių tenkinimui), kaupimui (taupymui) ir investavimui.

Žinoma, kad namų ūkis gauna pajamų iš darbo ir kapitalo nuosavybės bei pasirenka kokią dalį jų skirs vartojimui, o kokią – santaupoms (Snieška ir kt., 2005).

$$DP=C+S \quad (1.8)$$

Čia: DP-disponuojamos pajamos;

C-vartojimo išlaidos;

S-santaupos.

Todėl sekančiuose poskyriuose bus plačiau aprašomos šios pajamų dalys, dar kitaip vadinamos funkcijomis.

1.3.1. Namų ūkio disponuojamų pajamų vartojimo funkcija

Remiantis B. Martinkumi, V. J. Žilinsku (2008) teigiama, jog „namų ūkio vartojimo išlaidos sudaro didžiausią nacionalinio produkto vertės dalį“, o tai parodo jų reikšmę šalies mastu. Formulėje matyti, kad vartojimas (C) įeina skaičiuojant bendrąjį vidaus produktą (BVP).

$$BVP = C + I + G + NX \quad (1.9)$$

Analizuojant disponuojamąsias pajamas ir vartojimą galima daryti išvadas apie gyventojų polinkius vartoti t. y. pajamų dalis, kurią namų ūkis vidutiniškai skiria vartojimui, rodo absoliučiai vienišai naudojamą pajamą: labai maža pajamų dalis skiriama taupyti ir investuoti (Misiūnas, Bratčikovienė, 2007). *Vidutinis polinkis vartoti*-tai vartojimo apimtys ir pajamų santykis. VPV mažėja, didėjant pajamoms. Jis yra išreiškiamas formule (Šeputienė, 2012).

$$VPV = \frac{C}{DP} \quad (1.10)$$

Ribinis polinkis vartoti – vartojimo prieaugis, gautas vienetu padidėjus grynosioms (disponuojamoms) pajamoms (Snieška ir kt., 2005).

$$c = \frac{\Delta C}{\Delta DP} \quad (1.11)$$

Kiek konkrečiai disponuojamų pajamų pokytis paveiks vartojimo išlaidas, priklauso nuo ribinio polinkio vartoti. Pagal 1.6 paveikslą, šis koeficientas lemia vartojimo kreivės nuolydį: kuo jis didesnis, tuo statesnė kreivė (Šeputienė, 2012).

Namų ūkio išlaidos yra faktinės išlaidos materialioms ir dvasinėms vertybėms, būtinoms žmogaus gyvenimui, įsigyti. Dalis šių išlaidų yra vartojamosios, dalis nėra tiesiogiai siejama su vartojimu. (Aleksnevičienė, 2005). Būtent vartojamosios išlaidos sudaro didžiąją dalį bendrojo vidaus produkto (BVP). Tad galima sakyti, jog atskiri namų ūkiai per vartojimą prisideda prie šalies produkto kūrimo taip gerindami visos šalies ekonomikos rodiklius.

Vartojimo išlaidos – piniginės ir natūrinės išlaidos vartojimo prekėms ir paslaugoms įsigyti, t. y. išlaidos maistui, drabužiams, avalynei, būstui išlaikyti, transportui, sveikatos priežiūrai, kultūros, poilsio ir kitoms reikmėms. (Statistikos departamentas, 2014). Kitaip tariant vartojimas tai – prekės ir paslaugos, kurias įsigijo vartotojai (Blanchard, 2007).

Namų išlaidos yra klasifikuojamos įvairiais aspektais (žr. 1.5 lent.).

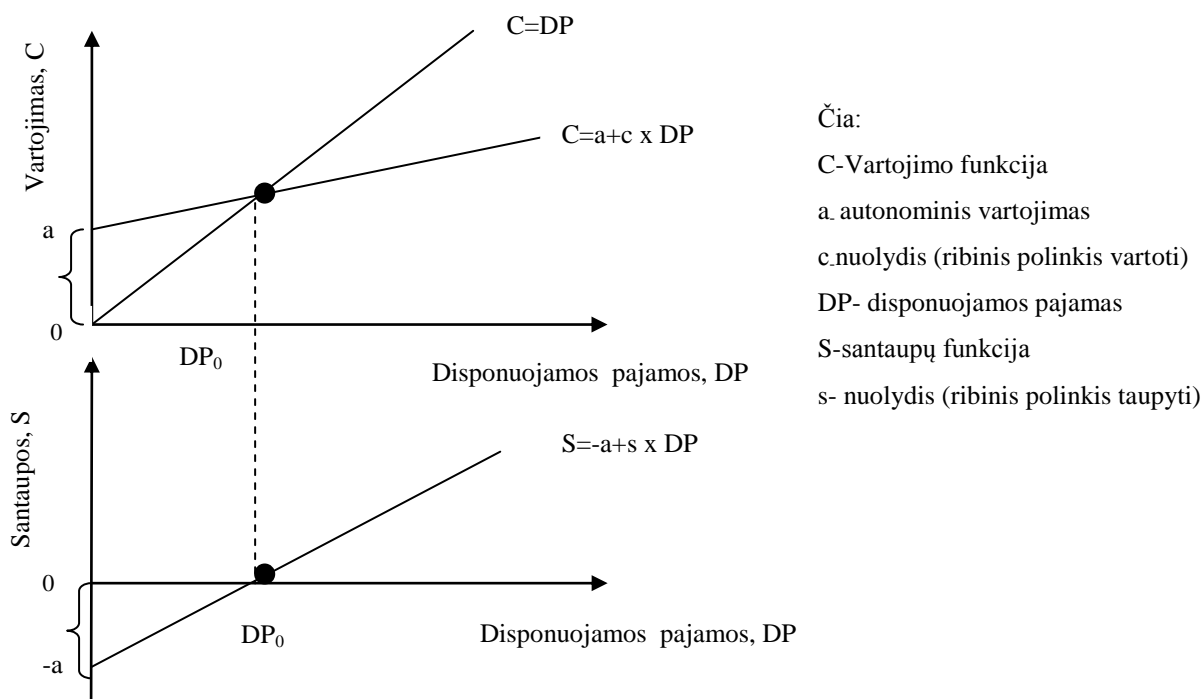
Namų ūkių išlaidų klasifikavimas

Klasifikavimo požymis	Išlaidų rūšys
Pagal reguliarumo laipsnį	<ul style="list-style-type: none"> Nuolatinės išlaidos (maitinimui, komunalinėms paslaugoms) Reguliariosios išlaidos (drabužiams, avalynei) Vienkartinės išlaidos (gydymui, ilgalaikio naudojimo prekėms)
Pagal būtinumo laipsnį	<ul style="list-style-type: none"> Būtiniosios išlaidos (maitinimuisi, drabužiams, gydymui) Nebūtiniosios išlaidos (išsilavinimui, draudimui, vertybiniu popierių įsigijimui)
Pagal naudojimo tikslą	<ul style="list-style-type: none"> Vartojamosios išlaidos (prekėms pirkti ir paslaugoms apmokėti) Mokesčiai ir privalomosios bei savanoriškosios įmokos Santaupos indėliuose ir vertybiniuose popieriuose Užsienio valiutos įsigijimas Gyventojų turimų pinigų prieaugis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Aleknevičiene, 2005.

Prekių ir paslaugų pirkimas yra pagrindinės namų ūkio išlaidos. Jas lemia piniginių pajamų dydis, būtinų asmeninių ir šeimos poreikių tenkinimas, mažmeninių laikų dydis, klimatinės ir geografinės gyvenimo sąlygos, kiti veiksniai.

Vartojimo funkcija – vartojimo apimtys priklausomybė nuo grynujų pajamų. Kadangi vartojimas tiesiogiai priklauso nuo grynujų pajamų, tai kuo pajamos didesnės, tuo daugiau vartojama (Snieška ir kt., 2005). Šią priklausomybę galima pamatyti 1. 7 paveiksle.

1.7. pav. Vartojimo ir santaupų funkcija

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Šeputiene (2012) bei Snieška ir kt., (2005).

Matyti, vietoje, kur vartojimo kreivė kerta 45 proc. liniją, vartojimo ir disponuojamų pajamų apimtis sutampa. Funkcijose esantis autonominis vartojimas reiškia vartojimo apimtį, kaip pajamos lygios nuliui (Šeputienė, 2012).

1.3.2. Namų ūkio disponuojamų pajamų taupymo funkcija

Santaupos tai disponuojamų pajamų dalis, kuri nėra vartojama. Santaupos taip pat garantuoja pajamų ir vartojimo didinimą perspektyvoje (ligos, nedarbo atveju). Santaupos kaip ir vartojimas keičiasi nevienodai. Turtingi, t.y. didesnes pajamas gaunantys žmonės ar šeimos taupo daugiau negu neturtingi ne tik absoliučiai, bet ir didesniu lyginamuoju svoriu, lyginant su pajamomis. Neturtingi iš viso netaupo. Santaupos taip pat yra investicijų pagrindas, nes tai yra vartojimas ateityje.

Santaupų funkcija – santaupų apimties priklausomybė nuo disponuojamų pajamų (Šeputienė, 2012).

Vidutinis polinkis taupyti - tai koeficientas, parodantis, kokia disponuojamų pajamų dalis vidutiniškai yra skiriama santaupoms. Jis yra išreiškiamas formule (Šeputienė, 2012).

$$VPT = \frac{S}{DP} \quad (1.12)$$

Ribinis polinkis taupyti – koeficientas, parodantis santaupų apimties pokytį, disponuojamosioms pajamoms pasikeitus vienu vienetu (Šeputienė, 2012).

$$c = \frac{\Delta S}{\Delta DP} \quad (1.13)$$

Vidutinio ir ribinio polinkių taupyti ir vartoti koeficientų suma visada lygi 1. Ribinis polinkis taupyti lemia santaupų kreivės nuolydį: kuo jis didesnis, tuo statesnė kreivė.

Santaupų svarba gali būti aiškinama remiantis D. Cibulskienės ir M. Butkaus (2007) įžvalgomis, jog namų ūkių santaupos yra svarbus lėšų šaltinis investicijoms. Investicijoms reikalingas lėšas investuotojai skolinasi tiesiogiai iš namų ūkių arba per finansinius tarpininkus. O investicijos yra indėlis į šalies ekonomikos gerovę: augant investicijoms didėja nacionalinės pajamos.

Kiti autoriai santaupas nagrinėja mikro ir makrolygiu. Ekonomikos teorijoje ir praktikoje gyventojų santaupos yra viena iš svarbiausių kategorijų, kuriai tenka išskirtinis vaidmuo šalies ekonomikoje tiek makrolygmeniu, tiek mikrolygmeniu. Pirmiausiai santaupas galima įvardyti kaip vieną iš pagrindinių šalies vidaus finansų išteklių ir kredito šaltinių, kuris skatina ekonomikos augimą. Būtent gyventojų santaupos per finansinio tarpininkavimo paslaugas yra transformuojamos į šalies paskolas, investicijas, o jos yra lemiamas ekonomikos augimo veiksnys. Antra, santaupų dėka mažėja pinigų kiekis, o tai sukelia kovos su infliacija prielaidas. Dalis pajamų, kurias naudoti atidedama tam tikram laikotarpiui, nedalyvauja apyvartoje ir mažina infliacijos tarpsnį. Ūkiui – tai papildomas kreditavimo lėšų šaltinis verslui plėtoti. Trečia, gyventojų investicinis aktyvumas yra smulkaus ir vidutinio verslo plėtros pagrindas ir teikia galimybę sukurti ūkio šakų plėtros prielaidas.

Ketvirta, santaupos apibūdina ir gyventojų gyvenimo lygį, yra gyventojų gerovės rodiklis, kuris rodo gyventojų gebėjimą ekonomiškai mąstyti bei finansinę jų kultūrą. Santaupos yra neatskiriama namų ūkių ekonomikos dalis, kuri leidžia užtikrinti ekonominį stabilumą, planuoti šeimos ateitį (Mačernytė-Panomariavienė, 2003).

Namų ūkių apsisprendimui taupyti ar vartoti turi jų lūkesčiai apie ateityje gaunamas pajamas (ar galės sau leisti ir ateityje vartoti tiek pat), apie būsimą kainų lygį (ar pigiau pirkti šiandien, ar rytoj), o taip pat apie palūkanų normas (ypač aktualu tiems ekonomikos veikėjams, kurie ketina įsigyti prekes finansuoti skolintomis lėšomis). Lūkesčių apie palūkanų normas tyrimų atlikta taip pat nemažai ir iš šių tyrimų galima matyti tam tikras tendencijas.

Autorės nuomone, disponuojamas pajamas galima apibrėžti, kaip pajamas, kurios lieka namų ūkiams, atskaičius mokesčius valstybei. Disponuojamos pajamos turi dvi pagrindines funkcijas t.y. vartojimą ir taupymą. Vartojimą galima apibrėžti kaip išlaidas, kurias namų ūkiai skiria poreikiams tenkinti (būstui, maistui ir pan.). Tuo tarpu, santaupos yra investicijų pagrindas, nes tai yra vartojimas ateityje.

1.4. Namų ūkių pajamų lygį lemiantys veiksniai

Įvairūs autoriai išskiria skirtingus pajamų lygį lemiančius veiksnius. Gyventojų pajamų lygį lemiantys veiksniai skirstomi į ekonominius, socialinius, demografinius bei geografinius veiksnius, kurie savo ruožtu gali būti dalijami į priklausančius nuo paties individo bei nuo jo nepriklausančius (Gyventojų pajamos...,2014). Siekiant, kad būtų objektyviau išskirti veiksniai – šiame darbe jie padalinami į dvi grupes: vidinius ir išorinius (žr. 1.6. lent.)

Analizuojant disponuojamas namų ūkio pajamas V. Vitunskienė (1997) išskyrė jas įtakančius pagrindinius ekonominius veiksnius: pajamų dydis, prekių ir paslaugų kainų lygis, namų ūkio biudžetinio apribojimo laipsnis. Šios autorės teigimu, didėjant namų ūkio pajamoms mažėja asmeniniam vartojimui skiriama jų dalis ir atvirkščiai. Dėl vartojimo prekių ir paslaugų kainų kaitos kinta ir perkamoji namų ūkių galia (realiosios pajamos). O biudžetinis apribojimas reiškia tai, kad pritrūkę pinigų namų ūkiai neturės galimybės papildyti natūrinių ar piniginių pajamų.

Ekonominis augimas skatina pajamų nelygybę rašė dar S.Kuznets 1955 m., teigdamas, kad ekonomikai augant pajamų nelygybė iki tam tikros ribos bus didėjanti, ir tik pasiekus tam tikrą išsivystymo lygį ji pradės mažėti. Kitas ekonominio augimo faktorius – mokslo ir technologijų plėtra. Tai itin svarbu besivystančioms šalims, kurioms technologinė plėtra atveria naujas galimybes ir stipriai skatina augimą. Tokiu atveju kvalifikuotų darbininkų užmokesčiai auga, kadangi didėja jų paklausa, o nekvalifikuotų lieka tokie patys, tad nelygybė didėja (Snower, 1999).

Pajamų lygį lemiantys veiksniai

Eil. Nr.	Autorius, metai	Išoriniai veiksniai	Vidiniai veiksniai
1.	V. Vitulskienė, 1997	Pajamų dydis, kainų lygis, namų ūkio biudžetinio apribojimo laipsnis	-
2.	G. Snower, 1999	Ekonominis augimas skatina pajamų nelygybę, taip pat mokslo ir technologijų plėtra.	-
3.	I. Bratčikovienė, A. Deveikytė, 2006	-	Priklausomumo atitinkamai socialinei ekonominei grupei, dirbančiųjų ir išlaikytinių skaičius namų ūkyje, namų ūkio pajamų šaltinių struktūra
4.	D. Šulskytė, 2006	Bendrasis vidaus produktas, eksporto apimtis, tiesioginių užsienio investicijų pokytis per metus bei paslaugų sektoriaus sukurta pridėtinė vertė.	Gyventojų su aukščiausiu išsilavinimu skaičius
5.	V. Zigmantaitė, 2009	Šalies ekonomikos išsivystymo lygis, nedarbas, individualaus verslo sukūrimo ir plėtojimosi sąlygos, lyčių, rasių bei kitokia diskriminacija darbo užmokesčio aspektu, infliacijos lygis, valstybės socialinės programos ir k.t.	Išsilavinimas, įgūdžiai ar profesinė kvalifikacija, darbo intensyvumas, kenksmingumas ir pavojingumas, sukauptas turtas, investavimo rizika, demografiniai veiksniai, geografiniai veiksniai.
6.	V. Lisauskaitė, 2010	Užimtumas, nedarbas, darbo užmokestis	-
7.	J. Volkaitė, G. Žebrauskytė, 2010	Nedarbo lygis, BVP, tenkantis vienam gyventojui, infliacija bei vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis.	-
8.	R. Zabarauskaitė, I. Blažienė, 2011	Investavimo galimybės, realaus darbo užmokesčio pokyčiai, vyriausybės išlaidos, mokesčių įtaka, nedarbo lygis, MMA kitimas ir socialinė politika.	-
9.	A. Šileika, L. Martinaitytė, 2012	Neto darbo užmokesčio didėjimas. O pastarojo kitimą lemia minimalus darbo užmokestis, nedarbo lygis, kainų lygis.	-
10.	A. Misiukonytė, 2013	BVP gyventojui, išlaidos moksliniams tyrimams, demokratijos indeksas, valstybės sektoriaus išlaidos, eksporto ir BVP santykis, importo ir BVP santykis, migrantų skaičius tenkantis tūkst. gyventojų, tiesioginių užsienio investicijų ir BVP dalis, privatiems asmenims išduotos paskolos.	Vieniųjų namų ūkio dalis, aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis, ekonominės laisvės indeksas, korupcijos suvokimo indeksas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal nagrinėtus autorius, 2015.

Namų ūkio disponuojamų pajamų lygis, jų struktūra ir kitimas priklauso nuo daugelio veiksnių: priklausomumo atitinkamai socialinei ekonominei grupei, dirbančiųjų ir išlaikytinių skaičiaus namų ūkyje, namų ūkio pajamų šaltinių ir kt. Šeimos galvos priklausymas socialinei grupei ypač apsprendžia pajamų struktūrą: ūkininkai ir verslininkai didesnę dalį pajamų gauna iš individualios veiklos ir verslo, samdomi darbuotojai – darbo užmokesčio pavidalu, pensininkų pagrindinis pajamų šaltinis yra socialinės išmokos. Pajamų lygis vienam namų ūkio nariui per mėnesį labai priklauso nuo šeimos sudėties. Kaip taisyklė, šeimos su vaikais turi žemesnes pajamas

vienam namų ūkio nariui per mėnesį nei šeimos be vaikų. Itin žemas pajamas turi vieniši asmenys su vaikais (Bratčikovienė, Deveikytė 2005).

D. Šulskytė (2006) teigia, kad disponuojamos pajamos, lygiai taip pat kaip ir kiti rodikliai, neegzistuoja izoliuotai, jas be jokios abejonės veikia įvairūs rodikliai. Iš Statistikos departamento skaičiuojamų rodiklių analizei buvo pasirinkti 5 rodikliai: bendrasis vidaus produktas, gyventojų su aukščiausiu išsilavinimu skaičius, eksporto apimtis, tiesioginių užsienio investicijų pokytis per metus bei paslaugų sektoriaus sukurta pridėtinė vertė. Bendrasis vidaus produktas yra pagrindinis iš pasirinktų rodiklių, nes net ir be papildomų skaičiavimų yra akivaizdu, kad disponuojamų pajamų dydis labiausiai priklauso nuo šalies viduje sukurtų prekių ir paslaugų vertės. Gyventojų su aukščiausiu išsilavinimu skaičius analizei pasirinktas todėl, kad nuo asmens išsilavinimo priklauso jo darbo užmokestis. Taigi, didėjant šalyje aukščiausią išsilavinimą turinčių gyventojų skaičiui, turėtų didėti ir vidutinės gaunamos pajamos. Eksporto apimtis bei tiesioginės užsienio investicijos taip pat galėtų būtų pajamų dydį šalyje lemiantys veiksniai. Paslaugų sektoriaus sukurta pridėtinė vertė analizei pasirinkta dėl to, kad laikoma, jog paslaugų sektoriaus aktyvumo didėjimas lemia spartesnę ekonomikos vystymąsi, naujų darbo vietų kūrimą, tuo pačiu ir vidutinių pajamų didėjimą.

V. Zigmantaitė (2009) išskyrė šiuos pagrindinius pajamų nelygybės formavimąsi sąlygojančius veiksnius. Jie gali būti vidiniai ir išoriniai. Vidiniai būtų šie:

- Fizinės ir protinės žmonių galimybės, išsilavinimas, įgūdžiai ar profesinė kvalifikacija. (Sukauptas žmogiškasis kapitalas yra svarbus individo pajamų ir užimtumo veiksnys, bei pagrindinis šalių pajamų skirtumo veiksnys, kadangi aukštojo išsilavinimo ir aukštos kvalifikacijos reikalaujantis darbas yra daugiau apmokamas už nekvalifikuotą darbą)
- Darbo intensyvumas, kenksmingumas ir pavojingumas (Be to, pajamų lygio skirtumus sąlygoja nevienodas žmonių požiūris į darbą, skirtinga darbo trukmė, įvairūs reikalavimai darbo sąlygoms).
- Sukauptas turtas.
- Investavimo rizika (būsimų pajamų didėjimo tempą lemia rizikos laipsnis: kuo jis aukštesnis, tuo pajamos bus didesnės).
- Demografiniai veiksniai (namų ūkio dydis ir sudėtis, amžius)
- Geografiniai veiksniai (regioninės ekonomikos ypatumai, gamtinės ar klimato sąlygos).

Išoriniai namų ūkio pajamų veiksniai - tai įvairūs išorinės aplinkos elementai ir procesai, kuriems namų ūkio nariai negali daryti įtakos:

- šalies ekonomikos išsivystymo lygis;
- nedarbas;
- individualaus verslo sukūrimo ir plėtojimosi sąlygos;

- lyčių, rasių bei kitokia diskriminacija darbo užmokesčio aspektu;
- infliacijos lygis;
- valstybės socialinės programos ir kt.

Tuo tarpu V. Lisauskaitė (2010) nagrinėdama Lietuvos gyventojų pajamų ir vartojimo diferenciaciją, nustatė, kad nuolat didėjant užimtumui ir mažėjant nedarbui sparčiai augo ir darbo užmokestis – pagrindinis gyventojų pajamų šaltinis. Taigi išskyrė tokius veiksnius kaip užimtumas, nedarbas ir darbo užmokestis.

Volkaitė, J., Žebrauskytė, G. (2010) atlikdamos Lietuvos namų ūkių disponuojamų pajamų analizę disponuojamų pajamų pokyčiams paaiškinti pasirinko tokius ekonominius veiksnius kaip nedarbo lygis, BVP, tenkantis vienam gyventojui, infliacija bei vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis. Šalies makroekonominę situaciją atspindintys rodikliai (nedarbo lygis, BVP, tenkantis vienam gyventojui, infliacija) buvo pasirinkti todėl, kad mokslinėje literatūroje jie yra įvardinami kaip pagrindiniai makroekonomikos rodikliai, padedantys identifikuoti šalies ekonominę būklę, o jų pokyčiai turi įtakos ir kitiems ekonominiams rodikliams (V. Skominas, 2006, V. Snieška, 2005). O vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pasirinktas todėl, kad disponuojamų pajamų struktūroje darbo pajamos disponuojamose pajamose sudaro didžiąją dalį.

A.Šileika, L. Martinaitytė (2012) atliktame tyrime pavadinimu “Asmeninio vartojimo ir vidaus investicijų Lietuvoje ryšio analizė” nustatė, kad disponuojamų pajamų augimą skatina neto darbo užmokesčio didėjimas. O pastarojo kitimą lemia minimalus darbo užmokestis, nedarbo lygis, kainų lygis.

Atliktame R. Zabarauskaitės ir I. Blažienės (2011) tyrime nustatyta, kad ekonomikos pakilimo arba nuosmukio laikotarpiu pajamų nelygybė gali keistis dėl šių priežasčių: dėl investavimo galimybių, dėl realaus darbo užmokesčio pokyčių, dėl vyriausybės išlaidų, dėl mokesčių įtakos, nedarbo lygio, MMA kitimo ir dėl socialinės politikos.

Misiukonytė, A. (2013) nustatė ir suskirstė rodiklius, galinčius daryti poveikį pajamoms, į faktorių grupes:

- *Ekonominio vystymosi faktoriai*: BVP gyventojui, išlaidos moksliniams tyrimams.
- *Demografiniai faktoriai*: vienišų namų ūkio dalis, aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis.
- *Politiniai faktoriai*: demokratijos indeksas, valstybės sektoriaus išlaidos.
- *Kultūriniai ir aplinkos faktoriai*: Ekonominės laisvės indeksas, korupcijos suvokimo indeksas.
- *Makroekonominiai faktoriai*: Eksporto ir BVP santykis, importo ir BVP santykis, migrantų skaičius tenkantis tūkst. gyventojų, tiesioginių užsienio investicijų ir BVP dalis, privatiems asmenims išduotos paskolos.

Apibendrinant galima teigti, kad atlikus literatūros šaltinių analizę dažniausiai autoriai kaip priklausomąjį kintamąjį išskiria pajamų dydį. Savo ruožtu nagrinėti autoriai pajamas lemiančias išorines priežastis (nepriklausomus kintamuosius) pamini tokius kaip šalies nedarbo lygį, vidutinį mėnesinį darbo užmokestį, bei bendrąjį vidaus produktą (BVP), o vidiniams veiksniams dažniausiai priskiriama asmens išsilavinimas ir kvalifikacija. Dėl šių įvairių veiksnių veikimo atsiranda pajamų nelygybė, kuri aptariama kitame skyrelyje.

1.5 Namų ūkių pajamų nelygybė

Pats terminas „nelygybė“ gali reikšti politinę, rasinę, socialinę, lyčių, valdžios bei ekonominę nelygybę. Kalbant apie pastarąją, mokslinėje literatūroje dažnai išskiriamos dvi dimensijos: pajamų nelygybė ir turtinė nelygybė (Blažienė ir Zabarauskaitė, 2012).

Būtina pažymėti, kad pajamų nelygybė ne visada sutampa su turto pasiskirstymu. Paprastai turtinė nelygybė yra ženklesnė. Taip yra todėl, kad gyventojų turto apimtis, skirtingai negu pajamos, priklauso ne tik nuo tiriamu laikotarpiu gaunamų pajamų, bet ir nuo materialinių bei piniginių vertybių sankaupų (Vengrienė, 1992). Ekonomistas Th. Piketty taip pat skaičiuoja, kad didžiausių turtų valdytojams užtenka investuoti vos penktadalį savo kapitalo pajamų, kad užsitikrintų turto augimą tokiu pačiu greičiu kaip nacionalinės pajamos (Pagal turtinės..., 2014). Taip pat svarbus ir laiko periodas, kadangi dėl įvairių trumpalaikių finansinių sukrėtimų du namų ūkiai su tomis pačiomis savybėmis gali turėti skirtingas pajamas ilgame laikotarpyje.

Literatūroje dažnai naudojami du terminai tokie kaip pajamų diferenciacija ir pajamų nelygybė kaip tapačios sąvokos, tačiau, žvelgiant giliau, pajamų nelygybė yra siauresnis terminas. Autorės sprendimu, darbe šie abu terminai bus naudojami kaip sinonimai, išreiškiantys pajamų pasiskirstymo netolygumo dydį. Kaip skirtingi autoriai apibrėžia pajamų nelygybę matyti 1.7 lentelėje.

1.7 lentelė

Pajamų nelygybės sąvokos apibrėžimai

Autorius, metai	Apibrėžimas
I.Blažienė, 1999	Pajamų diferenciacija (nelygybė) apibūdinama, kaip pajamų pasiskirstymo netolygumo išraiška.
A.B. Atkinson, F. Bourguignon, 2000	Padalijus „pyragą“ į lygias dalis visiems gavėjams bus visiška lygybė, o įvedus papildomą dimensiją, kuri turės reikšmės dalijamo pyrago dalių dydžiui, tai jau bus nelygybė.
I.Blažienė, 2002	Pajamų nelygybė išreiškia skirtumus tarp dviejų visais atžvilgiais identiškų individų (turinčių tokius pačius išteklius, poreikius bei prioritetus) pajamų.
D.Skučienė, 2008	Pajamų nelygybė – tai pajamų skirtumai tarp individų ekonomikoje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nagrinėtus autorius, 2015.

Apibendrinant 1.6 lentelėje įvardintus apibrėžimus, paprasčiausiais žodžiais pajamų nelygybę galima įvardinti kaip skirtingų individų (gyventojų, namų ūkių, šalių) gaunamas nevienodas

pajamas. Kitaip tariant, tai pajamų dydžio skirtumas tarp visuomenės įvairių socialinių sluoksnių ir grupių, lemianti socialinę nelygybę.

Nelygybės sąvoka yra daug siauresnė nei socialinės gerovės sąvoka. Nelygybė ignoroja pajamų vidurkį ir siejasi tik su pajamų sklaida (dispersija). Tačiau nelygybė yra platesnė sąvoka nei skurdas. Nelygybė yra susijusi su visų individų pasiskirstymu, o skurdas suprantamas kaip kiekis (Rudzkienė, 2005).

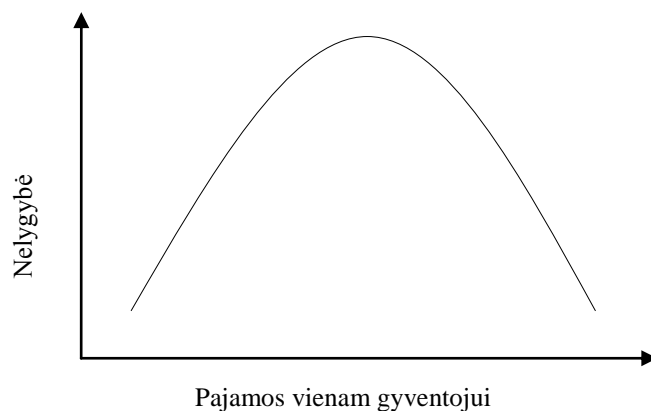
Bandymų apibrėžti, iš kur atsiranda pajamų nelygybė randama dar klasikinėje politinės ekonomijos mokykloje. Svarbią vietą pajamų nelygybės analizėje užima D.Ricardo, savo darbo užmokesčio ir pelno teorijoje išplėtojęs A.Smith idėjas apie trijų pagrindinių grupių – kapitalistų, 10 darbininkų ir žemvaldžių – pajamas: atitinkamai pelną, darbo užmokestį ir žemės rentą (Čiegis, 2006). D.Ricardo plėtojo darbo užmokesčio ir pelno, bei darbo užmokesčio ir žemės rentos atvirkščio proporcingumo koncepciją. Pavyzdžiui, jis teigė, kad prekės kaina (t.y., rinkos vertė) susidaro iš pelno ir darbo užmokesčio, ir jei darbo užmokestis auga – pelno, kurį pasiima kapitalistas, lieka mažiau. Pačio darbo užmokesčio kaitos priežastimi jis laiko darbo našumą: augant darbo našumui atpinga darbininko gyvenimo reikmenys, tuo pačiu ir darbo užmokestis, tad lieka daugiau pelno kapitalistui. Be šios priežasties D.Ricardo minėjo ir natūralius veiksnius, įtakančius darbo užmokesčio dinamiką: dirvos derlingumą bei gyventojų skaičiaus augimą. Tačiau šiame požiūryje pajamų nelygybė išvelgiama tik tarp skirtingų socialinių grupių, pavyzdžiui, tarp kapitalisto ir darbininko, nėra kalbama apie pajamų nelygybę šių grupių viduje.

Kitas klasikinėje ekonomikoje svarbus mokslininkas, palietęs pajamų nelygybės problemą – J.B.Say (Čiegis, 2006). Jis, panašiai kaip D.Ricardo, išskiria tris pajamų rūšis: darbo užmokestį darbininkams, procentus už kapitalą – kapitalistams, bei žemės rentą žemės savininkams. Tačiau pajamų nelygybės priežastimi įvardija skirtingą prisiimtą atsakomybę ir turimas kompetencijas, nes kapitalistas gauna didesnę užmokestį (t.y. pelną) dėl sugebėjimo vystyti veiklą, kurio neturi darbininkas. Šiuo požiūriu J.B.Say pateisina pajamų nelygybę kaip natūralų ir būtiną dalyką, atpildą už įgytus arba įgimtus žmogaus asmeninius gebėjimus.

Pajamų pasiskirstymas gana dažnai netolygus pagal šalis, pagal atskirų šalių regionus, pagal šeimas ir atskirus žmones. Reikia pasakyti, kad pajamų nelygybė yra neišvengiama, kadangi žmonės dėl objektyvių arba subjektyvių priežasčių nevienodai pasinaudoja rinkos ekonomikos galimybėmis. Visumoje pasaulyje pastebima pajamų diferenciacijos, o kartu ir nelygybės augimo tendencija ilgame laikotarpyje (nors trumpame laikotarpyje gali būti įvairių diferenciacijos svyravimų) (Blažienė, 2002).

Remiantis JAV ekonomisto Simono Kuznets (1955) vardu pavadintos kreivės teorija teigia, jog augant valstybės ekonomikai nelygybė iš pradžių didėja, kol pasiekia savo piką, ir galų gale

pradedą kristi. Kitaip tariant, realiųjų pajamų didėjimas vienam gyventojui šalyje gali sumažinti pajamų nelygybę (žr. 1.8 pav.).

1.8. pav. **Kuznets kreivė**

Šaltinis: sudaryta autorės pagal V. Munteanu, 2010.

Požiūriai į pajamų nelygybę dažniausiai skirstomi į dvi dideles grupes: konservatyvusis ir radikalusis. Remiantis konservatyviuoju požiūriu, sistema teikia atlygius labiausiai nusipelnusiems (dėl savo pastangų ir sunkaus darbo), taigi status quo išlaikymas visuomenėje saugo visų interesus. Pagal radikalų požiūrį, galingieji paprasčiausiai pasinaudoja jėga, prievarta, diskriminaciniais mokesčių įstatymais ir kitais metodais didinti savo turtą. Pagal šį požiūrį, pernelyg didelis nelygybės laipsnis visuomenėje gali pažeisti visuomenės funkcionavimą bei jos piliečių gerovę (Skučienė, 2008).

Asmeninių pajamų skirtumai atsiranda dėl daugelio priežasčių, todėl jos skirstomos į keletą grupių (Niuniavaitė, 2011; Blažienė, 2002; Vengrienė 1992; Vitunskienė, 1997; Misiūnas, Moščinskas, 1995):

1. *Fizinių ir protinių gabumų skirtumai.* Žmonės yra skirtingi savo protu, ištverme, fizine jėga, išvaizda, temperamentu, sugebėjimu bendrauti, atmintimi, psichine sandara, polinkiais ir pan. Šie skirtumai gali būti įgimti ir įgyti, t. y. nulemti socialinės bei ekonominės aplinkos (pavyzdžiui, moralės nuostatos, vertybinės orientacijos, išsiauklėjimas, erudicija ir kt.). Tačiau, nepriklausomai nuo kilmės, jie visi tiesiogiai ar netiesiogiai, daugiau ar mažiau lemia žmogaus, kaip ekonomikos subjekto, vietą, jo apsisprendimą, galimybes rasti ir dirbti vienokį ar kitokį darbą, vienaip ar kitaip panaudoti turimus materialius išteklius. O juk nuo to priklauso ir gaunamos pajamos. Vadinasi, genetiškai arba socialiai užkoduota žmonių įvairovė lemia pajamų įvairovę, veikia jų formavimąsi. Pripažindami šių veiksnių svarbą, vis dėlto neturėtume jų suabsoliutinti, nes tuomet turtinė nelygybė pasirodys fatališka, iš anksto nulemta ir nepakeičiama. Tuo tarpu kiekvienas žinome daugybę pavyzdžių, kai įgimti gabumai ar socialinė aplinka toli gražu ne visuomet atitinka žmogaus materialią padėtį bei jo pajamas. Akivaizdu, kad fizinių bei protinių gabumų skirtumas tėra tik

prielaida pajamų įvairovei susidaryti. Tai tik viena veiksnių grupė, kurių įtaką gali sustiprinti ar neutralizuoti kiti veiksniai.

2. *Išsilavinimas ir įgūdžiai*. Šių veiksnių grupė kartais vadinama „investicijomis į žmogiškąjį kapitalą“. Tai reiškia, kad žmogus (arba jo šeima), norėdamas įsigyti profesiją, patobulinti savo kvalifikaciją, sunaudoja tam tikras materialias sąnaudas (tarp jų ir „prarastąjį“ darbo užmokestį mokymosi laikotarpiu), taip pat ir savo darbo sąnaudas. Dėl įvairių priežasčių žmonės nevienodai linkę daryti šias investicijas, todėl egzistuoja žymūs išsilavinimo ir profesinių įgūdžių skirtumai. Didesnis išsilavinimas, profesinio tobulėjimo pastangos sudaro prielaidas užsiimti sudėtingesniu, kvalifikuotesniu darbu, išplečia pasirinkimo galimybes, padeda rasti racionalesnius sprendimus, panaudojant valdomus išteklius. Suprantama, kad tai atsiliepią asmenų pajamoms ir tampa nelygybės priežastimi.

3. *Darbo kiekis ir jo pobūdis*. Dauguma gyventojų rinkos ūkyje gyvena iš darbo pajamų. Tačiau nevienodas yra žmonių požiūris į darbą, jie renkasi skirtingą darbo trukmę, kelia įvairius reikalavimus darbo sąlygoms. Dėl to skiriasi ir jų darbo užmokestis. Darbo kiekis, patrauklumas ir kiti darbo užmokesčio diferencijavimo veiksniai, kartu tampa ir pajamų diferencijavimo veiksniais. Šiai veiksnių grupei priskirtinas taip pat darbo rinkos monopolizavimo ir segmentavimo poveikis atskiroms darbuotojų grupėms, sudarant prielaidas gauti privilegijuotas, t.y. didesnes darbo pajamas.

4. *Sukaupto ir paveldėto turto skirtumai*. Daugumos šeimų turto pagrindinę dalį sudaro vartojimo reikmenys, buities įrenginiai, automobiliai, gyvenamasis būstas, kurie patys savaime nėra pajamų šaltiniai. Tačiau turto sankaupos neretai duoda galimybę gaunamas pajamas sunaudoti ne vien tik vartojimui, bet ir kaupimui, investuojant jas į verslą, vertybinius popierius, padedant į bankus, perkant nekilnojamąjį turtą ir pan. Sukauptą šeimų turtą gali papildyti paveldėtas turtas, žemė, vertybiniai popieriai, nekilnojamas turtas, fizinis kapitalas ir t.t. Šie ištekliai savininkams leidžia gauti pajamas: rentą, palūkanas, pelną, dividendus. Pasiskirstę šie ištekliai labai netolygiai, todėl tampa veiksniu, pagilinančiu jau ir taip nelygių pajamų skirtumus.

5. *Rizika*. Svarbi gyventojų pajamų nelygumo priežastis yra nevienodi gyventojų santaupų investavimo būdai. Rizikingesnės investicijos dažnai duoda didesnes pajamas negu bankų palūkanos. Kita vertus, rizikingų projektų investicijos gali būti ir nuostolingos, neduodančios ne tik palūkanų, bet praryjančios ir patį kapitalą. Rizika tampa gyventojų pajamų diferencijavimo veiksniu ir lemia pajamų iš investavimo skirtumus.

6. *Kiti pajamų diferencijavimo veiksniai*. Pajamų nelygybei turi reikšmės sėkmė ir nesėkmė, atsitiktinumai, užsitęsusi liga ar net artimųjų mirtis, nedarbas ir kt. Nemažą reikšmę turi asmeniniai ryšiai, pažintys, politinė įtaka. Nors diskriminacijos veiksnys paprastai juridiskai nepripažįstamas,

bet iš tikrųjų neretai ir jis turi įtakos gyventojų grupių pajamų lygiui. Dažniausiai pasitaiko diskriminacija dėl amžiaus, lyties, tautybės, rasės ir t.t. Ji pasireiškia sunkumais, ieškant darbo, mažesniu darbo užmokesčiu ir kitais aspektais, susijusiais su pajamomis (Skominas, 2000).

7.Sėkmė ir atsitiktinumas. Padidinti namų ūkio pajamas kartais padeda ir sėkmė, pavyzdžiui laimėjimai įvairiose loterijose, konkursuose, žaidimuose, įvairūs radiniai.

Asmeninių pajamų diferenciacijos augimą gali lemti tiek objektyvios, tiek subjektyvios priežastys (Blažienė, 1999):

- darbo taupymo efektas, kuris pasireiškia dėl techninės pažangos. Šio efekto pasekmės - mažėjanti darbo paklausa, didesni kvalifikacijos reikalavimai, darbo užmokesčio pasiskirstymo netolygumas;
- prekybos liberalizavimas ir globalizavimas;
- finansinio kapitalo pasiskirstymo nelygybės augimas;
- aukštas žmogiškojo kapitalo pasiskirstymo nelygybės laipsnis;
- nevienodas priėjimas prie kredito rinkų ir kt.;
- geografinis ar socialinis šališkumas skirstant subsidijas ir valstybės investicijas;
- kainų politika.

Pajamų diferenciacijai įtakos gali turėti ir makroekonominė politika, kuri gali būti nukreipta į žemą infliacijos lygį, mažą valstybės biudžeto deficitą, nepaisant kokią tai daro įtaką gamybai ir užimtumui.

Zaicev, S. (2008) teigia, kad pajamų paskirstymas gali būti keleriopas: 1) paskirstymas, kurį lemia laisvosios rinkos jėgų veikimas; 2) lygybės principas, paskirstant pajamas ir 3) tarpinis paskirstymo variantas, esantis tarp šių dviejų kraštutinumų.

Laisvoji rinka negali užtikrinti, kad pajamų paskirstymas būtų visiems priimtinas. Esant tam tikroms sąlygoms (ir nesant išorinio poveikio), rinka efektyviai skirsto gamybos veiksnius ir taip didina bendrąsias šalies pajamas. Rinka nustato vartojimo prekių, gamybos veiksnių kainas, t.y. darbui nustato darbo užmokesčio dydį, žemei – rentos dydį ir t.t. Tačiau rinka nebūtinai pajamas paskirsto sąžiningai. Savo ruožtu, lygybės principas reiškia kiekvienam gyventojui lygias pajamas. Tačiau, jei žmonėms bus garantuotas tam tikras pajamų dydis, tada sumažės jų paskata našiau ir daugiau dirbti. Kai taip vyksta, šalies gamybos apimtis, o kartu ir pajamos sumažėja. Taip pat kyla problema, kaip apibrėžti lygias pajamas, nes žmonės dirba skirtingą valandų skaičių ir nevienodomis sąlygomis rizikos atžvilgiu (Zaicev, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų pajamų nelygybei susidaryti įtakos turi ir paties individo asmeniniai sugebėjimai (kvalifikacija, patirtis, fiziniai duomenys), bet ir vyriausybės

vykdoma socialinė ekonominė politika perskirstant pajamas. Vieningai teigiama, kad pajamų nelygybė turi būti, tačiau ne per didelė.

1.6. Namų ūkių pajamų nelygybės įvertinimo metodai

Pajamų nelygybė gali būti įvertinta bendrosiomis pajamomis, grynosiomis pajamomis ar išlaidomis. Šie kintamieji gali būti skaičiuojami įvertinus pajamas prieš ir po mokesčių sumokėjimo. Dydziai gali būti skaičiuojami kaip vienam asmeniui arba kaip visuminis, visos šalies dydis (Čiegis, R., Dilius, A., 2013).

Pajamų pasiskirstymo nelygybei įvertinti pasitelkiama įvairūs metodai. Dažniausiai naudojami pajamų (išlaidų) variacijos (sklaidos charakteristikos), specialiųjų koeficientų ir grafiniai metodai. Pagal V. Rudzkiënės (2005) įžvalgas yra išskiriami tokie matai:

- Struktūriniai koeficientai (moda, mediana, kvantiliai, kvintiliai, decilės, pajamų diferencijavimo koeficientas, asimetrijos koeficientas).
- Gini koeficientas;
- Robino Hudo indeksas;
- Atkinsono indeksas;
- Teilo entropijos matas.

1. Struktūriniai koeficientai. Jie apskaičiuojami remiantis namų ūkių pajamų skirtumais. Dažnai yra taikomi deciliniai, kvartiliniai ir kvantiliniai diferenciacijos koeficientai, socialinio susisluoksniavimo koeficientas ir t.t. Naudojant decilinį koeficientą, gyventojų skaičius dalijamas į dešimt lygių dalių, kvartilinį – į keturias dalis, o kvantilinį – į penkias dalis. Vertinant pagal pajamas tai pirmoji grupė yra su mažiausiomis pajamomis, o paskutinioji – su didžiausiomis pajamomis (Valkauskas, 2013).

Pajamų kvintilinis santykis - rodiklis, išreiškiamas penktadalio asmenų, kuriems tenka didžiausios namų ūkio ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (penktosios kvintilinės grupės), ir penktadalio asmenų, kuriems tenka mažiausios ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (pirmosios kvintilinės grupės), disponuojamųjų pajamų santykiu.

Siekiant, kad būtų išanalizuota pajamų diferenciacija, bus pasinaudota kvintiliais, kurių būna iš viso penki. Pirmąjį kvintilį sudaro namų ūkiai, kurių narių disponuojamos pajamos yra mažiausios, antrąjį – namų ūkiai, kurių pajamos yra didesnės nei pirmojo, bet mažesnės nei trečiojo kvintilio ir t.t. Tačiau, norint palyginti skirtingas šalis, tam buvo panaudotas pajamų kvintilinis santykis (diferenciacijos santykis) - rodiklis, išreiškiamas penktadalio asmenų, kuriems tenka didžiausios namų ūkio ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (penktosios kvintilinės grupės), ir

penktadalio asmenų, kuriems tenka mažiausios ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (pirmosios kvintilinės grupės), disponuojamųjų pajamų santykiu.

2. *Gini koeficientas* – tai dažniausiai naudojamas pajamų pasiskirstymo netolygumo matas. Šis koeficientas apskaičiuojamas remiantis Lorenzo kreive (1.9 pav.), kuri suteikia informaciją, kokią sukauptų pajamų dalį gauna namų ūkiai, išrikiuoti eilėje nuo gaunančių mažiausias iki didžiausias pajamas. Jei pajamos pasiskirsčiusios tolygiai, Lorenzo kreivė sutampa su 45 laipsnių kampo įstrižaine – lygybės linija. Didėjant pajamų pasiskirstymo netolygumui, Lorenzo kreivė vis labiau tolsta nuo šios įstrižainės. Iš šios kreivės galima apskaičiuoti Gini koeficientą ir Lorenzo koeficientą.

Matematiškai Gini koeficientas yra santykis ploto, esančio tarp įstrižainės ir Lorenzo kreivės, bei ploto, esančio žemiau Lorenzo kreivės. Kai dydžiai x išrikiuojami didėjimo tvarka, Gini apskaičiuojamas pagal formulę:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n (2i - n - 1) \cdot x_i}{n^2 \mu} \quad (1.14)$$

Čia: i – decilio eilės numeris;

n – decilių skaičius ($n=10$);

μ -vidutinių išlaidų (pajamų) deciliuose aritmetinis vidurkis.

Gauta koeficiento reikšmė gali kisti nuo 0 iki 1. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo didesnė pajamų pasiskirstymo nelygybė (Čiulevičienė ir kt., 2006). Pagrindinė Gini koeficiento savybė yra ta, kad vieno kurio nors gyventojų sluoksnio pajamų didėjimas, kai tuo tarpu kitų sluoksnių pajamos nekinta, didina Gini koeficiento reikšmę. Nustatyta, kad kai Gini koeficiento reikšmė mažesnė už 25, tai pajamų diferenciacijos lygis labai žemas, kai Gini koeficiento reikšmė didesnė už 25 bet mažesnė už 30, tai pajamų diferenciacijos lygis yra nedidelis, kai Gini koeficiento reikšmė didesnė už 30, tai jau esama esminių pajamų diferenciacijos netolygumų (Rudzkienė, 2005).

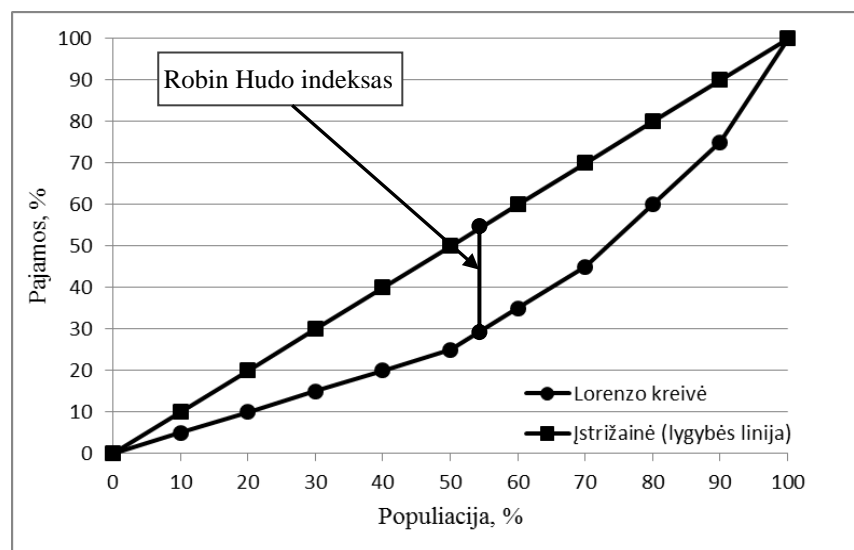
3. *Robin Hudo indeksas*. Jis parodo, kurią dalį visų pajamų namų ūkiai, gaunantys daugiau nei vidutines pajamas, turėtų perduoti namų ūkiams, kurių pajamos mažesnės nei vidurkis, kad pajamos pasiskirstytų tolygiai. Indeksas yra apskaičiuojamas kaip didžiausias atstumas tarp lygybės linijos ir Lorenzo kreivės ir šis atstumas pavaizduotas 1.9 paveiksle (Valkauskas, 2013).

Lorenzo koeficientu įvertinami kreivės nuokrypiai. O Robin Hudo indeksas yra išreiškiamas tokia išraiška (Rudzkienė, 2005):

$$L = \frac{1}{2} \sum_{i=0}^n |x_i - y_i| \quad (1.15)$$

Čia: x_i ir y_i – decilio eilės numeris;

n – intervalų skaičius;

1.9. pav. Lorenzo kreivė ir Robino Hudo indeksas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal V. Rudzkiene, 2005.

Pagal Robin Hudo indekso idėją, skurdžiose valstybėse pajamų nelygybė natūraliai būna maža, nes visi gyventojai turi vienodai menkas galimybes tapti gerokai turtingesni už kitus. Valstybei ekonomiškai vystantis, pajamos pradeda augti, ir pajamų nelygybė didėja tol, kol valstybė tampa pakankamai turtinga, kad pajamų nelygybė natūraliai sumažėtų (Mrazauskaitė, 2014).

4. Atkinsono indeksas. Jis pateikia socialinės gerovės įvertinimą, paremtą socialinės gerovės funkcija. Šiuo indeksu yra nustatomos „teisingos vidutinės pajamos“, kurios apibrėžiamos, kaip toks pajamų vienam gyventojui lygis, kuris tenkintų kiekvieną gyventoją bei būtų išlaikomas bendras gerovės lygis toks, kokį užtikrina tikrosios bendrai sukurtos pajamos. Atkinsono indeksas (A_ε) skaičiuojamas pagal formulę (Rudzkiene, 2005):

$$A_\varepsilon = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\frac{y_i}{\mu} \right]^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (1.16)$$

Čia:

y_i - visų pajamų dalis, kurią gauna i -toji grupė;

μ - pajamų vidurkis;

ε – nelygybės antipatijos parametras.

Pastarasis įvertinantis visuomenės socialinio teisingumo suvokimą bei norą, kad pajamos būtų paskirstomos tolygiai. Šis parametras kinta nuo nulio iki begalybės. Kuo didesnė ε reikšmė, tuo visuomenė labiau susirūpinusi pajamų nelygybe. Jeigu ε lygi nuliui – pajamų nelygybės nėra. Dažniausiai ši reikšmė kinta nuo 0,5 iki 2.

Kuo tolygiau pasiskirstę tikrosios pajamos, tuo y_i yra arčiau vidurkio μ , ir tuo mažesnė Atkinsono indekso reikšmė, kuri gali kisti nuo 0 iki 1 (Čiulevičienė ir kt., 2006).

Atkinsono indeksas parodo santykinius socialinės gerovės nuostolius, susijusius su atitinkamu pajamų nelygybės laipsniu (rizika gauti mažesnes pajamas, lyginant su situacija, jei tos pačios pajamos būtų paskirstytos lygiai). Pagrindinis Atkinsono indekso bruožas yra parametras, kuris sąlygoja tiek pajamų nelygybės nepageidaujamo laipsnį, tiek laipsnį – kurie pajamų skirtumai yra priimtini žemiausiuose pajamų pasiskirstymo kraštuose. Parametro didėjimas rodo didesnį pajamų nelygybės nepageidaujamo laipsnį (Skučienė, 2008).

5. *Teilo entropijos matas*. Jis yra apskaičiuojamas pagal formulę:

$$T = \sum_{i=1}^n y_i \left[\log(y_i) - \log\left(\frac{1}{n}\right) \right] \quad (1.17)$$

Čia:

y_i - yra i – tosios grupės pajamų dalis

n – grupių skaičius

Šis indeksas kinta nuo nulio iki begalybės. Kuo didesnė reikšmė, - tuo tolygiau pasiskirsčiusios pajamos.

Kiekvienas metodas turi privalumų ir trūkumų, kurie aprašyti 1.8 lentelėje.

1.8 lentelė

Pajamų pasiskirstymo vertinimo metodų privalumai ir trūkumai

Metodas	Privalumai	Trūkumai
Variacijos užmojis	Lengvai suprantamas Lengvai apskaičiuojamas	Neapima visų, o tik 2 kraštinius stebėjimus Neįvertina stebėjimų svorio Veikiamas infliacijos
Struktūriniai koeficientai	Lengvai suprantamas Lengvai apskaičiuojamas Neveikiamas infliacijos	Neapima visų, o tik 2 kraštinius stebėjimus Neįvertina stebėjimų svorio
Variacijos koeficientas	Pakankamai nesunkiai suprantamas Apima visus duomenis Neveikiamas infliacijos Įvertinus svorius, pašalinamas išorinis poveikis	Reikia išsamių individualių duomenų Nėra palyginimo bazės
Gini koeficientas	Plačiai paplitęs Leidžia tiesiogiai palyginti skirtingo dydžio populiacijas Gali būti naudojamas nacionaliniu lygiu tarp atskirų gyventojų kategorijų, pagal gyvenamąją vietovę Naudojamas atliekant tarptautinius palyginimus Jį galima interpretuoti Gali būti atliekama dinaminė analizė ir įvertinta, ar nelygybė didėja ar mažėja	Reikia išsamių individualių duomenų Reikia daugiau sudėtingų skaičiavimų Ne visada tinka, jeigu yra nemažų regionų skirtumų Atliekant tarpvalstybinius palyginimus gali kilti duomenų palyginamumo problema, jeigu valstybės taiko skirtingas metodikas (vienos gali imti tik pinigines pajamas, kitos – ir natūrinės)
Lorenzo koeficientas	Nesunkiai apskaičiuojamas Apima visus duomenis Gerai įvertina Lorenzo kreivės nuokrypius	Vien tik pagal šį rodiklį vertinamo išvados gali būti netikslios, reikėtų remtis keletu jį papildančių rodiklių
Robin Hudo indeksas	Papildo Lorenzo kreivę ir koeficientą	Šiam indeksui iliustruoti reikia nubraižyti Lorenzo kreivę

Šaltinis: Čiulevičienė, V. Ir kt. (2006).

Visi aprašyti metodai gali būti pritaikyti pajamų nelygybei vertinti, tačiau pastebėta, kad jie skirtingai reaguoja į pajamų pasiskirstymą visuomenės sluoksniuose. Atkinsono indeksas siejasi su skurdo paplitimu, Gini koeficientas mažai reaguoja į pajamų pasiskirstymą viduriniuose sluoksniuose, Robin Hudo nejautrus pajamų pasiskirstymui, jei jis vyksta toje pačioje pajamų vidurkio pusėje (Rudzkienė, 2005).

Išanalizavus galima teigti, kad nėra geriausio metodo, skirto pajamų nelygybei vertinti. Metodą reikia pasirinkti priklausomai nuo to, koks yra siekiamas tikslas ir formuluojamos hipotezės. Tačiau dažniausiai naudojamas pajamų pasiskirstymo netolygumo matas yra Gini koeficientas.

1.7. Pajamų nelygybės padariniai

Pajamų nelygybė, kaip rodo atliekami tyrimai, turi lemiamą reikšmę žmonių gyvenimo kokybei ir bendrai šalies socialinei ekonominei raidai. Verta paminėti, kad nelygybė iššaukia daug įvairių socialinių problemų, kurios aprašytos žemiau.

D.Skučienė (2008) išskiria šiuos pajamų nelygybės padarinius:

1. Pajamų nelygybė turi neigiamos reikšmės vartojimo pokyčiams.
2. Nelygybė susijusi su būsto pokyčiais rinkoje (Esant nelygybei atsirado sunkumų jaunoms šeimoms įsigyti savo būstą; padidėjo būsto perkrovimas; tapo sunkiau išsinuomoti būstą; mažiau žmonių pirko būstą)
3. Pajamų nelygybė daro poveikį sveikatai, yra generuojamos neigiamos emocijos, kurios veikia sveikatą per psicho-, neuro-, endokrininius mechanizmus arba streso sąlygojamu elgesiu, pavyzdžiui, rūkymu.
4. Pajamų nelygybė lemia mirtingumą. Pagal Brauną (1997), nepasiturintys žmonės tris–keturis kartus dažniau serga nei tie, kurie turi vidutines ar didesnes pajamas.
5. Pajamų nelygybė turi poveikį švietimui. Vaikai iš nepasiturinčių šeimų, ateidami įmokyklą, dažniau stokoja elgesio ir kognityvinių žinių, turi mažesnius ugdymo pasiekimus ir motyvaciją.
6. Pajamų nelygybės ir piliečių politinio dalyvavimo ryšį yra dvejopos: vieni teigia, kad ekonominė nelygybė mažina politinį dalyvavimą, ypač neturtingų piliečių, kiti – kad didesnė pajamų nelygybė sąlygoja didesnę politinį dalyvavimą (Solt, 2008). Didesnė turto ir pajamų nelygybė griaua demokratiją, suteikdama kai kuriems žmonėms daug didesnius išteklius veikti politinius procesus nei kitiems (Lazutka, 2003).

7. Pajamų nelygybė yra tiesiogiai siejama su nužudymų didėjimo tempais. Šis ryšys ypač stiprus, kai persidengia su ekonomine diskriminacija dėl rasės, religijos ar etninių grupių. Teigiama, kad mažinant pajamų nelygybę, galima sumažinti nusikalstamumą
8. Pajamų nelygybės poveikis šeimos gyvenimui. Dėl ekonominės situacijos blogėjimo žmonės daugiau dirba, todėl turi mažiau laisvalaikio bei bendrų šeimos veiklų, didėja skyrybų skaičius.
9. Tyrimai rodo, kad kuo didesnė pajamų nelygybė, tuo didesnė migracija.

Pasak, R. Lazutkos (2003). Nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas generuoja nelygias galimybes būsimoms kartoms. Taip pat pajamų nelygybė skaido bendruomenę, kelia pavydą, pagiežą ir silpnina socialinį solidarumą (Lazutka, 2003).

R. R. Nelson 1956 m. analizavo pajamų vienam gyventojui ir ekonomikos augimo sąsajas besivystančiose šalyse ir teigė, jog gali būti atvirkštinis ryšys tarp investicijų ir pajamų nelygybės. Kitaip tariant, didėjanti pajamų pasiskirstymo nelygybė gali turėti poveikį investicijų mažėjimui, t. y. investicijų mažėjimas gali turėti poveikį ekonomikos augimo mažėjimui (Čiegis, Dilius, 2013). Lygesnis pajamų pasiskirstymas sudaro sąlygas spartesniam ekonomikos augimui (Lazutka, 2003).

Reziumuojant visą skyrelyje pateiktą medžiagą, teigiama, kad pajamų nelygybė sukelia socialinių ir ekonominių problemų gyventojams ir visai šaliai. Pajamų nelygybė taip pat tiesiogiai siejasi su ekonomikos augimo tendencijomis.

Apibendrinus teorinę darbo dalį, galima teigti, kad bendrąja prasme pajamos suvokiamos kaip vidutinės piniginės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Pajamos apima pinigines ir natūrines įplaukas. Nustatyta, kad pagal skirtingus aspektus egzistuoja įvairūs pajamų skirstymai, tačiau dažniausiai statistikoje naudojamos bendrosios ir grynosios (disponuojamo) pajamos. Pastarosios laikomos kaip šeimų arba atskirų individų pajamos, likusios atskaičius jų asmeninius mokesčius. Literatūroje išskiriamos dvi pagrindinės disponuojamų pajamų funkcijos: vartojimas ir taupymas. Dėl pajamų skirtumų tarp gyventojų ekonomikoje atsiranda pajamų nelygybė. Gyventojų pajamų nelygybei susidaryti įtakos turi ir paties individo asmeniniai sugebėjimai (kvalifikacija, patirtis, fiziniai duomenys), bet ir vyriausybės vykdoma socialinė ekonominė politika perskirstant pajamas. Tuo tarpu, autoriai pajamų lygį lemiančias išorines priežastis pamini tokius kaip šalies nedarbo lygį, vidutinį mėnesinį darbo užmokestį, bei bendrąjį vidaus produktą (BVP), o vidiniams veiksniams dažniausiai priskiriama asmens išsilavinimas ir kvalifikacija.

2.BALTIJOS ŠALIŲ NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ 2004 – 2013 METŲ LAIKOTARPIU

2.1. Namų ūkių pajamų tyrimo metodologija

Tyrimas bus atliekamas tokia tvarka. Pirma, bus nustatyta namų ūkio pajamų kitimo tendencijos analizuojamu laikotarpiu, pasinaudojus dinaminės eilutės analitiniais rodikliais. Antra, bus ištirtas namų ūkio pajamų ir pasirinktų rodiklių ryšių glaudumas, remiantis koreliacijos koeficientu. Trečia, įvertintas pajamų nelygybės laipsnis Baltijos šalyse, paskaičiavus Gini koeficientą, kvintilinių santykį, sklaidos rodiklius ir kt. ir galiausiai atliktas pajamų lygio prognozavimas. Kiekvienas iš šių paminėtų tyrimo metodų, aprašomi išsamiau.

1) Dinamikos eilutės analitiniai rodikliai

Jie apibūdina reiškinių statistinių rodiklių kitimą laiko atžvilgiu. Dinamikos eilutę sudaro laiko charakteristika (t) ir eilutės lygiai (y_i) t.y. rodiklio reikšmės atskirais laikotarpiais arba laiko momentais. Rodikliai gali būti baziniai arba grandininiai (Bartosevičienė, 2011).

Dinamikos rodikliai, jų formulės ir apibūdinimai pateikti 2.1 lentelėje. Jie leis nustatyti rodiklių kitimo tempus.

2.1 lentelė

Dinamikos eilučių rodiklių formulės

Rodikliai	Bazinis	Grandininis	Apibūdinimas
Absoliutus lygio pokytis (Δy)	$\Delta y_b = y_i - y_0$	$\Delta y_g = y_i - y_{i-1}$	Apskaičiuojamas kaip dviejų dinamikos eilutės lygių skirtumas ir rodo, keliais vienetais pasikeičia reiškinio lygis per tam tikrą laiką.
Kitimo (didėjimo/mažėjimo) tempas (T_d)	$T_d = \frac{y_i}{y_0} \cdot 100\%$	$T_d = \frac{y_i}{y_{i-1}} \cdot 100\%$	Jis parodo, kiek kartų padidėjo (sumažėjo) reiškinio lygis šiuo laikotarpiu, praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia esamasis lygis praėjusiojo atžvilgiu.
Pakitimo (padidėjimo/sumažėjimo) tempas (T_p)	$T_p = \frac{y_i - y_0}{y_0} = T_d - 1$ (jeigu koeficientu) $T_p = \frac{y_i - y_0}{y_0} \cdot 100 = T_d - 100$ (jeigu procentais)	$T_p = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} = T_d - 1$ (jeigu koeficientu) $T_p = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \cdot 100 = T_d - 100$ (jeigu procentais)	Šis rodiklis rodo, keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis per nagrinėjamą laikotarpį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal V. Bartosevičienę (2011) ir J. Bagdanavičiūmį ir kt. (2007).

Vidutinis lygis - jis parodo dinamikos eilučių vidutinį lygį. Intervalinėje absoliutinių dydžių dinamikos eilutėje jis randamas pagal paprastojo aritmetinio vidurkio formulę (Paulavičius, 2004):

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i}{n} \quad (2.1)$$

Nagrinėjant reiškinio kitimą per ilgesnį laikotarpį, naudojamas *vidutinis padidėjimo tempas*. Jis skaičiuojamas taip:

$$T_p = n \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} - 100 \quad (2.2)$$

Čia: y_i – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis;

y_{i-1} – lygis, tiesiogiai esantis prieš lygį y_i ;

y_0 – pradinis (bazinis) dinamikos eilutės lygis;

n - eilutės narių skaičius.

2) Reiškinių tarpusavio ryšių matai

Jie leidžia įvertinti ryšio glaudumą tarp kiekybinių požymių, nes nustatius ryšio buvimą tarp požymių, svarbu įvertinti šio ryšio stiprumą (Bartosevičienė, 2011). Tie požymiai, kurie sąlygoja kitų požymių reikšmes, vadinami faktoriniais (x), o priklausantys nuo pirmųjų – rezultatinius (y) (Bartosevičienė, 2006). Įvertinti ryšio stiprumą tarp požymių naudojamas koreliacijos koeficientas r , kuris apskaičiuojamas pagal formulę (Bartosevičienė, 2011):

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y} \quad (2.3)$$

Čia:

\overline{xy} – reiškinių x ir y sandaugos vidurkis;

\bar{x} – x reiškinio vidurkis;

\bar{y} – y reiškinio vidurkis;

σ_x – x reiškinio kvadratinis nuokrypis

σ_y – y reiškinio kvadratinis nuokrypis

Koreliacijos koeficiento reikšmių interpretacija pateikta 2.2 lentelėje.

2.2 lentelė

Koreliacijos koeficiento vertinimo skalė

Ryšio glaudumo rodikliai	0	0,1 – 0,3	0,31 – 0,5	0,51 – 0,7	0,71 – 0,9	0,91 – 0,99	1
Ryšio stiprumo charakteristika	nėra tiesinio ryšio	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus	funkcinis

Šaltinis: Bartosevičienė, V. (2006). Ekonominė statistika. Mokomoji knyga.

Koreliacijos koeficiento reikšmingumui įvertinti Stjudento kriterijumi reikia apskaičiuoti faktinę t kriterijaus reikšmę (Bartosevičienė, 2011):

$$t_r = r \cdot \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \quad (2.4)$$

Gauta reikšmė yra lyginama su t_k reikšme, gauta iš Stjudento kriterijaus lentelių. Jei $t_r > t_k$ tai koeficientą laikome reikšmingu, prie pasirinkto reikšmingumo lygio (pagal klaidos tikimybes).

Determinacijos koeficientas randamas koreliacijos koeficientą pakėlus kvadratu.

3) Sklaidos rodikliai

Santykinis variacijos koeficientas naudojamas variacijos laipsniui nustatyti. Dažnai jis naudojamas reiškinių pasiskirstymo tolygumui laike ir erdvėje įvertinti. Koeficientas skaičiuojamas pagal formulę (Bagdanavičius ir kt. 2007):

$$V = \frac{\delta}{\bar{x}} \cdot 100\% \quad (2.5)$$

Čia:

σ – vidutinis nuokrypis;

\bar{x} – aritmetinis vidurkis.

Jei variacijos koeficientas $v \leq 5 - 10\%$, tai laikoma, kad rezultatų sklaida nedidelė; $15 - 20\%$ – didelė; $v \geq 20\%$ – labai didelė (Mokslinio tyrimo..., 2015).

Variacijos užmojis – tai skirtumas tarp maksimalios ir minimalios požymio reikšmių. Jis parodo, kokio dydžio intervale išsidėsčiusios požymio reikšmės. Rodiklio formulė yra tokia (Bagdanavičius ir kt. 2007):

$$R = X_{\max} - X_{\min} \quad (2.6)$$

Čia:

X_{\min}, X_{\max} – maksimalios ir minimalios požymio reikšmės.

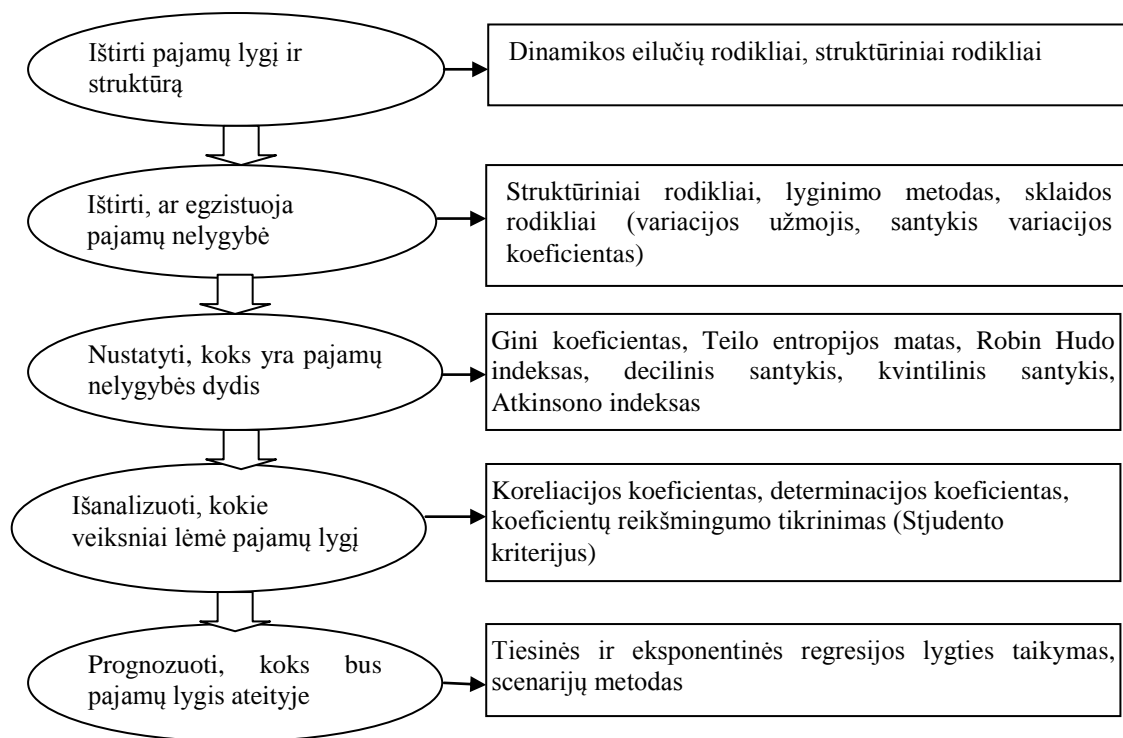
4) Prognozavimo metodai

Prognozavimas pagal tiesinę regresijos lygtį (Trend funkcija). Yra naudojama formulė $y=mx+b$. Prognozuojama reikšmė apskaičiuojama pratęsiant praeities duomenų eilutę.

Prognozavimas pagal eksponentinę regresijos lygtį (Growth funkcija). Yra naudojama formulė $y=b \cdot m^x$.

Scenarijų analizės metodas – tai didžiausią neapibrėžtumą turinčio veiksmo, veikiančio prognozuojamą objektą (procesą) visumos aprašymas (situacijos modelis). Scenarijus apibūdina iš esamų aplinkybių ryškejantią galimą ateities situaciją ir iš jo atsirandančius padarinius. Dažniausiai yra išskiriami 3 scenarijai: optimistinis, labiausiai tikėtinas (realistinis) ir pesimistinis..

2.1 paveiksle parodyta tyrimo metodų panaudojimo eiga. Metodai buvo parinkti iš šio skyrelio ir 1.6 skyrelyje aprašytų rodiklių.

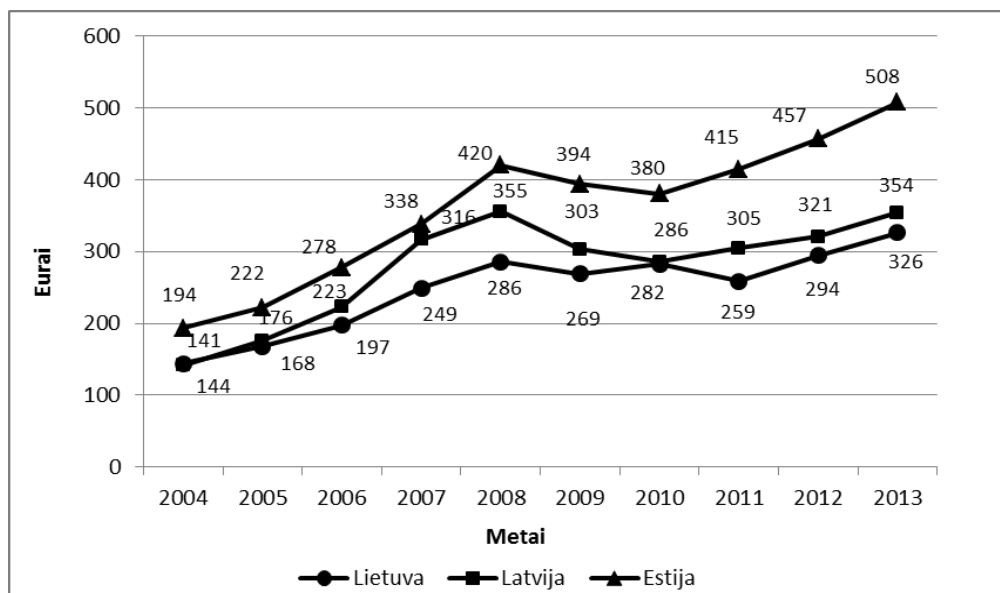
2.1. pav. Tyrimo metodų panaudojimo eiga

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Darbe svarbiausia išsiaiškinti, ar Baltijos šalyse egzistuoja pajamų nelygybė, jei ji yra – nustatyti kokioje šalyje ji yra didžiausia ir išanalizuoti tai lėmusius veiksnius. Taip pat, numatyti pajamų lygio reikšmes keleriems metams į priekį.

2.2. Namų ūkių pajamų dinamika ir jų struktūra

Šiame darbe analizuojamu 2004-2013 metų laikotarpiu Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekonomikos augo labai sparčiai. Ekonomikos augimo lūkesčius skatino vartojimo plėtra, kurią lėmė atlyginimų, paskolų portfelio didėjimas, optimistiniai lūkesčiai. Auganti ekonomika didino namų ūkių pajamas - Baltijos šalyse jos stabiliai didėjo keletą metų. Pajamų lygį labiausiai didino sumažėjęs nedarbas, darbo užmokesčio augimas ir galimybės užsidirbti už valstybės ribų: namų ūkių finansus papildė (pvz. lietuvių) užsienyje uždirbami ir į šalį siunčiami pinigai. Taigi, kaip kito Baltijos šalių disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui yra pavaizduotos 2.2 paveiksle.

2.2 pav. Disponuojamos pajamos tenkančios 1 namų ūkio nariui per mėnesį 2004-2013 m.

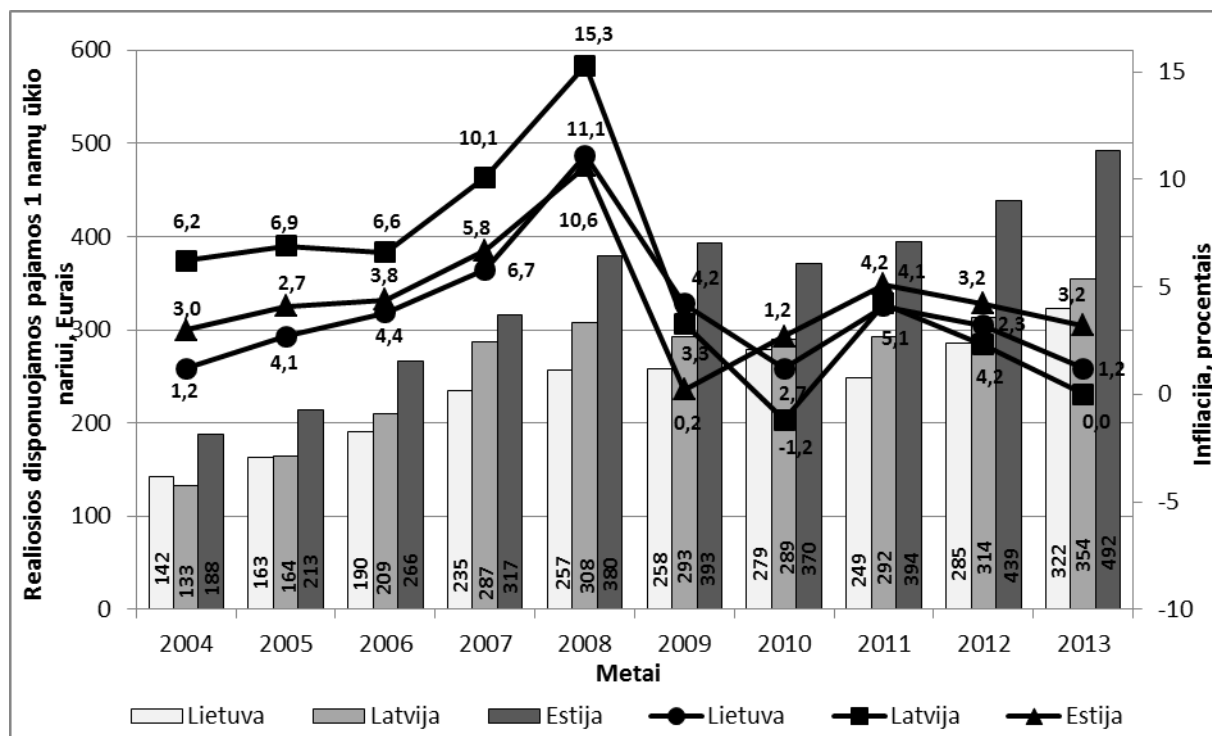
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2014.

Kaip matyti 2.2 paveiksle, Estijoje vienam namų ūkiui tenka didžiausios disponuojamos pajamos, lyginant su Lietuva ir Latvija. To priežastis, kad Estijoje yra stabilesnė ekonominė ir politinė padėtis. Užfiksuota, kad iki 2008 metų visose nagrinėtose šalyse disponuojamos pajamos palaipsniui augo. Didžiausi metiniai padidėjimai nustatyti 2006 m. Estijoje (24,96 proc.), o 2007 m. Lietuvoje (26,22 proc.) ir Latvijoje (41,87 proc.). Nuo 2008 m. iki 2010 m. pasireiškė mėnesinių vieno namų ūkio nario disponuojamų pajamų mažėjimas (sumenko labiau nei darbo užmokestis). Šias pajamas, kaip ir dauguma ekonominių rodiklių, paveikė pasireiškusi pasaulinė ekonominė krizė, pasižymėjusi sulėtėjusia gamyba, mažėjančiu darbo užmokesčiu. Ypač Lietuvai ir Latvijai teko dėti itin daug pastangų krizės metu, siekiant apriboti išlaidas. To pasėkoje sumažėjo šeimų pajamos bei prasidėjo emigracijos banga.

Nepaisant namų ūkių pajamų augimo, kuris prasidėjo 2010 metais, pajamų lygis, skirtingai negu Estijoje ir Lietuvoje, Latvijoje 2013 metais nebesiekė prieš krizinio lygio. Tačiau žvelgiant į visą laikotarpį, nuo 2004 m. iki 2013 m. pajamos išaugo 2,27 karto Lietuvoje, Latvijoje 2,5 karto, o Estijoje 2,62 karto.

Paveiksle pateikiamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui. Taigi ne tik pačių pajamų kitimas lėmė parodytus pokyčius, bet ir namų ūkio dydis. Pagal Eurostat duomenų bazės pateiktą statistiką (2014), nuo 2005 iki 2013 metų vidutinio namų ūkio dydžio sumažėjimas fiksuojamas Estijoje (nuo 2,4 iki 2,2), Lietuvoje (nuo 2,5 iki 2,3) ir Latvijoje (nuo 2,6 iki 2,4). Tai reiškia, kad bendras ūkis yra vedamas vis mažesnėmis šeimomis. Baltijos šalių namų ūkių dydžio pokyčiai yra susiję su gimstamumo mažėjimu, emigracija ir kintančiu požiūriu į šeimą.

Ankstesniame 2.2 paveiksle buvo parodytos nominaliosios disponuojamos pajamos, o tuo tarpu 2.3 paveiksle pavaizduotos realiosios disponuojamos pajamos, kurios įvertina infliacijos tempą.

2.3 pav. Realiosios disponuojamos pajamos tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį ir infliacijos tempas 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų bei Eurostat duomenų bazės duomenimis, 2014.

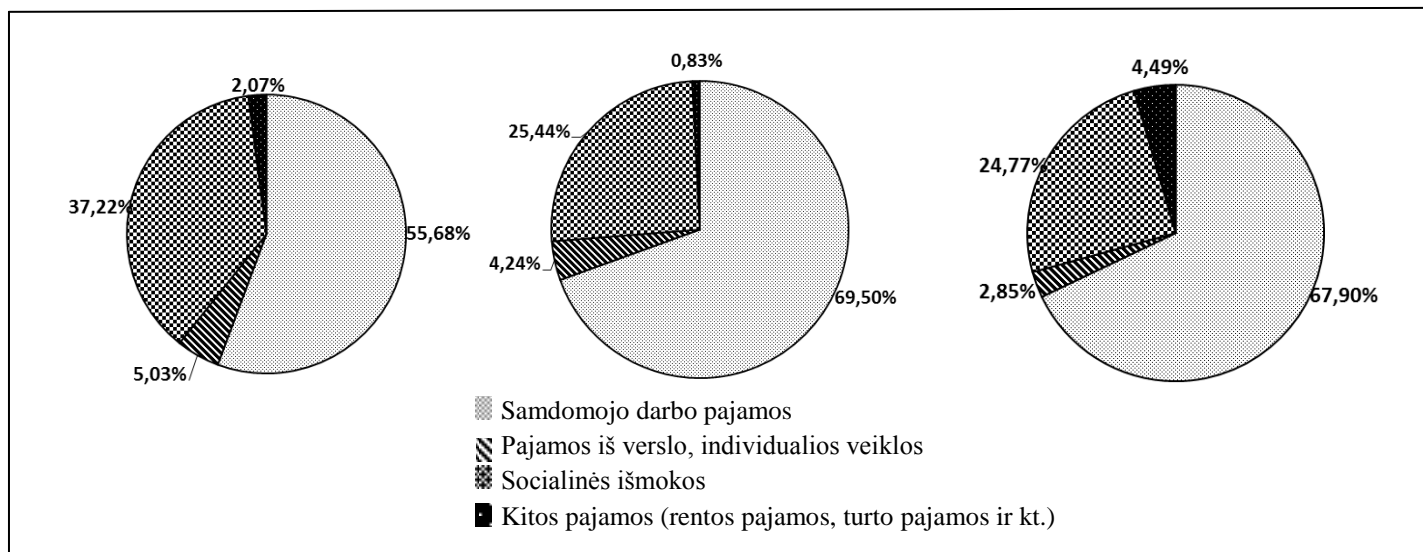
Kaip žinoma namų ūkių perkamąją galią koreguoja tuo metu šalyse esantis infliacijos tempas. Infliacijai didėjant, realiosios disponuojamos pajamos sumažėja, ir atvirkščiai. Didžiausia infliacija Baltijos šalyse (Lietuvoje – 11,1 proc., Latvijoje 15,3 proc. Estijoje 10,6 proc.) fiksuojama 2008 metais – finansinės krizės metais, tačiau ji nelėmė staigaus disponuojamų pajamų kritimo dėl tuo metu esančio aukšto pajamų lygio. Visose šalyse nagrinėjamu laiko periodu infliacija sumažino disponuojamas pajamas, išskyrus Latviją, kurioje 2010 metais esanti 1,2 proc. defliacija jas padidino nuo 282 Eur iki 289 Eur vienam namų ūkio nariui.

2013 metus lyginant su baziniais 2004 metais apskaičiuota, kad realiosios disponuojamos pajamos Lietuvoje ir Estijoje padidėjo atitinkamai 2,27 ir 2,62 karto, nors infliacijos lygis išliko nepasikeitęs (Lietuvoje siekė 1,2 proc., Estijoje – 3,2 proc.). Tai leidžia teigti, kad infliacija nėra tas vienintelis veiksnys, lemiantis realiųjų disponuojamų pajamų kitimą.

Lietuvoje mažiausios realiosios pajamos iš Baltijos šalių. Priežastys, kodėl susiklostė tokia situacija yra žemas ekonomikos išsivystymo lygis bei santykinai žema darbo jėgos kaina, betarpiškai įtakojanti žemą svarbiausios gyventojų pajamų dalies – darbo užmokesčio – lygį šalyje.

Kaip jau žinoma iš teorinės darbo dalies, pajamos gali būti skirstomos į pinigines ir natūrinės. Be abejo, pinigines pajamas sudaro didžiausią dalį, kuri nagrinėjamu laikotarpiu visose Baltijos šalyse svyruoja apie 97 – 98 proc., o likusi pajamų dalis yra gaunama natūra. Pastarosios pajamos laikomas kaip atlyginimas ne pinigais, o tam tikrais naudingais dalykais (pavyzdžiui, tarnybinio automobilio ar mobiliojo telefono naudojimas ne darbo metu).

Taip pat svarbu įsigilinti, kaip disponuojamos pajamos pasiskirsto pagal pajamų šaltinius. Sugrupavus visas gaunamas pajamas į 4 pagrindinės grupes, buvo gauti tokie rezultatai (žr. 2.4 pav.).

2.4 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos disponuojamų pajamų struktūra 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Kiekvienos šalies pajamų struktūroje didžiausią dalį sudaro samdomojo darbo pajamos t.y. darbo užmokestis. Latvijos samdomojo darbo pajamos vidutiniškai sudaro 69,50 proc. visų pajamų dėl to, kad santykinai yra mažiau gaunama iš kitų šaltinių. Nesamdomojo darbo pajamos (iš verslo ar individualios veiklos) didžiausios Lietuvoje – vidutiniškai sudaro 5,03 proc., tai byloja aukštesnį lietuvių verslumo laipsnį.

Iš rinkos (visos pajamos išskyrus socialines išmokas) gaunamų pajamų augimas iki 2008 m. (tik Lietuvoje augimas fiksuojamas iki 2006 m.), esant ekonominiam bei socialiniam šalies išsivystymo lygiui, sietinas su nedarbo lygio mažėjimu šalyje, pajamų iš verslo augimu bei pajamų iš nuosavybės augimo galimybėmis.

Į socialines išmokas įeina pensijos, išmokos vaikui, negalios atveju, ligos atveju, bedarbiams ir kiti pavidimai. Atsižvelgiant į skaičiavimus, pateiktus 4 priede, matyti, kad Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje socialinių išmokų dalis pajamų struktūroje ypač pradėjo augti 2009-2011 metais. Šalių

vyriausybės daug dėmesio skiria socialinės sistemos tobulinimui, kadangi socialinės išmokos yra paskirstomos neefektyviai.

Gyventojų pajamų struktūra pagal šaltinius atspindi neigiamą darbo rinkos ir demografinę situaciją Lietuvoje: dėl situacijos darbo rinkoje atsirado platus sluoksnis žmonių, gyvenančių iš socialinių pašalpų (pensijų). Lyginant visas Baltijos šalis, didžiausias vidutinis socialinių išmokų dydis nustatytas Lietuvoje 37,22 proc. Tačiau yra ir kita socialinių išmokų pusė. Šios išmokos yra skurdo mažinimo priemonė padedanti pažeidžiamoms socialinėms grupėms. Didelės socialinės išmokos nereiškia, kad šalis susiduria su skurdo problemomis, o atvirkščiai, panašiai kaip Skandinavijos šalyse yra suteikiamos aukštos kokybės socialinės paslaugos. Didelę įtaką tam daro šių šalių aukštas pragyvenimo lygis, atvira ekonomika bei platus viešas sektorius.

Aptariant šį skyrelį būtų galima paminėti, kad Estijoje disponuojamų pajamų lygis yra aukščiausias lyginant su kitomis Baltijos šalimis. Nuo 2004 m. iki 2013 m. disponuojamos pajamos išaugo 2,27 karto Lietuvoje, Latvijoje 2,5 karto, o Estijoje 2,62 karto. Kiekvienos šalies pajamų struktūroje didžiausią dalį sudaro samdomojo darbo pajamos t.y. darbo užmokestis.

2.3. Namų ūkių pajamų paskirstymo vartojimui ir taupymui vertinimas

Pajamos, pagal savo pagrindines funkcijas, yra paskirstomos dviem kryptimis: vartojimui ir taupymui. Kokią dalis yra skiriama vartojimui, o kokia santaupoms parodo rodikliai: vidutinis polinkis vartoti ir vidutinis polinkis taupyti. Pastarieji pateikti 2.3 lentelėje.

2.3 lentelė

Vidutinis polinkis vartoti ir taupyti Baltijos šalyse 2004 -2013 m.

Šalis/ Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
	VPV (Vidutinis polinkis vartoti)										
Lietuva	0,75	0,74	0,74	0,74	0,76	0,77	0,74	0,73	0,74	0,72	0,74
Latvija	0,76	0,77	0,83	0,77	0,72	0,67	0,73	0,71	0,69	0,70	0,74
Estija	0,66	0,64	0,66	0,65	0,65	0,64	0,63	0,61	0,61	0,61	0,63
	VPT (Vidutinis polinkis taupyti)										
Lietuva	0,25	0,26	0,26	0,26	0,24	0,23	0,26	0,27	0,26	0,28	0,26
Latvija	0,24	0,23	0,17	0,23	0,28	0,33	0,27	0,29	0,31	0,30	0,26
Estija	0,34	0,36	0,34	0,35	0,35	0,36	0,37	0,39	0,39	0,39	0,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze, 2015.

Iš 2.3 lentelėje pateikiamų duomenų matoma, kad kiekvienas Lietuvos namų ūkio narys 2009 m. vartojimui vidutiniškai skyrė 0,77 eurus iš 1 euro disponuojamų pajamų. Tais metais Lietuvos

Rūta GEDMINAITĖ, Lietuvos namų ūkių pajamų ir jų nelygybės analizė Baltijos šalių kontekste

namų ūkiai daugiausiai pajamų skyrė vartojimo išlaidoms ir mažiausiai taupymui (po 0,23 Eur nuo kiekvieno disponuojamų pajamų euro). Lyginant Baltijos šalis pagal vidutinį polinkį vartoti 2004-2013 m., pajamas vartojimui labiau linkę skirti lietuviai (0,74) ir latviai (0,74), o mažiau estai (0,63). Pasinaudojus šiais rezultatais galima sakyti, kad padidėjusios pajamos skiriamos vartojimo išlaidoms Lietuvoje ir Latvijoje daug labiau paveiks BVP, negu Estijoje. Visose Baltijos šalyse asmeninio vartojimo išlaidos sudaro didžiausią BVP dalį (pavyzdžiui Lietuvoje vartojimo išlaidos sudaro vidutiniškai 65 proc. BVP).

Visose trijose šalyse vidutinis polinkis vartoti 2013 m. lyginant su 2004 m. Lietuvoje - 4,33 proc., Latvijoje - 8,85 proc., Estijoje - 7,17 proc. mažėjo dėl to, kad nors ir disponuojamos pajamos ir namų ūkių išlaidos per analizuojamą laikotarpį išaugo, tačiau asmeninio vartojimo išlaidos Baltijos šalyse didėjo sparčiau nei disponuojamos pajamos. Asmeninio vartojimo išlaidų augimą galėjo paskatinti gerėjantys vartotojų ateities lūkesčiai bei namų ūkių skolinimasis.

2.4 lentelėje matoma, kiek iš papildomai gauto 1 euro disponuojamų pajamų, vienas namų ūkio narys per mėnesį skiria vartojimui ir taupymui. Kalbant apie ribinį polinkį vartoti, jis buvo nustatytas pagal vartojimo prieaugiui skirtų pajamų ir disponuojamų pajamų prieaugio santykį.

2.4 lentelė

Ribinis polinkis vartoti ir taupyti Baltijos šalyse 2004 -2013 m.

Šalis/ Metai	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	Vidurkis
	RPV (Ribinis polinkis vartoti)									
Lietuva	0,67	0,69	0,78	0,87	0,67	0,67	0,65	0,81	0,53	0,70
Latvija	0,78	0,97	0,58	0,27	0,62	0,65	0,53	0,53	0,83	0,64
Estija	0,57	0,73	0,61	0,81	0,76	0,54	0,39	0,65	0,59	0,63
	RPT (Ribinis polinkis taupyti)									
Lietuva	0,33	0,31	0,22	0,13	0,33	0,33	0,35	0,19	0,47	0,30
Latvija	0,22	0,03	0,42	0,73	0,38	0,35	0,47	0,47	0,17	0,36
Estija	0,43	0,27	0,39	0,19	0,24	0,46	0,61	0,35	0,41	0,37

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis bei Eurostat duomenų baze, 2014.

Kasmet RPV ir RPT rodikliai kito netolygiai, to priežastis yra išlaidų ir pajamų pokyčio skirtumas, kuris buvo kiekvienus metus neišliko stabilus. Pagal 2.4 lentelėje pateiktus duomenis Lietuva 2004-2013 metais pasižymi didžiausiu vidutiniu ribiniu polinkiu vartoti (0,70), o tai reiškia, kad nuo vieno papildomo disponuojamo pajamų euro, 0,70 Eur yra skiriama vartojimui. Taip pat, vadinasi, Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu 0,30 Eur buvo atsidedama santaupoms nuo papildomai gauto 1 disponuojamo pajamų euro.

Skirtingai nei lietuviai (0,30), latviai ir estai gautas papildomas pajamas labiau linkę taupyti, nes ribinis polinkis taupyti atitinkamai yra 0,36 ir 0,37.

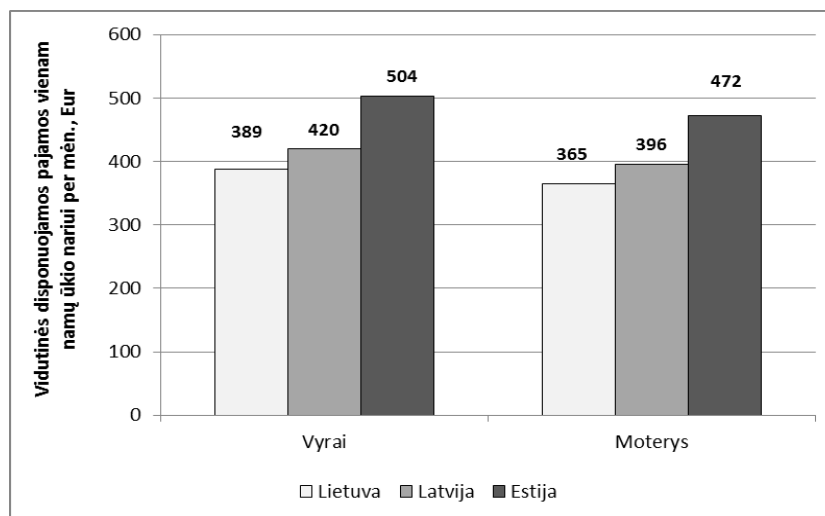
Didžiausias vidutinis ir ribinis polinkis vartoti nustatytas Lietuvoje ir tai liudija apie šios šalies namų ūkių sudėtingesnę situaciją, kadangi mažesnė pajamų dalis lieka santaupoms. Tuo tarpu estai didesnę pajamų dalį skiria santaupoms nei vartojimui.

2.4 Pajamų pasiskirstymo vertinimas pagal socialines gyventojų grupes

Norint atlikti išsamų pajamų nelygybės tyrimą, tikslinga išanalizuoti pajamų skirtumus tarp socialinių gyventojų grupių. Jos bus skirstomos pagal:

- Namų ūkio galvos lytį (moteris ar vyras);
- Namų ūkio galvos amžių (iki 18 m, nuo 18-64 m, 65 m ir daugiau);
- Namų ūkio galvos išsilavinimą (pradinis, vidurinis, aukštasis);
- Namų ūkio gyvenamąją vietovę (miestas ar kaimas);
- Namų ūkio gyvenamą administracinę vietą (apskritis, regionai);
- Namų ūkio tipą (vienišas asmuo, vienas suaugęs su vaiku ir kt.);
- Namų ūkio galvos veiklos statusą (dirbantys, bedarbiai, pensininkai).

Visų pirma analizuotas disponuojamų pajamų pasiskirstymas namų ūkio galvos lytį (žr. 2.5 pav.)

2.5 pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal lytį vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze, 2014.

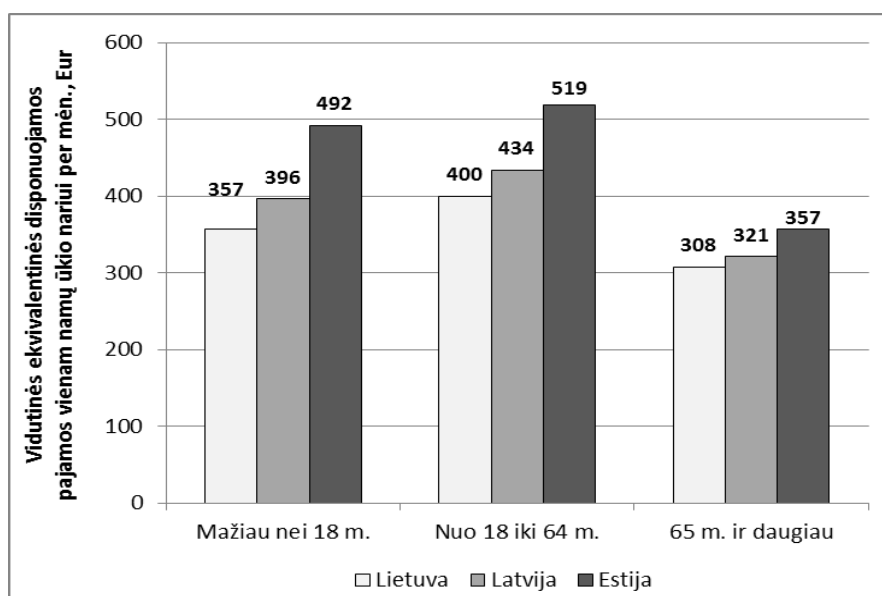
Nepaisant to, jog Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse moterų, įgijusių aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą, dalis yra beveik dešimtadaliu didesnė nei vyrų, pastebėta, kad visose analizuotose šalyse vyrai gauna didesnes pajamas negu moterys. Šis skirtumas Lietuvoje ir Latvijoje siekia – vidutiniškai 24 Eur, o Estijoje 32 Eur per mėnesį. Tokį lyčių pajamų neatitikimą lemia žmogiškojo

kapitalo skirtumai (moterų atotrūkis nuo darbo dėl vaikų auginimo, nevienoda darbo patirtis, moterys dirba mažesnės kvalifikacijos darbus ir pan.).

Vertinant disponuojamas pajamas pagal lytį Baltijos šalyse, iš 2.4 paveikslo matyti, kad Estijoje skirtumas vidutiniškai 2005-2013 m. siekia 6,64 proc., Lietuvoje 6,54 proc. o Latvijoje mažiausiai 5,99 proc. Ekonominio pakilimo metais, t.y. iki 2008 m. vyrų atlygis didėjo sparčiau ir atotrūkis tarp vyrų ir moterų pajamų išaugo (Estijoje skirtumas pasiekė 47 Eur per mėnesį). Prasidėjus ekonominei recesijai 2008-2009 m. atotrūkis tarp vyrų ir moterų vidutinių pajamų ėmė mažėti dėl didesnio vyrų atlyginimų susitraukimo bei nedarbo. Pavyzdžiui 2010 metus, lyginant su 2009 metais, pajamų skirtumas sumažėjo Lietuvoje 54,12 proc., Latvijoje 69,54 proc., Estijoje 12,56 proc.

Per visą analizuojamą laikotarpį 2005-2013 m., tiek moterų, tiek vyrų vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos padidėjo daugiau nei 2 kartus. Iš kitų Baltijos valstybių, išsiskyrė tik Latvija, kurioje moterų 2013 m., lyginant su 2005 m., pajamos padidėjo 2,25 karto, o vyrų pajamos 2,21 karto. Vertinant pajamas pagal santykinį variacijos koeficientą, matyti, kad šalys išsidėsto tokia tvarka: Estija 4,56 proc., Lietuva 4,33 proc. ir Latvija 4,27 proc.

Toliau 2.6 paveiksle analizuojamos disponuojamos pajamos, gaunamos skirtingų amžiaus namų ūkio narių.

2.6.pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal amžių vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze, 2014.

Pagal pateiktus duomenis, matyti, kad darbingo amžiaus (nuo 18 iki 64 m.) gyventojai gauna didžiausias pajamas kiekvienoje šalyje, nes jų pagrindinės pajamos yra darbo užmokestis. Per mėnesį Estijoje vidutiniškai gyventojas 18-64 m. gauna 519 Eur, Latvijoje 434 Eur, o Lietuvoje 400 Eur pajamų. Pensinio amžiaus gyventojai, gauna mažiau pajamų negu jaunimas iki 18 m.

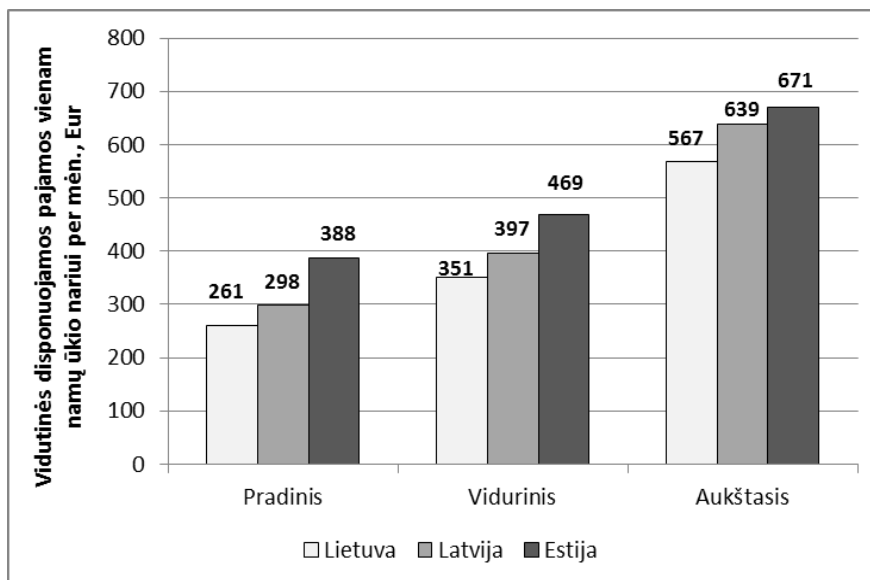
(pavyzdžiui Lietuvoje 15,93 proc., Latvijoje 23,48 proc. ir Estijoje 37,78 proc.). To priežastimi galėtų būti, kad pensija dažnu atveju nebus didesnė nei darbo užmokestis ir dažniausiai jaunimas iki 18 metų dirba fizinius darbus paslaugų srityse, kas generuoja nemažą uždarbį. Jeigu lyginti šalis, pagal visas pajamų kategorijas, kaip ir visada išsiskiria Estija su aukščiausiomis pajamomis, paskui seka Latvija ir Lietuva.

Vertinant pajamų pasiskirstymą pagal amžių, apskaičiuotas santykinis variacijos koeficientas parodo, ar pajamos tolygiai pasiskirsčiusios. Kuo mažesnis koeficientas tuo geresnė situacija. Pagal rezultatus valstybės išsidėtoji tokia tvarka: Lietuvoje 13,51 proc., Latvijoje 15,00 proc., Estijoje 19,28 proc.

Pajamų perskirstymas tarp jaunų ir vyresnio amžiaus žmonių vis didėja. Viena priežasčių – didėja socialinio draudimo išlaidos. Jauni žmonės mokėdami mokesčius, kartu finansuoja vyresnio amžiaus žmonių rėmimo programas. Pastarieji gauna pensijas iš socialinio draudimo fondų. Perskirstymą taip pat lemia didėjančios nekilnojamojo turto kainos. Mat jaunos šeimos, pirkdamos butus iš vyresnio amžiaus žmonių moka jiems gerokai brangiau (Zaicev, 2008).

Įgytas išsilavinimas suteikia galimybę gauti didesnes pajamas. Tad toliau nagrinėjamas disponuojamų pajamų pasiskirstymas pagal skirtingą išsilavinimo lygį. Jis yra skirstomas į tris pagrindinius pjūvius:

1. Pradinis - ikimokyklinis, pradinis ir pagrindinis išsilavinimas;
2. Vidurinis – vidurinis išsilavinimas ir po vidurinis ne aukštasis išsilavinimas;
3. Aukštasis – aukštesnysis arba aukštasis išsilavinimas.

2.7 pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal išsilavinimą vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.

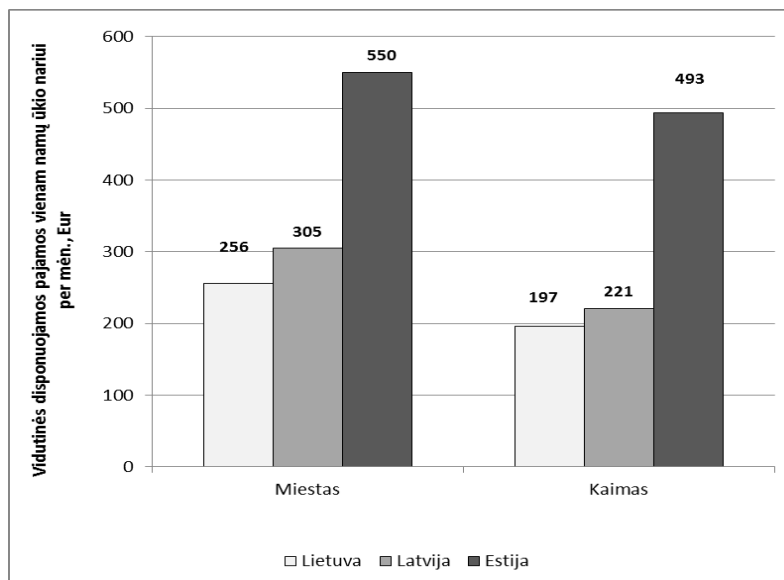
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze, 2014.

Tiriamu laikotarpiu pagal kiekvieną išsilavinimą namų ūkio narių vidutinės disponuojamosios pajamos didėjo. Dinaminė rodiklių analizė rodo, kad nuo 2005 m. iki 2009 m. Baltijos šalyse jos padidėjo apie 2 kartus. Remiantis 2.7 paveiksle pateiktais duomenimis, mažiausias pajamas gavo pradinio t.y. žemesnio nei pagrindinio išsilavinimo namų ūkio nariai: vidutiniškai Lietuvoje 261 Eur, Latvijoje – 298 Eur, Estijoje 388 Eur vienam namų ūkio nariui per mėnesį. Šių pajamų didžiausias padidėjimas nustatytas 2007 m. Latvijoje 44,64 proc., o sumažėjimas taip pat Latvijoje 2011 m. 19,82 proc.

Didesnes pajamas gauna namų ūkių nariai, turintys vidurinę išsilavinimą. Jų pajamos vidutiniškai Lietuvoje 33,86 proc., Latvijoje 33,11 proc., Estijoje 20,82 proc. yra didesnės už pagrindinį išsilavinimą turinčių gyventojų. Be abejo, didžiausias pajamas gauna namų ūkių nariai, turintys aukštesnę arba aukštąją išsilavinimą. Sugretinant analizuotas šalis matyti, kad Lietuvoje vidutiniškai šių pajamų gauna 11,23 proc. mažiau nei Latvijoje ir 15,42 proc. nei Estijoje. Pajamų pasiskirstymas paaiškinamas tuo, kad aukštesnę išsilavinimą turintys asmenys dirba labiau kvalifikuotą darbą. Taip pat, be įgyto išsilavinimo kiekvieno asmens gaunamos pajamos priklauso nuo įgūdžių, savybių, prioritetų ir išsikeltų tikslų.

Pagal santykinę variacijos koeficientą, vidutiniškai visu laikotarpiu pajamos pagal išsilavinimą netolygiausiai pasiskirstė Lietuvoje (40,36 proc.), kiek tolygiau Latvijoje (39,65 proc.), o mažiausias netolygumas nustatytas Estijoje (28,45 proc.).

Modernėjančioje visuomenėje vis dar egzistuoja socialinė bei ekonominė atskirtis tarp miesto ir kaimo.

* Estijos pateiktos disponuojamos pajamos yra ekvivalentinės.

2.8 pav. Vidutinės disponuojamos pajamos, pagal gyvenamą vietovę vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze, 2015.

Iš 2.8 paveikslėlyje pateiktos informacijos matyti, jog visose Baltijos šalyse daugiau pajamų per mėnesį gavo vienas namų ūkio narys, gyvenantis mieste. Pajamos, gaunamos mieste, yra vidutiniškai 3,4 proc. (arba 61 Eur) Lietuvoje, 37,79 proc. (arba 84 Eur) Latvijoje ir 11,46 proc. (arba 57 Eur) Estijoje didesnės negu pajamos, gaunamos kaime. Kaimiško tipo gyvenvietėse nepakankamai dėmesio skiriama darbo vietoms išsaugoti, joms kurti, verslo sąlygoms gerinti, verslo plėtrai skatinti. Dėl to mokslus baigęs jaunimas nebegrižta į kaimą ir kaimuose lieka gyventi tik vyresnio amžiaus žmonės.

Didžiausia pajamų atskirtis pastebėta krizės metu. Latvijoje skirtumas tarp pajamų, gaunamų mieste ir kaime, 2007 metais siekė 109 Eur, o 2008 metais 108 Eur. Ryškiausias pajamų netolygumas nustatytas būtent Latvijoje, nes vidutinis santykinis variacijos koeficientas 2004-2013 m. siekia 23,23 proc., paskui seka Lietuva 19,01 proc. ir Estija 8,33 proc.

Disponuojamų pajamų netolygumai egzistuoja gyvenamosios vietos atžvilgiu. 2.5 lentelėje pateikiamos 10 Lietuvos apskričių ir kiekvienoje iš jų nurodytas namų ūkio nario vidutinis disponuojamų pajamų dydis.

2.5.lentelė

Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Lietuvos apskrityse, eurai

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Šalyje	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	247
Alytaus apskritis	125	150	174	228	233	277	240	233	255	281	220
Kauno apskritis	145	176	193	246	294	350	308	265	314	333	262
Klaipėdos apskritis	143	162	203	253	273	338	272	266	306	333	255
Marijampolės apskritis	140	148	185	228	251	242	242	216	255	277	219
Panevėžio apskritis	136	155	167	214	254	297	240	245	269	301	228
Šiaulių apskritis	128	152	177	215	265	273	262	232	253	299	226
Tauragės apskritis	123	139	157	211	249	310	279	235	264	277	225
Telšių apskritis	132	158	177	233	247	315	247	227	263	297	230
Utenos apskritis	125	137	168	206	246	272	253	245	260	279	219
Vilniaus apskritis	166	197	241	302	344	376	333	291	329	373	295
Santykinis variacijos koeficientas, %	9,23	10,83	12,41	11,67	11,62	13,42	11,21	8,77	9,80	10,06	10,90

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamentu, 2014.

Atlikus skaičiavimus, užfiksuota, kad 2004 m. – 2013 m. laikotarpiu didžiausios disponuojamos pajamos yra gaunamos Vilniaus apskrityje (vidurkis 295 Eur), o mažiausios - kasmet vis pastebimos vis kitoje apskrityje. Vilniaus apskrityje pajamos vidutiniškai 15,88 proc. didesnės, lyginant su šalies vidurkiu. Priežastis yra ta, kad į Vilniaus apskrities sudėtį įeina Vilnius, kuriame susikcentravęs verslas, biudžetinės įmonės ir yra aukštesnis pragyvenimo lygis negu likusioje Lietuvoje. Vilniečiai gauna didžiausius vidutinius atlyginimus, tačiau jiems brangiausiai atsieina būstas ir transportas. Tokią būklę lemia išplėtoti jose centrai (kurie kartu yra Lietuvos ekonomikos konkurencingumo pagrindas) bei stipri aplinkinių teritorijų integracija.

Krizės priešakyje, t.y. 2008 metais, nustatyta, kad atotrūkis tarp didžiausias ir mažiausios pajamas gaunančios apskrities buvo lygus 134,09 Eur, bei nustatytas didžiausias namų ūkių disponuojamų pajamų išsibarstymas apie vidurkį 41,12 proc. Pagal santykinį variacijos koeficientą 2009 m. Lietuvoje buvo labiausiai netolygiai pasiskirsčiusios pajamos (13,42 proc.).

Taip pat ištirtos Latvijos disponuojamos pajamos skirtingose apskrityse (regionuose), kurių Latvijoje išskiriamos šešios (žr. 2.6. lent.).

2.6. lentelė

Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Latvijos apskrityse, eurais

Apskritys	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Šalyje	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	278
Ryga	189	249	282	402	437	368	349	358	388	432	345
Pieryga	145	167	240	370	411	327	293	332	337	376	300
Vidmžemė	109	133	189	249	272	260	252	250	260	299	227
Kuržemė	117	154	212	255	323	269	261	297	309	330	253
Žiemgala	117	139	192	273	305	262	240	268	277	292	237
Latgala	103	112	142	212	246	228	223	230	238	264	200
Santykinis variacijos koeficientas, %	24,87	30,05	22,86	25,57	22,97	18,02	16,73	16,99	18,17	18,70	21,49

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Latvijos statistikos departamentu, 2014.

Visu tiriamu laikotarpiu kasmet didžiausios pajamos buvo užfiksuotos Rygos apskrityje (vidurkis 345 Eur), o tuo tarpu mažiausios – Latgalos apskrityje (vidurkis 200 Eur). Rygos regione, kuriame gyvena beveik 50 proc. šalies gyventojų, yra sukuriama 2/3 šalies bendrojo vidaus produkto, apie pusė Latvijos įmonių yra registruota Rygos mieste. Brangiausiai apmokami ir labiausiai kvalifikuoti darbuotojai taip pat dirba Rygoje. Latgalos regione yra fiksuojamas mažesnis darbuotojų darbo užmokestis, blogesnės sąlygos verslui kurti nei šalies sostinėje. Lyginant su bendru šalies vidurkiu, Rygos apskrityje pajamos didesnės vidutiniškai 24,18 proc., o Latgalos apskrityje mažesnės 28,11 proc.

Įvertinus disponuojamų pajamų diferenciaciją pagal apskritis, įžvelgiama, kad didžiausias atotrūkis tarp minimalių ir maksimalių pajamų apskrityje buvo 2008 metais (191,08 Eur.). Visais analizuojamais metais buvo nustatytas pakankamai maža rodiklių sklaida (santykinis variacijos koeficientas mažesnis negu 30 proc.). Savo dydžiu išsiskyrė tik 2005 metai, kai santykinis variacijos koeficientas siekė 30,05 proc.

Estijoje pajamos vertintos pagal 15 administracinių vienetų – apskričių, kurios įvardintos 2.7 lentelėje.

Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui Estijos apskrityse, eurai

Apskritis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Šalyje	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	361
Harju apskritis	227	262	328	401	520	473	453	496	551	597	431
Hyju apskritis	161	165	239	254	353	330	356	365	460	485	317
Rytų Viru apskritis	151	170	213	248	315	308	296	310	353	389	275
Jegevos apskritis	145	195	237	345	349	313	300	329	366	429	301
Jervos apskritis	174	214	257	325	365	361	333	355	388	457	323
Lenės apskritis	175	167	268	278	401	364	376	394	382	448	325
Vakarų Viru apskritis	202	201	267	300	332	323	312	345	388	428	310
Pelvos apskritis	149	178	211	240	323	317	316	353	389	435	291
Pernu apskritis	189	211	262	320	349	347	348	355	381	409	317
Rapla apskritis	180	214	246	317	394	390	354	412	412	428	335
Sarės apskritis	166	183	228	298	367	355	355	407	464	453	328
Tartu apskritis	200	243	285	346	419	408	392	431	467	517	371
Valgos apskritis	136	170	227	283	340	310	286	310	350	433	285
Viljandžio apskritis	170	181	248	294	333	313	322	359	381	425	303
Veru apskritis	148	179	203	267	335	307	295	326	368	403	283
Santykinis variacijos koeficientas, %	14,63	14,77	12,97	14,33	14,13	13,41	13,09	13,60	13,61	11,55	13,61

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Estijos statistikos departamentu, 2014.

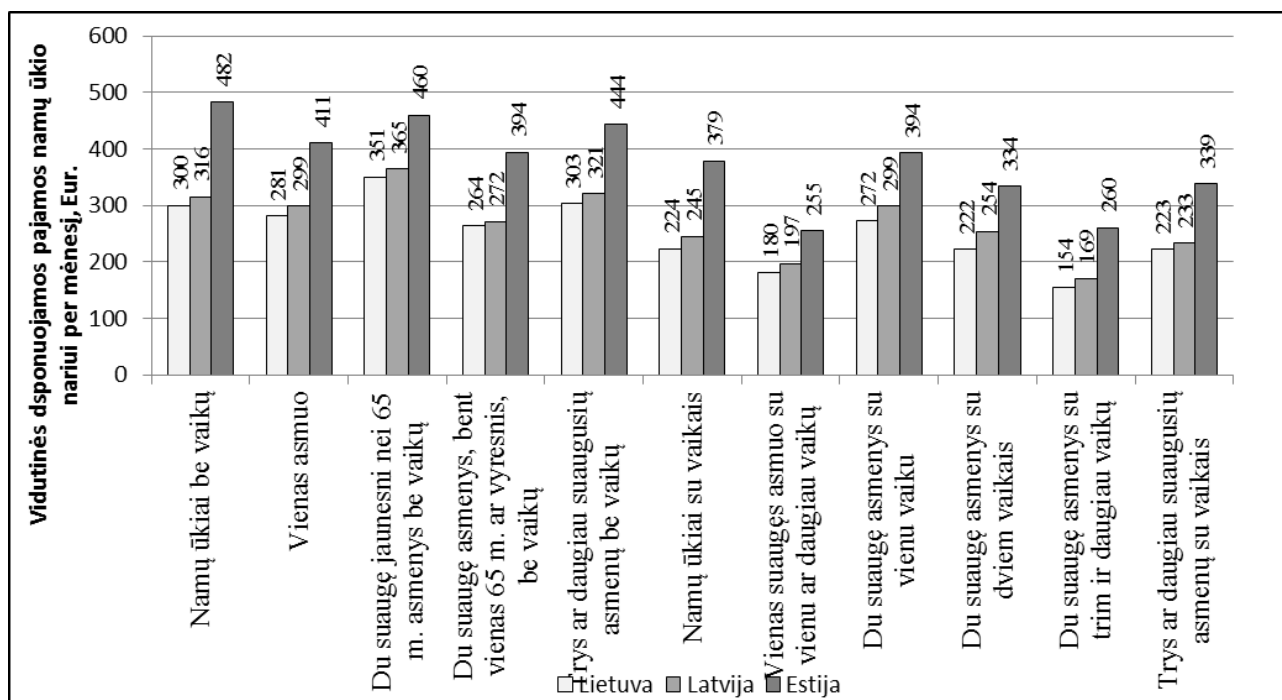
Analizuotu 2004-2013 metų laikotarpiu didžiausios disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui apskaičiuotos Harju apskrityje (vidurkis 431 Eur). Šioje apskrityje pajamos yra vidutiniškai didesnės 19,44 proc. nei šalyje. Tą galima lėmė, kad Talinas, vienas svarbiausių ekonomikoje Estijos miestų, yra laikomas šios apskrities administraciniu centru (žr. 2.7 lent.). Savo ruožtu, mažiausios pajamos buvo fiksuojamos kasmet vis kitose apskrityje. Tačiau paskutiniaisiais 2013 m. žemesnėmis disponuojamomis pajamomis pasižymėjo Rytų Viru apskritis – 389 Eur per mėnesį.

Santykinio variacijos koeficiento nuo 2004 m. iki 2013 m. sumažėjimas 3,08 proc. punkto, leidžia teigti, kad Estijos apskrityse namų ūkių pajamų atskirtis mažėja. Estijos pajamų netolygumas analizuotu laikotarpiu vidutiniškai siekia 13,61 proc.

Atlikus skaičiavimus, užfiksuota, kad 2004 m. – 2013 m. laikotarpiu didžiausios disponuojamos pajamos buvo gaunamos apskrityse, kuriuose įsikūrusi šalies sostinė. Šių apskričių pajamos yra vidutiniškai didesnės apie 15-25 proc. už šalies vidurkį (Vilniaus apskrityje 15,88 proc. Harju apskrityje 19,44 proc., Rygos apskrityje 24,18 proc.). Taip pat visose šalyse nustatytas gana ženklus pajamų pasiskirstymo netolygumas.

Svarbu ištirti, kokie disponuojamų pajamų netolygumai egzistuoja tarp skirtingų namų ūkio tipų. Paveiksle (žr. 2.9 pav.) pastebima, kad didžiausias pajamas visose nagrinėjamose šalyse gauna vienas asmuo arba pora, neturinti vaikų. O tuo tarpu, mažiausias pajamas gauna du suaugę asmenys su trim ir daugiau vaikų. Kuo vaikų daugiau, tuo pajamos mažesnės. Jeigu analizuoti šalis, tai

išlieka ta pati tendencija, kad didžiausios pajamos yra gaunamos Estijoje, mažesnės Latvijoje, o mažiausios Lietuvoje.

2.9.pav. Vidutinės disponuojamos pajamos, pagal namų ūkio tipą, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta daro autorės, pagal Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamento duomenis, 2014.

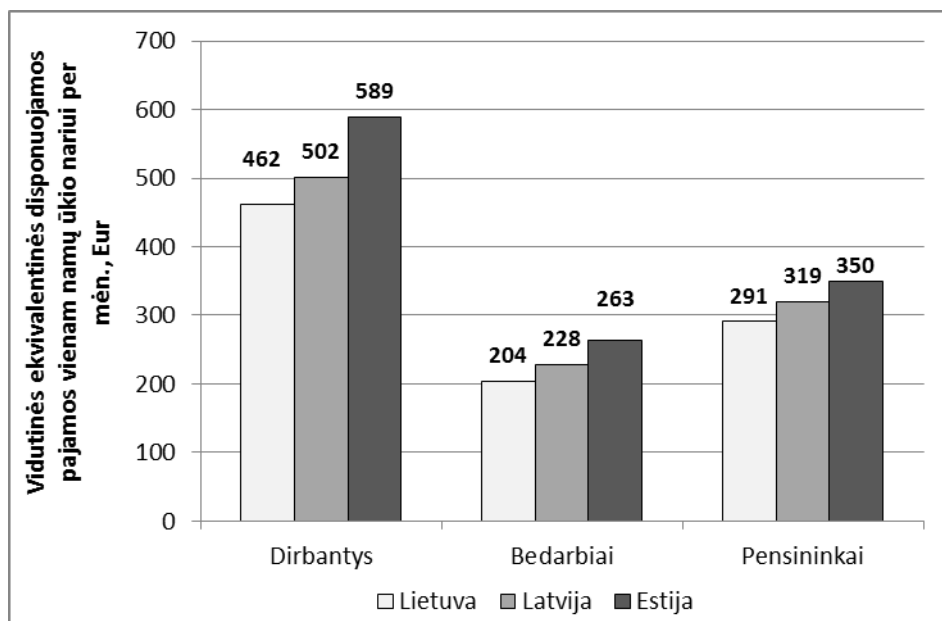
Estijoje, palyginus su kitomis dvejomis šalimis, pajamos gaunamos didesnės, pavyzdžiui, kai namų ūkį sudaro du suaugę asmenys su vienu vaiku (394 Eur/mėn.) bei su dviem vaikais (334 Eur/mėn.). Lemiamą įtaką tokiam pasiskirstymui turi Estijos socialinė politika, kurioje yra suformuota geresnė įstatyminė bazė, kuria yra remiamos šeimos, auginančios vaikus. Estijoje teisę į pašalpą vaikui turi visi vaikai nuo gimimo iki 16 metų, ši parama siekia 9,59 Eur. Kiekvienam trejų metų neturinčiam vaikui skiriama pašalpa siekia 38,35 Eur. Yra ir papildomoji vaiko priežiūros pašalpa, kurios dydis – 6,40 Eur per mėnesį ir kuri mokama tėvams ir motinoms, auginantiesiems metų neturinčius vaikus (Jūsų socialinės..., 2012).

Namų ūkiai be vaikų Estijoje 27,18 proc., Latvijoje 28,98 proc. bei Lietuvoje 33,93 proc. gauna daugiau pajamų negu namų ūkiai su vaikais. Verta paminėti, kad namų ūkiai be vaikų sudaro didesnę dalį nei namų ūkiai su vaikais.

Pagal apskaičiuotą santykinę variacijos koeficientą vidutiniškai tirtu 2004-2013 metų laikotarpiu pajamos pagal namų ūkio tipą netolygiai buvo pasiskirsčiusios visose šalyse (Lietuvoje 23,56 proc., Latvijoje 22,02 proc., Estijoje 20,59 proc.).

2.10 paveiksle pateiktas vidutinių disponuojamųjų pajamų namų ūkio nariui kitimas Baltijos šalyse 2004 – 2011 m. pagal veiklos statusą. Pasirinktos 3 grupės: dirbantys, bedarbiai ir pensininkai (žr. 2.10 pav.). Per visą analizuojamą laikotarpį 2004 – 2013 m. daugiausiai vidutinių pajamų turėjo dirbantys asmenys, mažiau – pensininkai, o mažiausias pajamas turėjo bedarbiai.

Analizuotų socialinių grupių pajamos augo iki 2009 m. Dėl per finansinę krizę išaugusio nedarbo ir sumažėjusio darbo užmokesčio 2010 m. dirbančiųjų pajamos mažėjo spartesniu tempu negu bedarbių ir pensininkų t.y. Lietuvoje 20,95 proc., Latvijoje 14,78 proc. ir Estijoje 4,63 proc.

2.10. pav. Vidutinės ekvivalentinės disponuojamos pajamos, pagal veiklos statusą vienam namų ūkio nariui per metus Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze, 2015.

Paskutiniaisiais metais Latvijoje ir Estijoje pensininkų pajamos didėjo, kitaip negu Lietuvoje. 2011 metais Lietuvoje sumažėjo pensininkų pajamos 51 Eur per metus arba 14,45 proc. Kitimo priežastimi gali būti laikoma tai, kad Lietuvoje nuo 2010 m. sausio 1 d. įsigaliojo socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas, pagal kurį perskaičiuojamos (sumažinamos) pensijos. Vis tik, pensininkų pajamas skirtingose šalyse lyginti sudėtinga, nes senatvės pensijų dydžiai priklauso nuo konkrečioje valstybėje mokamo darbo užmokesčio.

Didžiausias pajamų netolygumas pastebėtas Estijoje, kur santykinis variacijos koeficientas siekė 42,29 proc., mažesnis – Lietuvoje 41,61 proc. ir mažiausias Latvijoje 41,19 proc. Nors absoliučia pinigine išraiška šalis išsidėlioja tokia mažėjimo tvarka: Estija, Latvija, Lietuva.

Siekiant geriau įžvelgti skirtumus tarp Baltijos šalių padaryta suvestinė lentelė. Joje valstybės vertinamos pagal santykinį variacijos koeficientą (žr. 2.8 lent.)

Pajamų pasiskirstymo 2004-2013 m. Baltijos šalyse vertinimo rezultatų suvestinė

	Lietuva	Latvija	Estija
Pagal lytį	4,33%	4,27%	4,56 %
	Vidutinis	Mažiausias	Didžiausias
Pagal amžių	13,50%	15,00%	19,28%
	Mažiausias	Vidutinis	Didžiausias
Pagal išsilavinimą	40,36%	39,65 %	28,45 %
	Didžiausias	Vidutinis	Mažiausias
Pagal gyvenamą vietovę	19,01%	23,23%	8,83%
	Vidutinis	Didžiausias	Mažiausias
Pagal administracinę vietą	10,90 %	21,49 %	13,61 %
	Mažiausias	Didžiausias	Vidutinis
Pagal namų ūkio tipą	23,56%	22,02%	20,59%
	Didžiausias	Vidutinis	Mažiausias
Pagal veiklos statusą	41,61%	41,19%	42,29 %
	Vidutinė	Mažiausia	Didžiausia

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Vieningai galima teigti, kad nustatyti, kurioje šalyse pajamos tarp skirtingų socialinių grupių pasiskirsčiusios netolygiausiai – negalima. Padaryti pajamų pjūviai rodo skirtingus rezultatus. Dažnai manytina, kad yra dideli pajamų skirtumai pagal lytį, tačiau gauta, kad rezultatų skaida yra nedidelė, nes nesiekia 10 proc. ribos. Didelis netolygumas nustatytas vertinant pajamas pagal namų ūkio nario amžių, ir pagal gyvenamą regioną, nes santykinis variacijos koeficientas svyruoja 15-20 proc. ribose. Labai dideli pajamų skirtumai nustatyti visose šalyje, analizuojant pajamas pagal namų ūkio tipą, pagal išsilavinimą ir pagal veiklos statusą, nes gautos rodiklio reikšmės viršija 20 proc. ribą. Dėl to galima daryti išvadą, kad labiausiai pajamų trūksta šeimoms, auginančioms vaikus. Kaip jau minėta, kad yra didelis pajamų netolygumas tarp gyventojų, turinčių skirtingą išsilavinimą ir veiklos statusą, tačiau tai nėra interpretuojama, kaip labai blogas dalykas. Gyventojai siekiantys aukštojo išsilavinimo ir gyventojai, turintys pagrindinį išsilavinimą negali gauti tokių pat pajamų, nes buvo skirtingai investuota į žmogiškojo kapitalą. O kalbant apie veiklos statusą, tai jeigu bedarbiai gautų tokias pat pajamas kaip dirbantys, nebeliktų motyvacijos ieškoti darbo vietos.

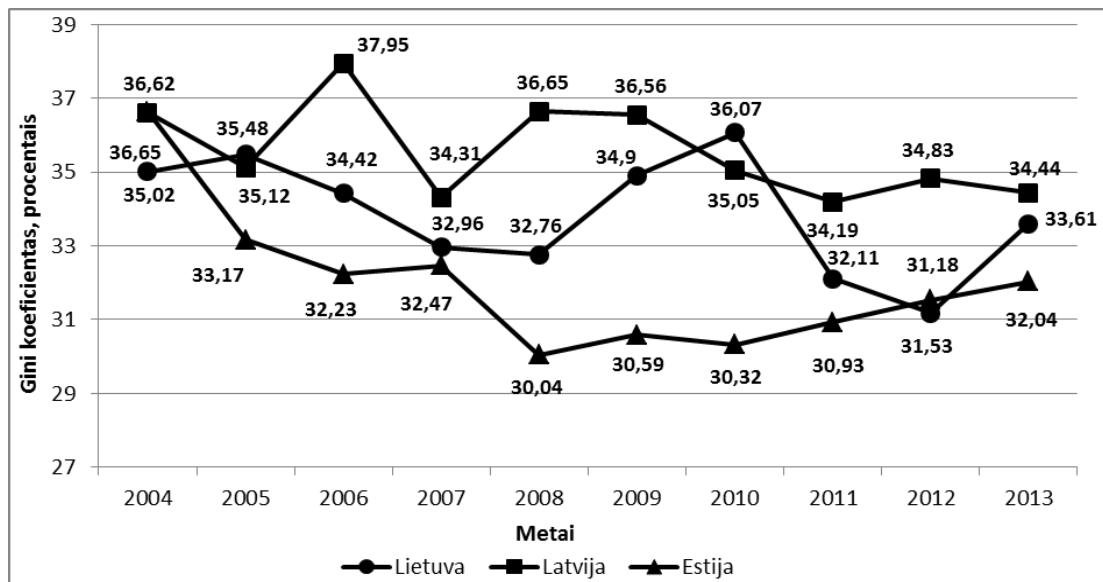
Kaip ir disponuojamos pajamos, tenkančios namų ūkio nariui, taip ir disponuojamos pajamos, vertintos pagal skirtingas socialines ir ekonomines grupes analizuojamu laikotarpiu kito tokiomis pačiomis tendencijomis. Iki 2008-2009 metų pajamos didėjo sparčiais tempais. Po ekonomikos krizės 2010-2011 metais visos pajamos mažėjo, o 2012-2013 metais stiprėjant verslui, mažėjant nedarbo lygiui ir gerėjant ekonomikai, pajamos ėmė vėl augti.

Apibendrinant pajamų nelygybės rezultatus, nustatyta, kad gyventojų pajamų nelygybė įvairiuose socialiniuose sluoksniuose pasižymi dideliais skirtumais. Baltijos šalyse disponuojamų pajamų pasiskirstymą nevienodas, todėl sunku nustatyti valstybę, kurioje nelygybė didžiausia.

2.5. Pajamų nelygybės Baltijos šalyse vertinimas

Mokslininkai rengia specialius tyrimus, norint įrodyti, kad BVP, tenkantis vienam gyventojui, dar neparodo gyventojų gerovės, gyvenimo kokybės bei pasitenkinimo gyvenimu didėjimo. Verčiau yra nagrinėti pajamų pasiskirstymą (nelygybę), siekiant įvertinti gyventojų gerovę šalyje.

Pajamų nelygybei įvertinti labai dažnai naudojamas Gini (Džini) koeficientas. Gauti rezultatai iliustruojami 2.11 paveiksle.

2.11 pav. Gini koeficiento reikšmės Baltijos šalyse 2004-2013 metų laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostat duomenimis, 2015.

Vertinant vidutines Gini koeficiento reikšmes, analizuojamu laikotarpiu didžiausia pajamų nelygybė yra Latvijoje (35,57 proc.), kiek mažesnė Lietuvoje (33,85 proc.), o mažiausiai Estijoje (32 proc.). Taigi visose Baltijos šalyse yra esminių pajamų nelygumų, nes koeficiento reikšmė, didesnė nei 30 proc. t.y. yra atotrūkis tarp turtingiausių ir skurdžiausių pajamų lygio (Šileika, Blažienė, 2000). Žvelgiant kiek plačiau, pasaulyje šis rodiklis siekia 40, Jungtinėse Valstijose – net 47, tuo tarpu socialinės gerovės valstybės modelį įgyvendinusios ES vidurkis yra apie 30 (Laurinavičius, 2011).

Didžiausia Gini koeficiento reikšmė buvo nustatyta 2006 metais Latvijoje ir siekė 37,95 proc., o tai reiškia, kad 10 proc. turtingiausių šalies gyventojų gauna 37,95 proc. visų Latvijos pajamų.

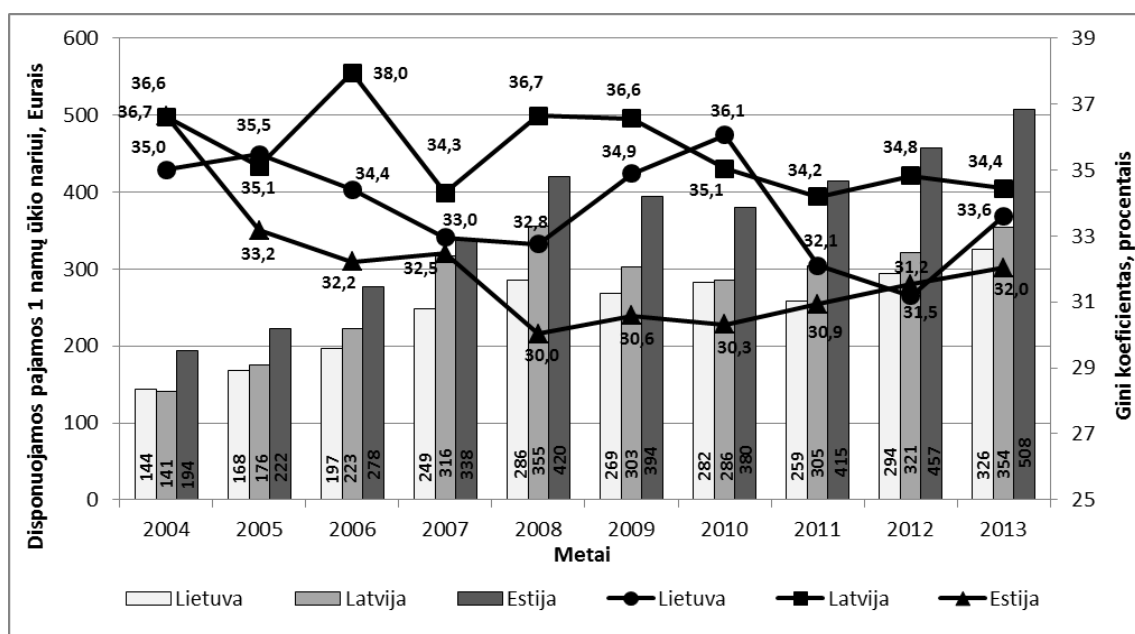
Lietuvoje ženklus kilimas užfiksuotas nuo 2008m iki 2010 m., kai Gini koeficientas padidėjo 3,31 procentinio punkto iki 36,07 proc. Savo ruožtu Estijoje iki 2008 metų Gini koeficientas kasmet vidutiniškai mažėjo po 1,65 proc. Ši tendencija liudija, kad krizė labiausiai paveikė neturtinguosius visuomenės sluoksnius, o turtingesni sugebėjo išlaikyti ar net padidinti savo pajamas. Lietuvoje didžiausias Gini koeficientas užfiksuotas 2010 metais (šis rodiklis Lietuvoje apytiksliai 6,4

procentinio punkto viršijo ES-27 vidurkį). Pagal V. Rudzkiene (2005), tai aiškinama, kai 36,07 proc. gyventojų pajamos lygios nuliui, tuo tarpu likę 63,93 proc. gyventojų pasidalina visas gaunamas valstybėje pajamas. Ekonomistai Gini koeficiento augimą aiškina krizės poveikiu, o staigų kritimą 2011 metais profesoriaus Romo Lazutkos teigimu, galėjo lemti kitoks duomenų skaičiavimas.

Pajamų nelygybė mažėja, nes per tiriamą laikotarpį Gini koeficientas sumažėjo Lietuvoje 4,03 proc. (iki 33,61 proc.), Latvijoje 5,94 proc. (iki 34,44 proc.), Estijoje 12,58 proc. (iki 32,04 proc.).

Nors Gini koeficientas yra pateiktas Eurostat duomenų bazėje, tačiau darbo autorei jį apskaičiavus, atsiranda galimybė palyginti šias reikšmes. Galima pastebėti, kad buvo gautos panašios reikšmės ir įžvelgiamos identiškios kitimo tendencijos 2004-2013 metų laikotarpiu (žr. 8 priedą). Gini koeficientas, įvertinantis ekvivalentines disponuojamas pajamas be socialinių išmokų (tačiau su senatvės pensijomis) yra ženkliai didesnis negu įprastai skaičiuojamas Gini koeficientas. Lietuvoje vidutiniškai šis skirtumas siekia 16,5 punkto, arba 47,69 proc. Be to, tarp Baltijos šalių Lietuvoje šis Gini koeficientas didžiausias ir vidutiniškai siekia 51,1 proc. Kas leidžia daryti prielaidą, jog Lietuvoje pensijos nėra tokios didelės, kad galėtų sumažinti pajamų nelygybę. Gini koeficientas, įvertinantis ekvivalentines disponuojamas pajamas be visų socialinių išmokų tarp Lietuvos ir Latvijos esminių skirtumų neparodo (siekia 39,1 proc.), o Estijoje jis siekia 35,7 proc.

Netolygų pajamų pasiskirstymą atskleidžia ir vidutinių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui ir Gini koeficiento tarpusavio ryšys, pavaizduotas 2.12 paveiksle.

2.12. pav. Vidutinių disponuojamų pajamų ir Gini koeficiento kitimas 2004 -2013 m.

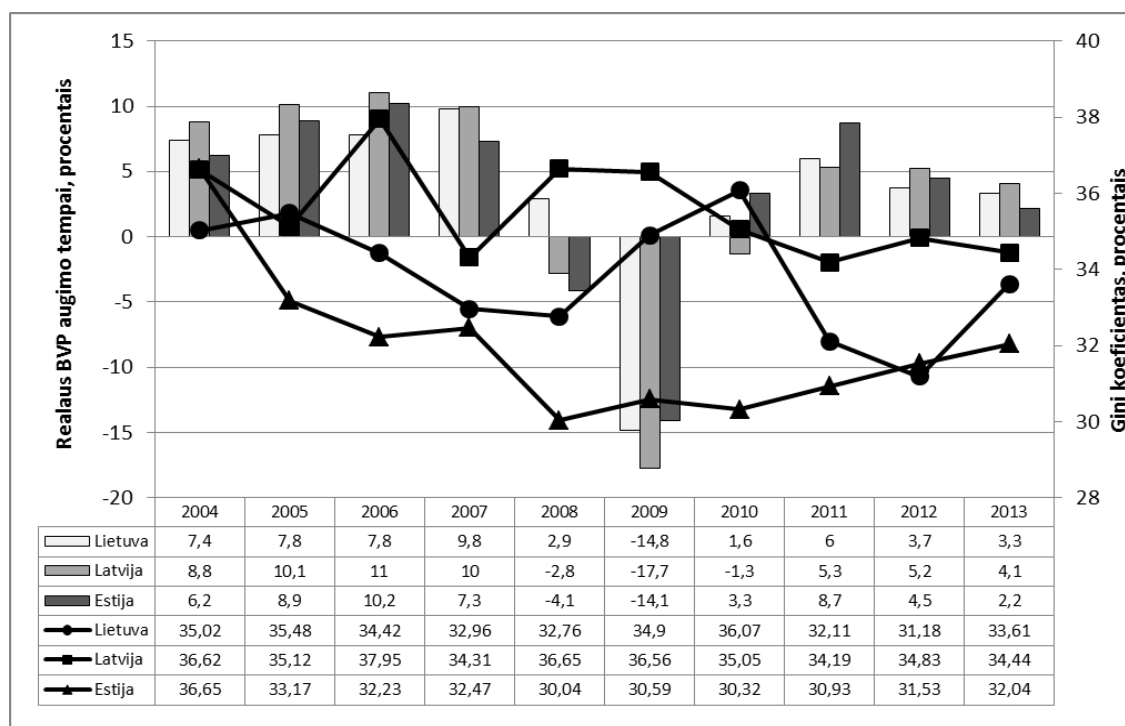
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazės, Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenis, 2015.

Pagal koreliacijos koeficientą, visu analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje (-0,46) ir Latvijoje (-0,39) tarp šių dviejų dydžių egzistuoja vidutinis ryšys, o Estijoje (-0,72) stiprus ryšys. Neigiamas koreliacijos ženklas byloja, kad pajamoms augant, pajamų nelygybė linkusi mažėti.

Lietuva pagal nominalias namų ūkių pajamas Europos Sąjungoje (ES) yra trečia nuo galo ir lenkia tik Rumuniją bei Bulgariją. Nors pajamų nelygybė Lietuvoje yra šiek tiek didesnė nei vidutiniškai ES, tačiau yra daug ES šalių, kur nelygybė dar didesnė už ES vidurkį: Italija, Ispanija, Graikija, Latvija ar Jungtinė Karalystė.

Tačiau 2011-2013 m. pasireiškia kitokia tendencija, reiškianti, kad didėjant bendrai gyventojų gaunamų pajamų sumai tuo pačiu metu didėja atotrūkis tarp daugiausiai ir mažiausiai pajamų gaunančių visuomenės grupių. Gilėjanti pajamų diferenciacija visuomenėje kelia socialinę įtampą, kadangi, augant bendram gyvenimo lygiui, atskirų visuomenės grupių padėtis negerėja, nes skurdesnių visuomenės grupių pajamų augimas atsilieka nuo turtingesnio sluoksnio pajamų augimo (Rakauskienė, Servetkienė, 2011).

Ekonominio augimo ir gyventojų pragyvenimo lygio, vertinamo pagal pajamų pasiskirstymo tolygumą, sugretinimas iliustruojamas 2.13 paveiksle.

2.13. pav. Realus BVP augimo tempo ir Gini koeficiento kitimo tendencijos 2004 -2013 m.

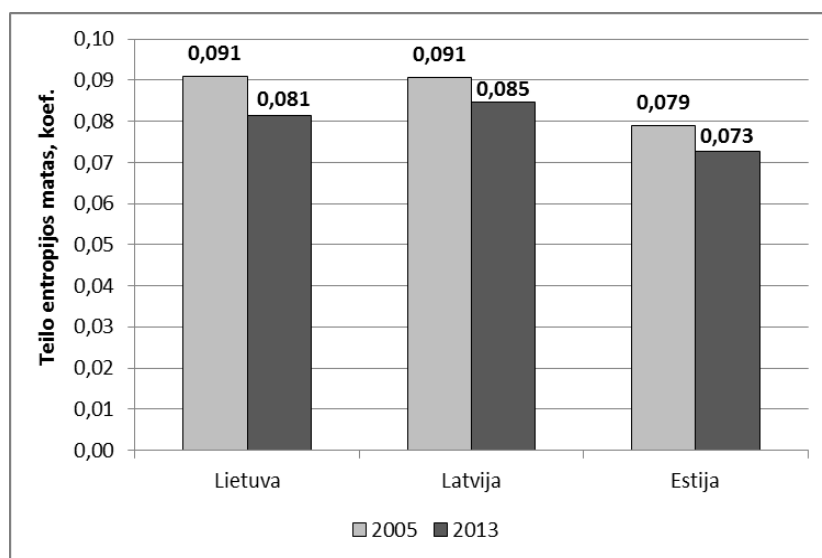
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazės, Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenis, 2015.

Nuo 2004 m. iki 2006 m. ypač augant šalių BVP, gyventojų pajamų nelygybė didėjo, o tai reiškia galimą netolygų nacionalinių pajamų perskirstymą tarp atskirų socialinių grupių, tarp

darbdavių ir darbuotojų, tarp viešojo ir privataus sektorių, tarp atskirų ūkio šakų (Rakauskienė, Servetkienė, 2011).

Kadangi Gini koeficientas parodo ir valstybės ekonomikos būklę ir vykdomą politiką, jis buvo sulyginamas su realiu BVP, tenkančiu vienam gyventojui. Pastarasis neigiamai koreliuoja su Gini koeficientu (Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu koreliacijos koeficientas lygus $R = -0,20$), kas reiškia, jog BVP didėjant, pajamų nelygybė mažėja. 2010-2012 metų pokyčiai prieštarauja vyraujančiai minčiai, kad, augant ekonomikai, pajamų atotrūkis tarp turtingų ir skurstančių žmonių didėja.

Dar vienas rodiklis, skirtas pajamų netolygumui vertinti yra Teilo entropijos matas. Pasak J. Doran ir D. Jordan (2013), šio mato privalumas yra tas, kad jis leidžia identifikuoti nelygybės proporcingumus, kurie egzistuoja tarp skirtingų šalių ir pačiose šalyse. Lyginamos gautos 2005 m. ir 2013 metų gautos reikšmės (žr. 2.14 pav.).

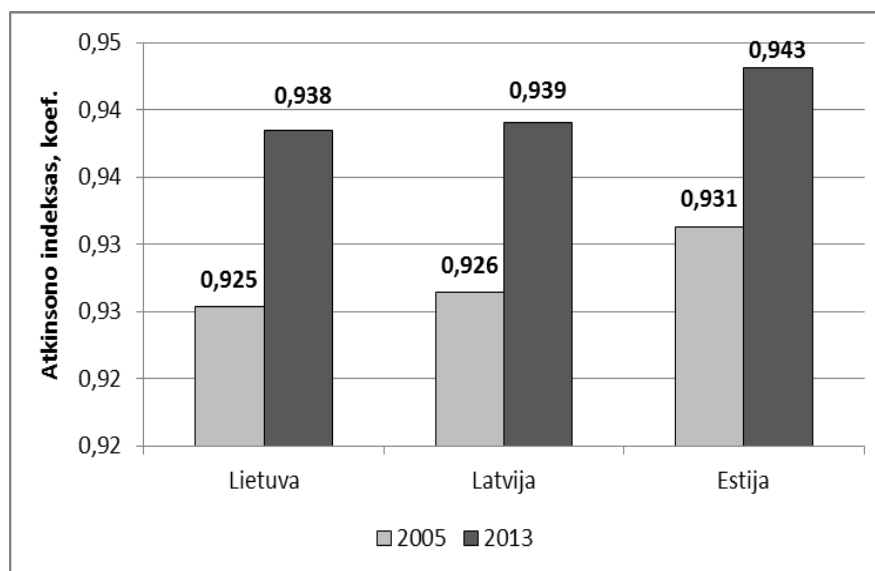
2.14 pav. Teilo entropijos mato reikšmės Baltijos šalyse 2005 ir 2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis, 2015.

Teilo entropijos mato reikšmė visose analizuotose šalyse svyruoja tarp 0,063 (Estijoje 2008 m.) iki 0,105 (Latvijoje 2006 m.) (žr. 7 priedą). Apskaičiavus 2005-2013 m. laikotarpiu Lietuvoje Teilo entropijos matas vidutiniškai siekė 0,082, Latvijoje 0,091, o Estijoje 0,070. Pagal tai galima daryti išvadą, kad Latvijoje yra netolygiausiai pasiskirsčiusios pajamos, lyginant su kitomis Baltijos šalimis. Estijoje apskaičiuotos reikšmės yra mažiausios - 2005 m. 0,079, o 2010 m. 0,073. Remiantis 2.6 paveikslu matyti, kad nuo 2005 m. iki 2013 m. Teilo entropijos matas sumažėjo visose šalyse, Lietuvoje 0,01 (-10,99 proc.), Latvijoje ir Estijoje po 0,006 (atitinkamai -6,59 proc., -7,59 proc.).

Visiškai kitoks nei anksčiau analizuoti rodikliai yra Atkinsono indeksas, parodantis pajamų vienam gyventojui lygį, kuris tenkintų kiekvieną gyventoją. Skaičiavimuose autorė pasirinko dažniausiai kitų mokslininkų naudojamą nelygybės antipatijos parametro reikšmę $\epsilon=0,5$, skirtą įvertinti turtingų šalių visuomenės socialinio teisingumo suvokimą. Gautos reikšmės parodytos 2.15 paveiksle.

Atkinsono indeksas visose analizuotose šalyse svyravo tarp 0,925 iki 0,943 (žr. 7 priedą). Apskaičiavus 2005-2013 m. laikotarpiu Atkinsono indeksas Lietuvoje vidutiniškai siekė 0,934, Latvijoje 0,936, o Estijoje 0,939. Mažiausias iš Baltijos šalių indeksas nustatytas Lietuvoje, todėl galima daryti išvadą, kad pajamų nelygybė šioje šalyje laikoma mažiausia. Teigiama, kad kuo tolygiau pasiskirstę tikrosios pajamos, tuo mažesnė Atkinsono indekso reikšmė. Didžiausia reikšmė nustatyta Estijoje (2005 m. 0,931, o 2013 m. 0,943), leidžia teigti, kad šalyje pajamų pasiskirstymas vertinamas neigiamai. Kiti autoriai (Bivainis, Skačkauskinė, 2007) aiškina, kad didėjanti reikšmė parodo didesnę pajamų nelygybės nepageidaujamo laipsnį arba didesnius socialinės gerovės nuostolius (Skučienė, 2008).

2.15 pav. Atkinsono indekso reikšmės Baltijos šalyse 2005 ir 2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis, 2015.

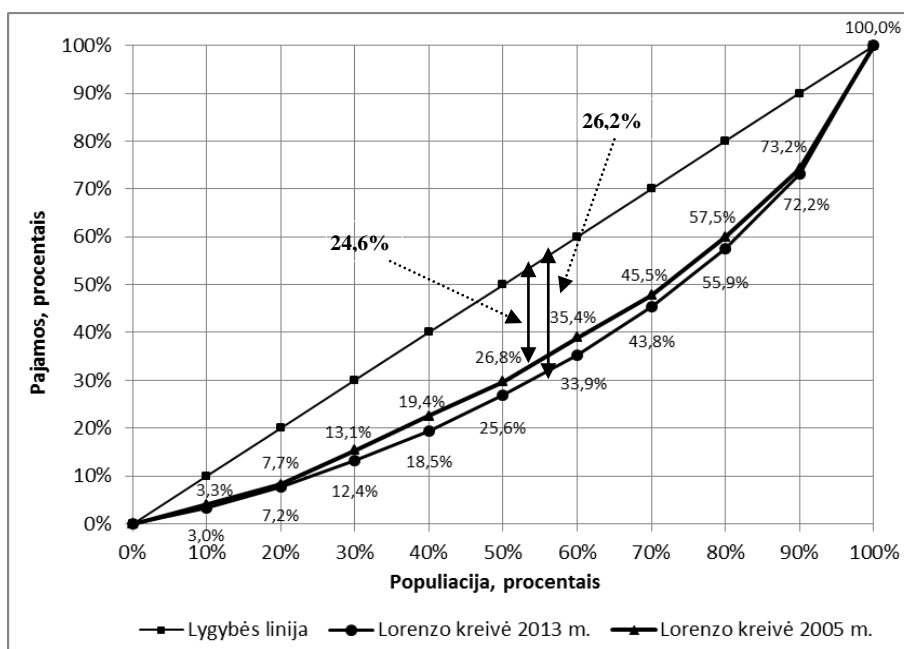
Kitokius rezultatus, panašiai kaip ir su Atkinsono indeksu, parodo ir kiti atliekami tyrimai. Kelno universiteto tyrėja Judith Niehues 2014 m. paskelbė tyrimo rezultatus, kurie rodo, kad Europos šalyse (net ir, atrodo, didžiausią dėmesį socialinei politikai skiriančiose Skandinavijos šalyse) žmonės mano, kad nelygybė yra didesnė (skurstančių žmonių daugiau) negu yra iš tikrųjų, tuo tarpu JAV – priešingai, kad mažiau. Didžiausi skirtumai tarp objektyvios ir suvokiamos nelygybės fiksuojami Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Net ir tose iš Vidurio ir Rytų Europos šalių, kuriose objektyviai apskaičiuota nelygybė nėra didelė (Vengrijoje, Slovėnijoje), visuomenė įsitikinusi, kad ji yra milžiniška. Tyrimo autorė kaip galimas šio nesutapimo priežastis nurodo žemą

pragyvenimo lygį (net ir tie, kurie statistiškai turėtų priklausyti nebe skurstančiųjų grupei, mano pajamas esant nepakankamas) ir socialistinę praeitį (ideologiją) (Varanauskienė, 2014).

Atlikus skaičiavimus, 2013 m. lyginant 2005 m., užfiksuotas bazinis Atkinsono indekso padidėjimo tempas visose Baltijos šalyse: Lietuvoje 1,39 proc., Latvijoje 1,38 proc. ir Estijoje 1,27 proc. Tai reiškia, kad Baltijos valstybių gyventojai mano, kad pajamų nelygybė didėja.

Grafiškai pajamų nelygybę labai gerai atspindi Lozenzo kreivė. Lietuvos Lozenzo kreivė ir apskaičiuotas Robin Hudo indeksas 2005 ir 2013 metais pateiktas 2.16 paveiksle.

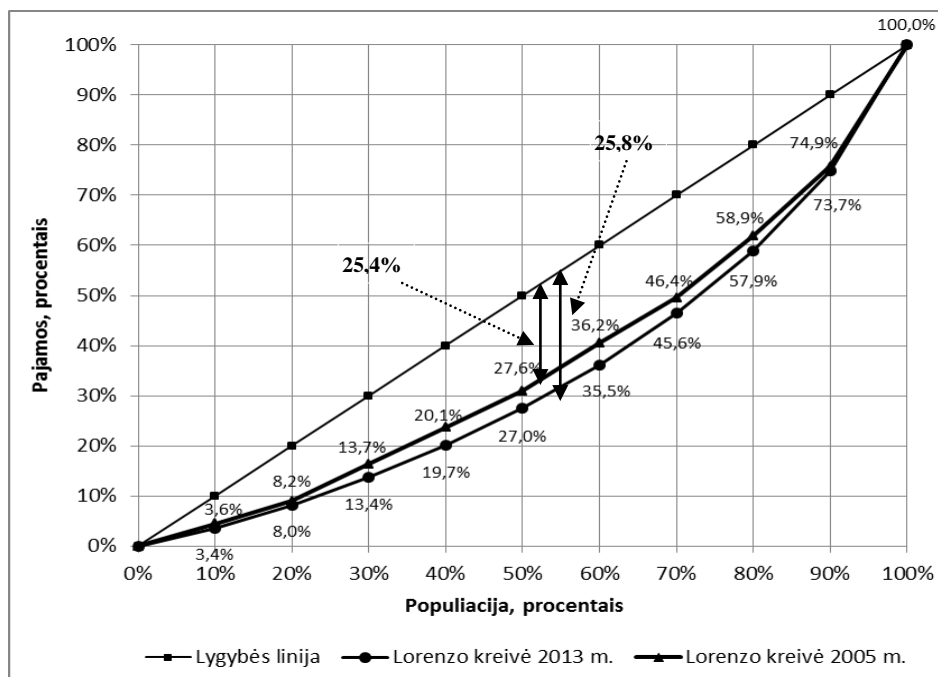
Remiantis 2.10 paveikslu, vizualiai matyti, kad Lorenzo kreivė nuo 2005 m. iki 2013 m. persikėlė arčiau prie lygybės linijos, todėl pajamų nelygybė galimai sumažėjo. Pagal Lorenzo kreivę, galima teigti, kad 2005 m. 50 % namų ūkio narių gavo 25,6 %, o 2011 m. – 26,8 % visų pajamų (padidėjo 4,69 proc.).

2.16 pav. Lietuvos Lorenzo kreivė ir Robin Hudo koeficientas 2005 ir 2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis, 2015.

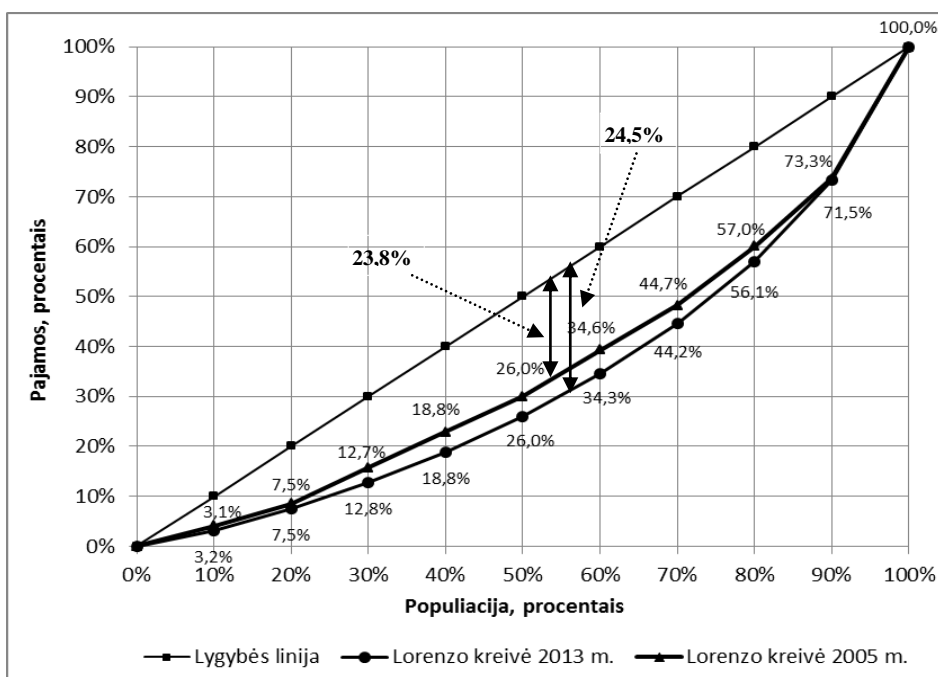
Iš Lorenzo kreivės buvo apskaičiuotas Robin Hudo indeksas, kuris nustatytas kaip didžiausias vertikalus atstumas tarp lygybės linijos ir Lorenzo kreivės. Lietuvoje 2005-2013 m. vidutinė Robin Hudo reikšmė buvo 24,8 proc., todėl galima daryti išvadą, jog daugiau nei vidutines pajamas gaunantys namų ūkių nariai perduotų 24,8 % savo pajamų namų ūkių nariams, kurių pajamos mažesnės nei vidurkis. Šio indekso reikšmė 2005 m. siekė 26,2 proc., o 2013 m. 24,6 proc. Sumažėjimas 1,6 procentinio punkto (arba 6,11 proc.), liudija, kad Lietuvoje sumažėjo atskirtis tarp turtingųjų ir skurstančiųjų.

2.17 pav. Latvijos Lorenzo kreivė ir Robin Hudo koeficientas 2005 ir 2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis, 2015.

2.17 paveiksle pateiktas Latvijos Lorenzo kreivė ir apskaičiuotas Robin Hudo indeksas 2005 ir 2013 metais. Remiantis Lorenzo kreive, apskaičiuota, kad 2005 m. ir 2013 m. 50 % namų ūkių narių gavo 26,0 % visų gaunamų pajamų. Nustatyta, kad Latvijoje 2005-2013 m. vidutinė Robin Hudo reikšmė buvo 26,1 proc. Per nagrinėjamą laikotarpį Robin Hudo indeksas sumažėjo 0,4 procentinio punkto (arba 1,57 proc.) nuo 25,8 proc. iki 25,4 proc.

2.18 pav. Estijos Lorenzo kreivė ir Robin Hudo koeficientas 2005 ir 2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis, 2015.

2.18 paveiksle pateiktas Estijos Lozenzo kreivė ir apskaičiuotas Robin Hudo indeksas 2005 ir 2013 metais. Remiantis Lorenzo kreive, apskaičiuota, kad 2005 m. 50 % namų ūkio narių gavo 27,0 proc., o 2013 m. 27,6 proc. visų gaunamų pajamų (padidėjo 2,22 proc.). Lorenzo kreivė nuo 2005 m. iki 2013 m. pasislinko į kairę, o tai reiškia, kad pajamų pasiskirstymas tapo tolygesnis. Dėl šios priežasties sumažėjo Robin Hudo indeksas nuo 24,5 proc. iki 23,8 proc. t.y. 0,7 procentinio punkto (arba 2,86 proc.). Apskaičiuota, kad Estijoje 2005-2013 m. vidutinė Robin Hudo reikšmė buvo 23,2 proc.

Palyginus Lietuvos, Latvijos ir Estijos Lorenzo kreives ir Robin Hudo indeksą pastebima bendra pajamų nelygybės mažėjimo tendencija. Tačiau pajamų nelygybės mažėjimas Lietuvoje visgi buvo spartesnis – jis siekė 6,11 proc, kai tuo tarpu Latvijoje buvo 1,57 proc., o Estijoje 2,86 proc.

2.9 lentelė

Baltijos šalių namo ūkių disponuojamų pajamų kvintilinis santykis 2004-2013 m.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	6,69	6,50	6,25	6,70	6,81	7,47	7,61	6,40	6,11	7,07	6,76
Latvija	5,10	5,91	5,02	6,79	6,00	4,95	4,68	4,89	4,74	4,71	5,28
Estija	5,92	5,50	5,53	4,99	5,01	5,01	5,33	5,41	5,54	6,59	5,48

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2014.

Remiantis 2.9 lentele, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje yra didžiausias santykis tarp didžiausias ir mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių kvintilyje – vidutiniškai 2004-2013 m. laikotarpiu siekė 6,76 karto. Tai reiškia, kad 20 proc. daugiausia pajamų gavusių asmenų pajamos siekė vidutiniškai beveik 6,76 karto daugiau nei 20 proc. mažiausiai pajamų gavusių asmenų pajamų vidurkis. Latvijoje ir Estijoje vidutinė rodiklio reikšmė buvo panaši ir atitinkamai siekė 5,28 karto ir 5,48 karto. Kuo šis santykis didesnis, tuo pajamų nelygybė didesnė. Kvintilinis santykis metams bėgant kito netolygiai. Lietuvoje ryškiausias pasikeitimas užfiksuotas 2011 metais, kai disponuojamų pajamų kvintilinis santykis sumažėjo 15,93 proc. Latvijoje išsiskiria 2007 metai, kai santykis padidėjo 35,48 proc. Estijoje taip pat 2013 metais buvo pasikeitimų, nes rodiklis padidėjo 18,95 proc.

Visgi, kvintilinis santykis 2013 m. lyginant su 2005 m. sumažėjo Latvijoje 7,68 proc., o Lietuvoje ir Estijoje augo atitinkamai 5,70 proc. ir 11,32 proc. Taigi, remiantis šiuo disponuojamų pajamų kvintilinio santykio skaičiavimo metodu, galima išvelgti tendencijas, kurios parodo, kad pajamų nelygybė Baltijos šalyse paskutiniaisiais metais didėjo.

Toliau analizuojamas pajamų pasiskirstymas deciliuose. Siekiant, kad būtų galima palyginti šalis, skaičiuojamas decilinis diferenciacijos koeficientas, dalijant dešimtą decilę iš pirmos decilės. Rezultatai matomi 2.10 lentelėje.

Decilinis santykis Baltijos šalyse 2005-2013 m.

Decilinis santykis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	9,23	8,70	7,86	7,86	8,59	9,99	7,58	6,78	8,05	8,29
Latvija	9,03	10,27	8,27	10,00	9,91	9,03	8,76	8,77	8,48	9,17
Estija	7,63	7,16	7,25	6,25	6,28	6,21	6,75	6,88	6,95	6,82

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazę, 2015.

Decilinis diferenciacijos koeficientas parodo, kad, pavyzdžiui, Lietuvoje 2013 metais vidutinės 10 proc. turtingiausių gyventojų pajamos viršijo 10 proc. skurdžiausiai gyvenančių gyventojų pajamas 8,05 karto. Didžiausios rodiklio reikšmės nustatytos skirtingu metu atskirose valstybėse: Lietuvoje 2010 m. (9,99), Latvijoje 2006 m. (10,27) ir Estijoje 2005 m. (7,63).

Skirtumu tarp gaunamų pajamų (diciliuose) labiausiai pasižymi Latvija (vidurkis 9,17), kiek mažiau Lietuva (vidurkis 8,29) ir Estija (vidurkis 6,82). Tačiau jeigu vertinti šalis pagal rodiklio pasikeitimą nuo 2005 m. iki 2013 m. galima daryti išvadą, kad pajamų nelygybė mažėjo visose šalyse. Lietuvoje šis apskaičiuotas rodiklis sumažėjo 1,18 punkto arba 12,76 proc., Latvijoje 0,56 punkto arba 6,17 proc. ir Estijoje 0,68 punkto arba 8,91 proc.

Tam, kad geriau būtų suvokti pajamų nelygybės situaciją Baltijos šalyse, jos visi vertinimo rezultatai pateikti suvestinėje lentelėje. Verta paminėti, kad pajamų nelygybės rodiklių rezultatai gali būti netikslūs dėl šešėlinės ekonomikos poveikio. Buvo pasirinktos 2004 – 2013 metų vidutinės rodiklių reikšmės ir nustatytas įvertinimas, pažymintis mažiausią, vidutinę ir didžiausią pajamų nelygybės dydį Baltijos šalių kontekste (žr. 2.11 lent.).

Pajamų nelygybės Baltijos šalyse vertinimo rezultatų suvestinė

Rodikliai	Lietuva	Latvija	Estija
Gini koeficientas	33,85%	35,57 %	32,00%
	Vidutinė	Didžiausia	Mažiausia
Teilo entropijos matas	0,082	0,091	0,070
	Vidutinė	Didžiausia	Mažiausia
Robin Hudo indeksas	24,8%	26,1%	23,2%
	Vidutinė	Didžiausia	Mažiausia
Atkinsono indeksas	0,934	0,936	0,939
	Mažiausia	Vidutinė	Didžiausia
Kvintilinis santykis	6,76	5,28	5,48
	Didžiausia	Mažiausia	Vidutinė
Decilinis santykis	8,29	9,17	6,82
	Vidutinė	Didžiausia	Mažiausia

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Taigi, 2.11 lentelėje pateiktas pajamų nelygybės vertinimas parodė, kad pajamų pasiskirstymas Baltijos šalyse nevienodas dėl to, kad šalyse vykdoma skirtinga ekonominė ir socialinė politika. Tačiau manoma, kad pajamų nelygybė turi egzistuoti, nes ji rodo, jog už

pastangas ir gebėjimus yra tinkamai kompensuojama. Valstybėje, kurioje pajamos nepriklauso nuo išsilavinimą investuoto laiko ir pastangų, dingtų beveik visos paskatos tobulėti ir rizikuoti, o verslumui ir pažangai nebeliktų erdvės. Šiuo aspektu pajamų nelygybė yra progreso variklis.

Apibendrinus poskyrį apie pajamų nelygybę peršasi išvada, kad pagal Gini koeficientą, Teilo entropijos matą, Robin Hudo indeksą ir Decilinį koeficientą Latvijoje egzistuoja didžiausia pajamų diferenciacija, tuo tarpu mažiausia diferenciacija-Estijoje. Pajamų nelygybę atspindintis kvintilinis santykis ir Atkinsono indeksas parodė priešingus rezultatus. Galima teigti, kad pajamų nelygybė Lietuvoje ir Latvijoje mažėja, o Estijoje nors ir nežymiai, bet auga.

2.6. Ryšių tarp disponuojamų pajamų ir jų lygi lemiančių veiksnių tyrimas

Disponuojamas pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, įtakoja daugelis ekonominių ir socialinių veiksnių, tačiau buvo atsirinkti ir nagrinėjami pagrindiniai 6 veiksniai: realus BVP, tenkantis vienam gyventojui, nedarbo lygis, vidutinis mėnesinis (neto) darbo užmokestis, vidutinė metinė infliacija, tiesioginės užsienio investicijos ir aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis.

Svarbu aprašyti šių rodiklių dinamiką 2004-2013 metais pagal atliktus skaičiavimus 2.12 lentelėje.

Estija pasižymi didesniu BVP, tenkančiu vienam gyventojui, nes vidutinė reikšmė siekia 8910 Eur. Estijos geresnę ekonomikos padėtį lėmė po nepriklausomybės atkūrimo dalį ekonominių, socialinių ir politinių sprendimų perėmimas iš Suomijos.

Gana ryškūs pasikeitimai užfiksuoti darbo rinkoje. Kalbant apie nedarbą, visose trijose šalyse po krizės ypatingai padidėjo nedarbo lygis. Nuo 2008 m. iki 2009 metų jis pakilo Lietuvoje 2,37 karto, Latvijoje 2,27 karto, o Estijoje 2,45 karto (žr. 12 priedą). Lietuvoje nedarbo lygio kitimui būdinga pakankamai didelė sklaida, nes santykinis variacijos koeficientas 41,91 proc. > 20 proc.

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis visose šalyse augo daugiau nei 2 kartus. Nors Latvijoje darbo užmokestis nuo 2004 m. iki 2013 m. augo 2,4 karto, tačiau tai nepadėjo pasiekti Estijos lygio, kur 2013 m. buvo fiksuotas 757 Eur darbo užmokestis per mėnesį. Šiuo atveju Lietuva pasižymi mažiausia vidutiniu darbo apmokėjimu, kuris vidutiniškai siekia 405 Eur per mėnesį.

Didžiulius pokyčius susijusius su vidutine metine infliacija, liudija didesnis nei 60 proc. santykinis variacijos koeficientas. Infliacija Baltijos šalyse 2013 metus, lyginant su 2009 metais sumažėjo (Lietuvoje 89,19 proc. iki 1,2, Latvijoje 100 proc. iki 0 proc., Estijoje 69,81 proc. iki 3,2 proc.). Priežastimi gali būti laikoma, kad atpigo pagrindinės maisto ir energijos kainos. Mažėjanti infliacija parodo kainų stabilumą, tačiau tuo pačiu liudija apie vangią ūkio plėtrą. Latvijoje 2010

metais nustatyta 1,2 defliacija, kai dėl mažėjančių kainų verslas ir vartotojai atideda svarbius pirkinius, tikėdamiesi juos įsigyti dar pigiau.

2.12 lentelė

Baltijos šalių pajamas lemiančių veiksnių kitimas 2004-2013 m.

Rodikliai	Šalis	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Vidutinė reikšmė	Variacijos koeficientas	Vidutinis metinis pokytis	Bazinis pokytis
Realus BVP tenkantis 1 gyventojui, Eur	Lietuva	5800	8500	7300	11,64%	4,34%	46,55%
	Latvija	5200	7200	6380	10,39%	3,52%	36,54%
	Estija	7600	9900	8910	8,68%	2,63%	26,32%
Nedarbo lygis, proc.	Lietuva	4,3	17,8	10,8	41,91%	0,19%	1,72%
	Latvija	6,1	17,8	12,3	37,95%	0,19%	1,71%
	Estija	4,6	19,5	9,5	40,49%	-1,33%	-11,34%
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	Lietuva	242	501	405	23,67%	8,42%	106,94%
	Latvija	214	516	409	27,11%	10,27%	141,12%
	Estija	363	757	592	22,07%	8,51%	108,54%
Vidutinė metinė infliacija, proc.	Lietuva	1,2	11,1	3,9	77,13%	0,00%	0,00%
	Latvija	-1,2	15,3	5,4	90,51%	-100,00%	-100,00%
	Estija	0,2	10,6	4,4	62,31%	0,72%	6,67%
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	Lietuva	310	2187	1312	45,83%	24,25%	605,56%
	Latvija	176	931	589	42,53%	20,34%	429,23%
	Estija	1040	5431	3684	38,82%	20,16%	422,25%
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	Lietuva	21,6	29,8	25,4	11,45%	3,64%	37,96%
	Latvija	16,5	27,0	21,0	17,37%	5,62%	63,64%
	Estija	25,6	33,2	29,3	8,23%	2,93%	29,69%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze ir Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Tiesioginės užsienio investicijos yra ekonominio augimo pagrindas. Kaip matyti 2.13 lentelėje šio rodiklio ženklus padidėjimas per visą analizuotą laikotarpį nustatytas kiekvienoje šalyje: Lietuvoje 7,06 karto, Latvijoje 5,29 karto, Estijoje 5,22 karto. Per 2004-2013 m. laikotarpį investicijos vidutiniškai kasmet padidėdavo Lietuvoje 24,25 proc. Skirtingai nei kitose Baltijos valstybėse labai nedidelės investicijos yra Latvijoje, vidutiniškai per analizuotą laikotarpį siekia 589 mln. Eur.

Iš teorijos žinoma, kad išsilavinimas turi įtakos gaunamoms pajamoms. Pagal pateiktą statistiką, aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų procentinė dalis Baltijos šalyse yra santykinai didelė. Pastebėta, kad ši dalis (priešingai nei kiti rodikliai) vis augo, vidutiniškai kasmet Lietuvoje 3,64 proc., Latvijoje 5,62 proc., Estijoje 2,93 proc. Daugiausiai išsimokslinusių gyventojų yra Estijoje vidutiniškai 29,3 proc., nes Estijoje daug dėmesio skiriama žmogiškojo kapitalo integracijai į verslo plėtrą. Be to, Estijoje 2009 metais įvestas nemokamas aukštasis mokslas.

Apskaičiuoti tarpusavio priklausomybės rodikliai Baltijos šalims 2004-2013 m. yra pateikti 2.13 lentelėje. Apskaičiuotų tiesinės koreliacijos koeficientų reikšmingumui įvertinti buvo naudojamas Stjudento kriterijus.

2.13 lentelė

Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų ir juos įtakančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai

Koreliacijos koeficientas (r)	Realus BVP, tenkantis vienam gyventojui	Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis	Tiesioginės užsienio investicijos	Nedarbo lygis	Infliacijos lygis	Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis
Lietuva	0,90	0,98	0,96	0,30	0,21	0,89
Latvija	0,80	0,96	0,96	0,13	-0,02	0,76
Estija	0,59	0,99	0,94	0,20	0,10	0,89

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze ir Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Analizė parodė, kad visose Baltijos šalyse tarp vieno namų ūkio nario disponuojamų pajamų per mėnesį ir BVP, tenkančiam vienam gyventojui, egzistuoja tiesioginis ryšys. Tai reiškia, kad realiam BVP didėjant-didėja namų ūkių disponuojamos pajamos. Lietuvoje ir Latvijoje nustatytas stiprus ryšys, kadangi koreliacijos koeficientas siekia atitinkamai 0,90 ir 0,80, o Estijoje tik pastebimas ryšys (0,59) tarp aptariamų rodiklių. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas nusako, kad Lietuvoje 2004 – 2013 metais namų ūkio nario disponuojamų pajamų 95 proc. variacijos lemia realaus BVP, tenkančiam vienam gyventojui pokyčiai, o 5 proc. – kiti neįvertinti veiksniai. Interpretuojant gautus rezultatus, pažymima, jog gerėjant ekonominei situacijai šalyje, gyventojų užimtumas didės, investicijos ir gamyba augs, tad ir galimai kils ir disponuojamos pajamos.

Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis neabejotinai yra svarbiausias disponuojamąsias namų ūkių pajamų pokyčius lemiantis veiksnys, kadangi jis sudaro pagrindinę disponuojamųjų pajamų dalį. Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje šis ryšys vertinamas kaip tiesioginis ir labai stiprus (nes patenka į intervalo ribas 0,96-0,99). Tai parodo, kad didėjant vidutiniam mėnesiniam neto darbo užmokesčiui, didėja namų ūkio nario mėnesinės disponuojamos pajamos, ir atvirkščiai. Ypač Estijoje ryšio stiprumas su nedarbo lygiu yra didžiausias Baltijos šalyse, o apskaičiuotas determinacijos koeficientas parodė, kad 99 proc. disponuojamų pajamų pokyčių lemia vidutinio neto darbo užmokesčio kitimas, o 1 proc. – kiti neįvertinti kintamieji veiksniai.

Tiesioginės užsienio investicijos koreliuoja su disponuojamomis pajamomis, nes koeficientas didesnis už 0,91. Taigi, egzistuoja labai stiprus ir tiesioginis ryšys, reiškiantis, kad investicijoms didėjant, pajamų lygis auga.

2.13 lentelėje matyti, jog tarp pajamų ir nedarbo lygio visose šalyse užfiksuotas silpnas ryšys, nes koreliacijos koeficientas svyruoja 0,13-0,30 intervale. Taip pat, silpnas ryšys pastebėtas tarp disponuojamų pajamų ir infliacijos lygio. Latvijoje ši priklausomybė vos pastebima ir siekia -0,02. Neigiamą koreliacijos koeficientą galėjo lemti Latvijoje 2010 metais buvusi -1,2 proc. defliacija.

Aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų ir disponuojamų pajamų ryšys yra stiprus, nes gautieji koreliacijos koeficientai patenka į 0,71-0,9 ribas. Lietuvoje ir Estijoje (0,89) ryšys stipresnis, nei Latvijoje (0,76) ir to priežastimis gali būti, kad tose valstybėse yra didelė gyventojų dalis, turintys aukštąjį išsilavinimą. Teigiamas koreliacijos ženklas sufleruoja, jog aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų didėjimas lemia pajamų didėjimą.

Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai tarp disponuojamų pajamų ir infliacijos lygio bei nedarbo lygio buvo nereikšmingi (su 5 proc. klaidos tikimybe), todėl šie veiksniai ilgu laikotarpiu neturi įtakos disponuojamų pajamų kitimui. Tuo tarpu, kiti koreliacijos koeficientai buvo reikšmingi (žr. 10 priedą), nes faktinės reikšmės viršijo Stjudento kriterijumi gautą kritinę reikšmę 2,306.

Išanalizavus autorius, kurie tyrė ryšius tarp disponuojamų pajamų ir kitų rodiklių, pastebėta, kad dažniausiai buvo tiriamas laikotarpis iki 2008 metų arba po 2008 metų. Atsižvelgiant, kad ekonomikoje 2008-2009 metais pasireiškė finansų krizė, todėl ryšiai buvo tiriami laikotarpį dalijant pusiau:

- 1) laikotarpis iki krizės apima 2004-2008 metus;
- 2) laikotarpis po krizės apima 2009-2013 metus;

2.14 lentelė

Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų ir juo įtakojančių ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybės koeficientai

Koreliacijos koeficientas (r)	Realus BVP, tenkantis vienam gyventojui		Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis		Tiesioginės užsienio investicijos		Nedarbo lygis		Infliacijos lygis		Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis	
	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės
Lietuva	0,99	0,74	0,99	0,83	0,99	0,92	-0,81	-0,60	0,96	-0,73	0,95	0,74
Latvija	0,94	0,91	0,99	0,94	0,99	0,90	-0,79	-0,98	0,90	-0,10	0,94	0,88
Estija	0,84	0,88	0,99	0,99	0,98	0,68	-0,82	-0,93	0,97	0,34	0,75	0,99

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze ir Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Kaip matyti 2.14 lentelėje, rodiklių, tokių kaip realus BVP, tenkantis vienam gyventojui, vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, tiesioginės užsienio investicijos ir aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai, ryšys su disponuojamomis pajamomis labai nesiskiria nuo ankstesnėje lentelėje pateiktų reikšmių. Taip teigiama, nes dažniausiai buvo nustatytas stiprus arba labai stiprus ryšys.

Gilesnės analizės reikalauja gauti rezultatai, susiję su nedarbo ir infliacijos lygiu. 2.16 lentelėje matyti, jog tarp pajamų ir nedarbo lygio užfiksuotas stiprus arba labai stiprus ryšys (išskyrus Lietuvoje 2009-2013 m. buvo pastebimas ryšys -0,6). Neigiami koreliacijos koeficientai rodo, kad egzistuoja atvirkštinė priklausomybė tarp namų ūkio nario disponuojamų pajamų ir nedarbo lygio (mažėjant nedarbo lygiui, disponuojamos pajamos didėja). Iki 2008 metų nedarbo lygis veikė Estijos namų ūkių disponuojamų pajamų kitimą (-0,82), o po krizės didelę įtaką turėjo Latvijos namų ūkių pajamoms (-0,98). Pastarosios šalies determinacijos koeficientas 0,99 rodo, kad nedarbo lygis paaiškina apie 99 proc. disponuojamų pajamų kitimo, o likusį 1 proc. – kiti neįvertinti veiksniai (kitiems veiksniams nekintant). Nedarbo lygio mažėjimas po krizės 2010 -2013 m. rodo, kad šalyje yra didesnis užimtumas bei tokiu būdu namų ūkiai gauna didesnes pajamas.

Laikotarpiu iki krizės apima 2004-2008 m. infliacija pasižymėjo labai stipriu ryšiu su disponuojamomis pajamomis. Teigiamas koreliacijos koeficiento ženklas, reiškia, kad didėjant infliacijai, didėja disponuojamos pajamos. Tačiau po 2009 metų situacija pasikeitė. Lietuvoje ir Latvijoje nustatytas neigiamas koreliacijos koeficientas, atitinkamai -0,73 ir -0,10, todėl didėjant prekių ir paslaugų kainų lygiui, disponuojamos pajamos mažėja. Estijoje 2009-2013 m. infliacijos lygio ir disponuojamų pajamų ryšys buvo tiesioginis ir silpnas.

Koreliacijos koeficientai susiję su nedarbo lygio iki krizės ir infliacijos lygiu po krizės buvo nereikšmingi (su 95 proc. reikšmingumo lygmeniu), nes apskaičiuotos faktinės reikšmės neviršijo kritinės reikšmės 3,182. Todėl galime teigti, kad šie du dydžiai neturi poveikio disponuojamų pajamų kitimui.

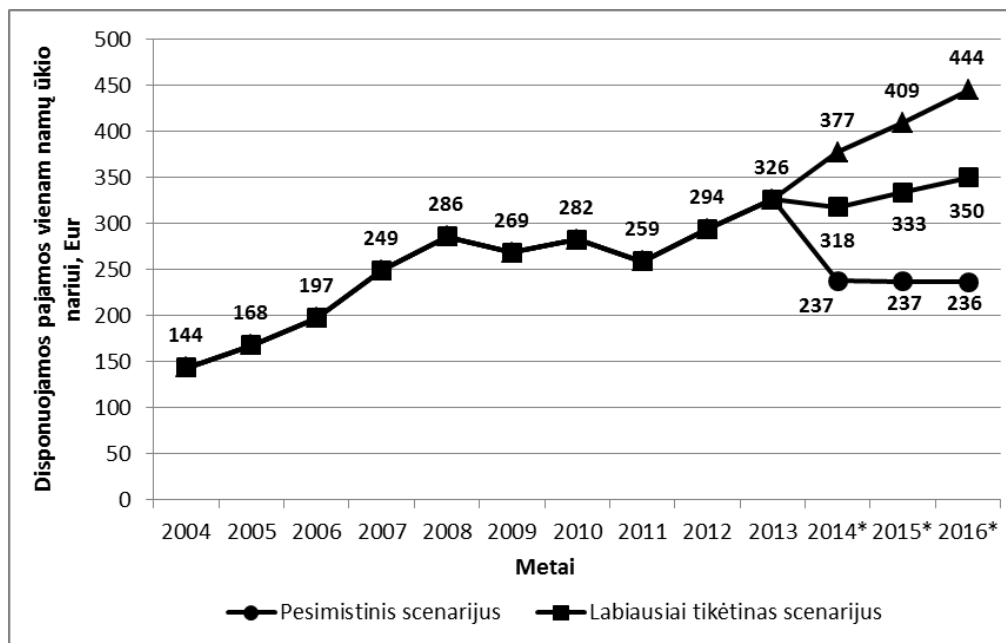
Reziumuojant galima pabrėžti, jog regione iš visų analizuotų rodiklių namų ūkio nario disponuojamos pajamos labiausiai koreliuoja su vidutiniu mėnesiniu neto darbo užmokesčiu. Pastebėta, kad trumpinant analizuojamą laikotarpį, atsiranda ryškesni ryšiai su nedarbo ir infliacijos lygiu. Vertinant pagal šalis, pasirinkti rodikliai stipriausią poveikį turi Lietuvos, bet ne Latvijos ar Estijos, gyventojų disponuojamų pajamų kitimui.

2.7. Namų ūkių pajamų prognozavimas

Pajamų prognozavimas buvo atliekamas tiesinės regresijos ir eksponentinės regresijos funkcijų pagalba. Įvertinus 6 rodiklius (realųjį BVP, tenkanti vienam gyventojui, nedarbo lygį,

vidutinį mėnesinį (neto) darbo užmokestį, vidutinę metinę infliaciją, tiesiogines užsienio investicijas ir aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalį) buvo sudaryti 3 pajamų lygio scenarijai: pesimistinis, labiausiai tikėtinas ir optimistinis. Atlikta prognozė 2014-2016 metams. Nors 2014 metais yra praėję metai, tačiau statistikos duomenų bazės dar nepateikia duomenų už tuos metus, todėl jie buvo įtraukti į prognozuojamus metus.

Prognozės rezultatai Lietuvos atvejui pateikti 2.19 paveiksle.

2.19.pav. Lietuvos namų ūkių disponuojamų pajamų prognozė 2014 – 2016 metams

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze ir Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Remiantis 2.19 paveikslu, matyti, kad pagal optimistinę ir labiausiai tikėtiną scenarijų 2014 – 2016 metams yra prognozuojamos didėjančios Lietuvos disponuojamos pajamos, tenkančios 1 namų ūkio nariui. Pesimistinis scenarijus kasmet prognozuoja pajamų mažėjimą. Metams bėgant skirtumas tarp šių padarytų prognozių tik didėja.

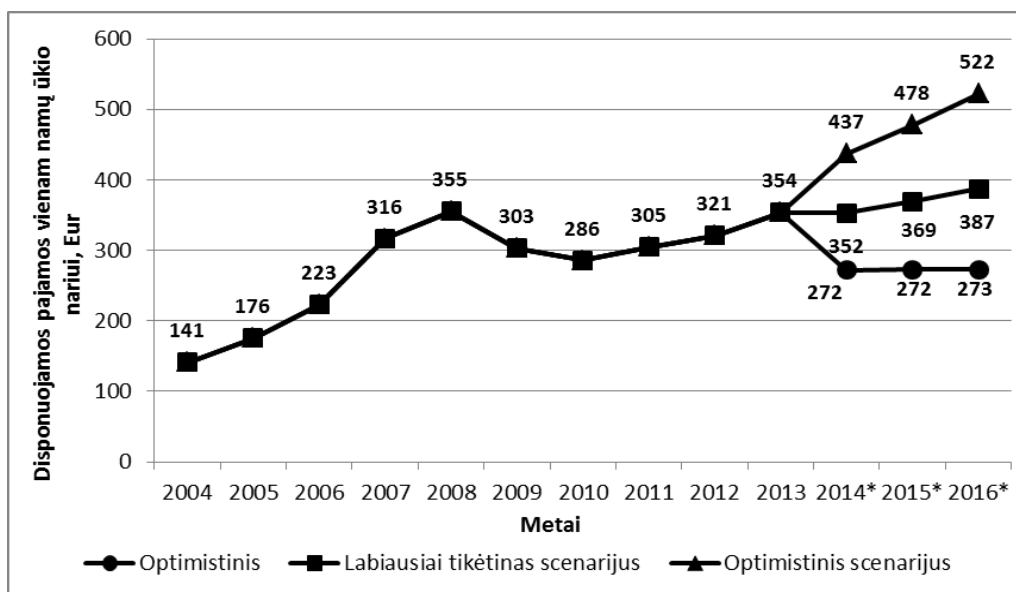
Nustatyta, kad nuo 2013m. iki 2016 m. pagal optimistinę pajamos padidės 36,20 proc. arba iki 444 Eur, pagal labiausiai tikėtiną – padidės 7,36 proc. arba iki 350 Eur, o pagal pesimistinę sumažės 27,61 proc. arba iki 236 Eur.

AB „Swedbank“ ekspertų teigimu, Lietuvoje pajamos 2014-2016 m. didės, tačiau mažesniu tempu negu iki šiol. Didelę reikšmę turės mažėjantis nedarbas, nes planuojama, kad 2015 m. jis sumažės iki 9,7 proc. ir iki 8,5 proc. 2016 metais, o pagrindinė nedarbo mažėjimo priežastis bus visuomenės senėjimas – į pensiją išeis daugiau žmonių, nei į darbo rinką įsilies jaunuolių bei emigracijos mastų stabilizavimas. Taip pat didėjantis minimalus mėnesinis atlyginimas nuo 2015 m. sausio 1 d. jis siekia 300 Eur, o nuo 2015 m. liepos 1 d. planuojama dar padidinti 25 eurai arba 8,3

procento. Taigi šie rodikliai ir kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas stiprina vidutinio darbo užmokesčio augimo tendencijas. Prognozuojama, kad bruto darbo užmokestis 2015 m. padidės 5 proc., o 2016 metais augimas paspartės iki 6,5 procentų. Perskaičiuojant atlyginimus iš litų į eurus ir labiau ryškėjant kvalifikuotos darbo jėgos trūkumui darbuotojų derybinė galia stiprės. Ne tik spartesnis, bet ir tolygesnis atlyginimų augimas tikėtinas tik 2016 metais, kuomet artėjant Seimo rinkimams bus didinamas ne tik minimalus, bet ir viešojo sektoriaus atlyginimai. Didėjantis užimtumas ir atlyginimai, šiek tiek mažesni mokesčiai, mažėjanti infliacija bei gerėjantys gyventojų lūkesčiai rodo didėsią vidaus vartojimą. Namų ūkių vartojimo augimas paspartės nuo 3,5 proc. 2013 metais, iki 4,0 ir 4,5 proc. 2014 ir 2015 metais.

Kadangi socialines pašalpas nuo 2015 m. pradės skirstyti savivaldybės, o parama ilgalaikiams bedarbiams mažės, prognozuojama, kad darbo rinkos aktyvumo lygis didės. Reiškiasi pasikeis pajamų šaltinių struktūra, nes asmenys gavę socialinę paramą, galimai pradės gauti darbo užmokestį (Swedbank ekonomikos..., 2015).

Prognozės rezultatai Latvijos atveju pateikti 2.20 paveiksle.

2.20.pav. Latvijos namų ūkių disponuojamų pajamų prognozė 2014 – 2016 metams

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze ir Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Remiantis 2.20 paveikslu, matyti, kad pagal optimistinę ir labiausiai tikėtiną scenarijų 2014 – 2016 metams yra prognozuojamos didėjančios, o pagal pesimistinį scenarijų mažėjančios Latvijos disponuojamos pajamos, tenkančios 1 namų ūkiui nariui. Metams bėgant skirtumas tarp šių padarytų prognozių tik didėja. Didžiausias atotrūkis nustatytas, 2016 metais, tarp optimistinio ir pesimistinio buvo 91,26 proc. o tarp optimistinio ir labiausiai tikėtino 34,96 proc. Nustatyta, kad nuo 2013m. iki

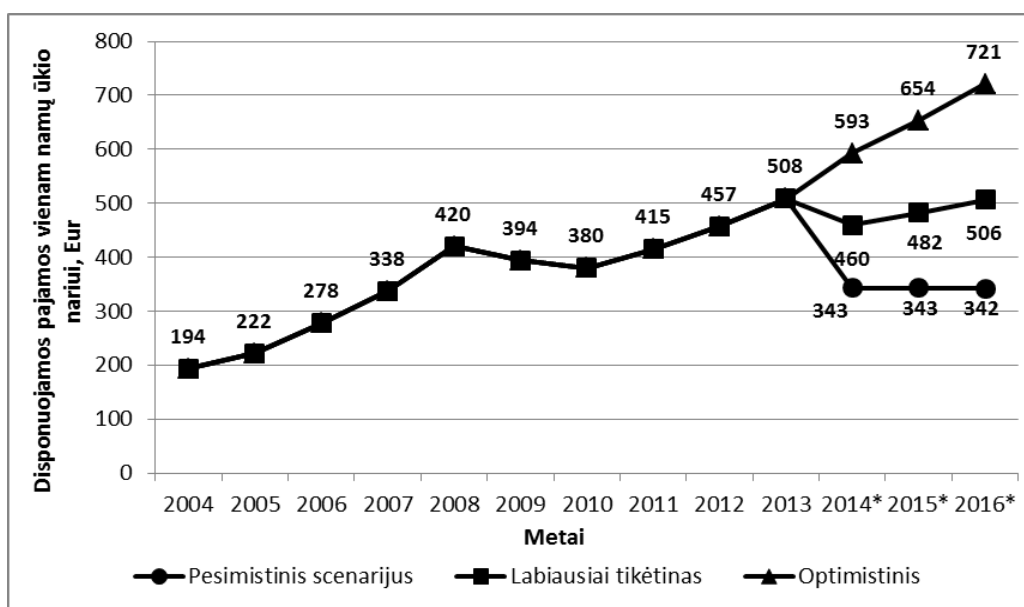
2016 m. pagal optimistinį pajamos padidės 47,56 proc. arba iki 522 Eur, pagal labiausiai tikėtiną – padidės 9,33 proc. arba iki 387 Eur, o pagal pesimistinį sumažės 22,85 proc. arba iki 273 Eur.

Prognozuojama, kad realių pajamų augimas 2014 m., kiek aprims, bet vėl paspartės 2015 ir 2016 m., kuomet atlyginimų augimas bus didesnis. Darbo rinka ir toliau skatins namų ūkių vartojimo augimą. Stiprus namų ūkių vartojimas bus paremtas realių pajamų didėjimu. Prie to prisidės ir pensijų indeksavimas, darbo jėgos apmokestinimo mažinimas bei didėsiantis skolinimas namų ūkiams. 2014 metais nedidelės pensijos (kurias gauna apie 75 % išėjusių į pensiją gyventojų) padidėjo 4 %. Kadangi gyventojų įsiskolinimo mažėjimo tempai laipsniškai lėtėja, vartojimą labiau skatins kreditai, nes sąlygos tiek paklausai, tiek pasiūlai gerėja.

Darbo jėgos aktyvumo lygis turėtų didėti. Tam įtakos turės ir ilgėjantis pensinis amžius (2014-2015 m. jis pailgės šešiais mėnesiais). Prognozuojama, kad 2015 m. nedarbo lygis nesieks 10 % vidurkio, užregistruoto prieš 2002-2006 m. bumą, todėl laipsniškai kils atlyginimai, didindami infliacijos riziką bei mažindami išorinį konkurencingumą.

Latvijoje 2015 m. svarstoma fizinių asmenų pajamų mokesčių sumažinti 4 procentiniais punktais. Darbo jėgos mokesčių mažinimo procesas 2015 m. gali sulėtėti ir, visai natūralu, kad dėmesys bus nukreiptas į pajamų nelygybės mažinimą. Mokesčių pasikeitimo modelis ir dinamika kol kas neaiškūs, tačiau greičiausiai tai bus susiję su įvairiais fizinių asmenų pajamų mokesčio ir darbuotojų socialinio draudimo įmokų mažinimais ir neapmokestinamosios sumos didinimu.

Prognozės rezultatai Estijos atvejui pateikti 2.21. paveiksle.

2.21.pav. Estijos namų ūkių disponuojamų pajamų prognozė 2014 – 2016 metams

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenų baze ir Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenimis, 2015.

Atlikus prognozę pagal scenarijų metodą, matyti, kad Estijos pajamos 2014-2016 metais keisis panašiai, kaip ir Latvijos ir Estijos. Pagal optimistinį scenarijų lyginant su 2013 metais pajamos augs 16,68 proc. 2014 metais, 28,69 proc. 2015 metais, ir 41,94 proc. 2016 metais. Pagal labiausiai tikėtiną scenarijų Estijos disponuojamos pajamos kiekvienais prognozuojamaisiais metais nesieks 2013 metų lygio (508 Eur). Pavyzdžiui 2016 metus lyginant su 2013 metais pajamos sumažės 0,35 proc. Pesimistinis scenarijus pasižymi pajamų sumažėjimu 2014 metais 32,48 proc. arba iki 343 Eur. Lyginant su Latvijos ir Lietuvos, Estijos prognozuojamos pajamos yra didžiausios pagal atskirus scenarijus.

Pagal AB „Swedbank“ banko ekspertų prognozes, 2014 m. lėčiau augęs užimtumas ir darbo užmokestis sulėtino namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimą, kas savo ruožtu stabdė realų privataus vartojimo augimą 2014 ir 2015 metais. Dėl išaugusios gyventojų perkamosios galios namų ūkių vartojimas vis dar turės didelį poveikį ekonomikos augimui.

Estijoje nedarbo lygis vis dar siekia daugiau nei 8 proc. (2014 m.), tačiau darbdaviai sunkiai randa tinkamų darbuotojų. Daugelis bedarbių neranda darbo dėl kvalifikacijos ir įgūdžių trūkumo. Atlyginimai šalyje didėja ir dėl 2013-2015 m. didinamo minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio bei planuojamo atlyginimų viešojo sektoriaus darbuotojams didinimo (Swedbank ekonomikos..., 2015).

Reziumuojant, galima sakyti, kad tiek pasitelkus scenarijų metodą ir ekspertinį vertinimo metodą, 2014-2016 metais prognozuojamas pajamų augimas Baltijos šalyse. Tačiau augimas bus lėtesnis negu iki 2013 metų. Tam įtakos turės nedarbo lygio mažėjimas, darbo užmokesčio didėjimas, mažėjanti infliacija ir mokesčių sistemos koregavimas. Darbo autorės nuomone, Baltijos šalių namų ūkių disponuojamųjų pajamų lygis galėtų siekti tarp labiausiai tikėtino ir optimistinio scenarijaus varianto. Taip pat, kaip ir faktinės pajamų reikšmės, taip ir prognozuojamos pajamų reikšmės didžiausios nustatytos Estijoje, mažesnės Latvijoje ir mažiausios Lietuvoje (vertinant pagal atskirus scenarijus).

Apibendrinus antrą skyrių galima teigti, kad atlikus Lietuvos ir kitų Baltijos šalių namų ūkių disponuojamųjų pajamų analizę 2004 - 2013 m. ir numčius jų perspektyvas 2014-2016 m. laikotarpiu nustatyta, kad šiose šalyse namų ūkio nariui, tenkančios disponuojamos pajamos analizuojamu laikotarpiu didėjo. Nustatyta, kad jų kitimui didžiausios įtakos turėjo vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio pokyčiai. Pajamų nelygybė mažėja, nes per tiriamą laikotarpį Gini koeficientas sumažėjo Lietuvoje 4,03 proc. (iki 33,61 proc.), Latvijoje 5,94 proc. (iki 34,44 proc.), Estijoje 12,58 proc. (iki 32,04 proc.). Taigi visose Baltijos šalyse yra esminių pajamų nelygumų, nes Gini koeficiento reikšmė, didesnė nei 30 proc. t.y. yra atotrūkis tarp turtingiausiųjų ir skurdžiausiųjų pajamų lygio.

3. NAMŲ ŪKIO PAJAMŲ NELYGYBĖS MAŽINIMO KRYPTYS IR PRIEMONĖS

Antroje tyrimo dalyje buvo analizuojamos visų trijų Baltijos šalių namų ūkių pajamos ir tokiu būdu aiškiai atskleista situacija leido palyginti šalis tarpusavyje. Trečioje dalyje bus susikoncentruota ties Lietuvos namų ūkių pajamų nelygybės mažinimu. Nors Lietuvos namų ūkių pajamų nelygybė buvo vidutinė (didžiausia Latvijoje, o mažiausia Estijoje), tačiau, vertinant absoliučia reikšme, disponuojamos pajamos - mažiausios, lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis.

Atlikus visą namų ūkio nario disponuojamų pajamų tyrimą, matyti, kad pajamų nelygybė iš tiesų egzistuoja Lietuvoje ir gali sukelti socialinių ir ekonominių padarinių. Visų pirma, didelė pajamų diferenciacija stabdo ekonomikos augimą ir plėtrą. Didžioji visuomenės dalis dėl nepakankamų pajamų yra priversta riboti savo vartojimą, negali skolintis lėšų, nes bankai atsisako juos kredituoti, o investicijos visai nėra pažįstamos mažesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams. Antra, netolygus pajamų pasiskirstymas augina įtampa Lietuvos visuomenėje, neigiamai nuteikia viduriniąją ir žemesnes visuomenės grupes, šalis tampa politiškai nestabili. Toks sluoksniavimasis silpnina viduriniąją klasę, kuri paprastai yra laikoma ekonomikos ašimi, didėja piliečių apolitiškumas ir susipriešinimas. Tai lemia ir augančią emigraciją. Žmonės, gaunantys mažesnes pajamas ir nematantys atlyginimo didėjimo perspektyvų, ieško didesnio atlygio svetur.

R. Lazutka, (2003) savo tyrime, teigia, kad Lietuvoje nereikėtų pernelyg pasikliauti tik ekonominio augimo pozityvia įtaka socialinės gerovės augimui, reikėtų daugiau dėmesio skirti mažinant gyventojų pajamų diferenciaciją.

Kiekviena valstybė, šiuo atveju ir Lietuva, įgyvendina kryptingą socialinę ir fiskalinę politiką, turi savo pajamų reguliavimo, skurdo mažinimo, šeimos palaikymo programas. Šių programų dėka rinkoje susidariusios pirminės tiesioginės pajamos – darbo užmokestis, pelnas, palūkanos, bei renta – yra perskirstomi. Vyriausybės politika, mažinanti pajamų skirtumus, rodo, kad turtingi gyventojai apmokestinami didesniais mokesčiais, o skurstantieji finansuojami socialinių programų. Vyriausybės finansuojamos socialinės programos pajamų skirtumus sumažina labiau negu mokesčių rinkimas. Transferiniai mokėjimai tiesiogiai padidina neturtingųjų pajamas ir sumažina pajamų skirtumus, taip perstumdami Lorenso kreivę aukštyn, tačiau jie netiesiogiai gali padidinti pajamų skirtumus ir Lorenso kreivė gali persikelti žemyn (žr. 1.9 pav.). Taigi prieštaringi poveikiai panaikina vienas kitą ir nedaro išmokų efektyvesnių (Zaicev, 2008).

Pajamų perskirstymas – valstybės vykdoma gerovės padalijimo visuomenės nariams funkcija, kai valstybė iš vienu mokesčių mokėtojų surinktus mokesčius skiria kitiems visuomenės nariams. Pajamų perskirstymu valstybė siekia kuo tolygiau paskirstyti pajamas visuomenės nariams

ir visiems garantuoti tam tikrą pragyvenimo lygį. Dėl to deklaruojama, kad valstybė surenka pinigų iš turtingųjų ir skiria neturtingiesiems, nors praktiškai ne visuomet pavyksta užtikrinti tokią mokesčiais surinktų lėšų perskirstymo linkmę. Tokia politika yra kritikuojama, nes dėl taikomų mokesčių mažina paskatas siekti asmeninės gerovės, skatina slėpti pajamas, o socialinių išmokų sistema dažnai būna neveiksminga (Bagdanavičius ir kt., 2007).

Pateikiamos kryptys ir priemonės, kuriomis būtų galima sumažinti pajamų nelygybę.

3.1. lentelė

Pajamų nelygybės mažinimo kryptys ir priemonės

Nelygybės mažinimo kryptys	Nelygybės mažinimo priemonės
Pajamų apmokestinimo sistemos tobulinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Gyventojų neapmokestinamojo pajamų dydžio (NPD) didinimas • Mokesčių išskaičiuojamų iš atlyginimo mažinimas • Progresinių mokesčių įvedimas • Turto apmokestinimas (nekilnojamojo turto, palūkanų, ir t.t.)
Įstatyminės bazės pakeitimai, susiję su pažeidžiamomis socialinėmis grupėmis	<ul style="list-style-type: none"> • Minimalios ir vidutinės mėnesinės algos didinimas • Pensijų ir kitų socialinių išmokų didinimas • Valstybės remiamų pajamų didinimas
Verslo aplinkos gerinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Darbo vietų modernizavimas, naudojant kvalifikuotą darbo jėgą • Investicijų į žmogiškąjį kapitalą didinimas
Monetarinės politikos gerinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Infliacijos reguliavimas • Paskolų išdavimo tvarkos reglamentavimas
Darbo rinkos politikos tobulinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės • Pasyvios darbo rinkos politikos priemonės • Profsąjungų stiprinimas
Ekonomikos augimo skatinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Korupcijos mažinimas • Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nagrinėtą literatūrą, 2015.

Toliau plačiau bus išnagrinėtos pajamų didinimo ir pajamų nelygybės mažinimo priemonės bei modeliuotos galimos situacijos.

Neapmokestinamas pajamų dydžio didinimas. Iki 2009 metų Lietuvoje visiems buvo taikomas toks pats NPD dydis. Tačiau, atėjus krizei, siekdamas padidinti biudžeto pajamas Seimas įvedė progresyvų NPD. Nuo 2015 metų gyventojų, kurių pajamos neviršija 290 eurų per mėnesį, taikomas mėnesio NPD yra 166 eurų, o kitiems neapmokestinamų pajamų dydis (NPD) apskaičiuojamas pagal formulę: gyventojui taikytinas mėnesio NPD = 166 – 0,26 x (gyventojų mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – 290). Kai pagal pateiktą formulę apskaičiuotas NPD yra neigiamas, laikoma, kad jis lygus 0 (Kaip nustatomas..., 2014).

NPD padidinimo situacija

Pajamų dydis, Eur	GPM tarifas, proc.	NPD, Eur	NPD po padidinimo, Eur	Pajamos po NPD pritaikymo, Eur	Pajamos po padidinto NPD pritaikymo, Eur	Pajamų pokytis, pritaikius skirtingus NPD, proc.
200	15%	166,00	199,20	194,90	199,88	2,56%
500	15%	111,40	133,68	441,71	445,05	0,76%
900	15%	7,40	8,88	766,11	766,33	0,03%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis, Valstybine mokesčių inspekcija, 2015.

Pagal 3.2 lentelę buvo apskaičiuotos pajamos po gyventojų pajamų mokesčio pritaikymo su skirtingais NPD. Padidinus 20 procentų NPD, pajamos padidėja. Kuo mažesnės pajamos, tuo padidėjimas didesnis. Reiškiasi didžiausią naudą pajus mažiausias pajamas gaunančios bei vaikus auginančios šeimos. Be to, NPD didėjimas turi apčiuopiamos naudos ir vidaus vartojimui. Taip pat, siūloma padidinti papildomą neapmokestinamą pajamų dydį (PNPD) auginantems bent vieną vaiką, kuris nuo 2015 m. yra 60 eurų. Tokiu būdu būtų sumažinta mokesčių našta, namų ūkiams auginantems vaikus.

Mokesčių išskaičiuojamų iš atlyginimo mažinimas. Lietuvoje nuo atlyginimo yra skaičiuojami ir mokami keturi mokesčiai: gyventojų pajamų mokestis (GPM), privalomojo sveikatos draudimo (PSD) įmoka, valstybinio socialinio draudimo („Sodros“) įmoka, įmoka į Garantinį fondą. Darbo užmokestis kartu su socialiniu ir sveikatos draudimu yra stipriai apmokestinamas dydis, bet jį moka tie, kurie yra samdomi darbuotojai. Kitos pajamos – kapitalo, individualios veiklos, dividendai, palūkanos yra apmokestinamos daug mažiau. Paskaičiavus, kad gyventojų pajamų mokesčio (GPM) tarifui sumažėjus nuo 15 proc. iki 14 proc. arba iki 13 proc. padidės realios gyventojų pajamos, nes gaunamų pajamų augimas pasikeis atitinkamai 0,88 proc. arba 1,76 proc. (skaičiavimams naudojant 500 Eur pajamas).

Progresinių mokesčių įvedimas. Progresiniai mokesčiai – tai tokie mokesčiai, kai pajamoms apmokestinti taikomas daugiau nei vienas pajamų mokesčio tarifas. Pajamos suskirstomos laipteliais, ir kiekvienam aukštesniam pajamų laipteliui taikomas didesnis mokesčio tarifas. Progresyvumą galima įvesti trimis būdais – per neapmokestinamą pajamų dydį (NPD), gyventojų pajamų apmokestinimą ir nekilnojamojo turto mokestį. Kuo daugiau uždirba – tuo daugiau mokesčių sumoka. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pajamų apmokestinimas iš dalies Lietuvoje jau yra pakankamai progresinis, nes socialinio ir sveikatos draudimo klausimu egzistuoja lubos, o išmokoms – ne.

Lietuvos gyventojams galioja vienodas 15 proc. pajamų tarifas. Tačiau 2011 metais buvo parengti du projektai. Buvo pasiūlytos to meto Seimo nario Algirdo Butkevičiaus gyventojų pajamų

Rūta GEDMINAITĖ, Lietuvos namų ūkių pajamų ir jų nelygybės analizė Baltijos šalių kontekste

mokesčio įstatymo pataisos (projektas Nr. XIP-3038), kuriomis siekiama įvesti progresinį gyventojų mokestį bei praplėsti mokesčio bazę, nedidinant mokesčio mažiau pajamų gaunantiems asmenims (Rudaitis, 2011). Taip pat, Seimui buvo siūlytos pataisos (projektas Nr.XIP-3197), kuriose numatoma metinei pajamų daliai iki 15 000 Lt pritaikyti sumažintą 5 proc. mokesčio tarifą, o kitiems dviem pajamų intervalams, parašytiems 3.3 lentelėje, taikyti t.y. 20 proc. ir 35 proc. (Ekspertizė dėl..., 2011).

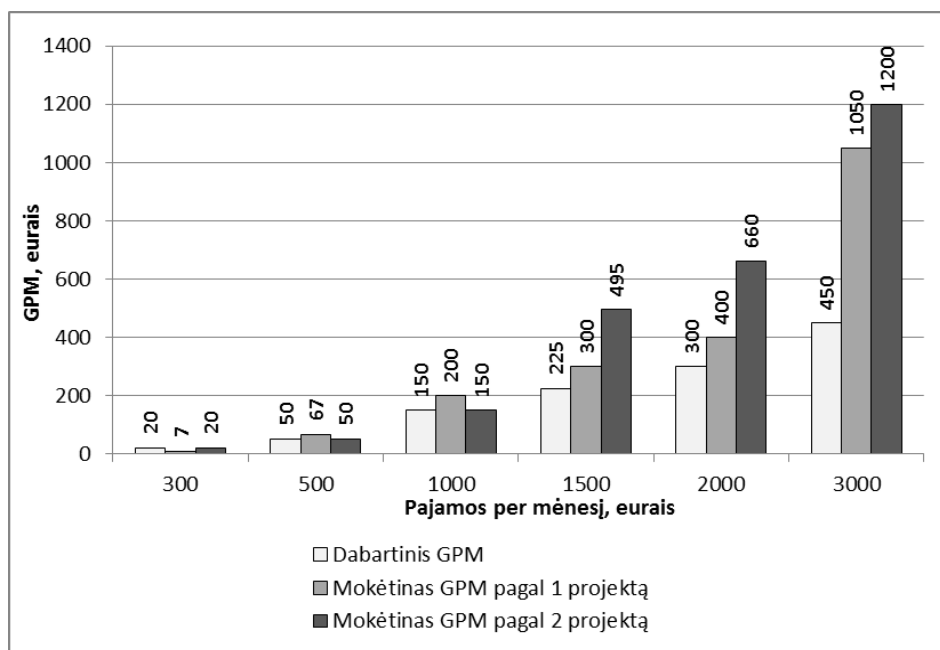
3.3. lentelė

Progresinio GPM taikymo tarifai

Projektai	Sąlygos	GPM tarifas
Galiojantis tarifas	Taikoma visoms pajamos	15 proc.
Pirmas projektas (Nr. XIP-3197)	Metinei pajamų daliai iki 15 000 Lt (arba mėnesinei pajamų daliai iki 362 Eur)	5 proc.
	Metinei pajamų daliai nuo 15 000 iki 96 000 Lt (arba mėnesinei pajamų daliai nuo 362 Eur iki 2317 Eur)	20 proc.
	Metinei pajamų daliai virš 96 000 Lt (arba mėnesinei pajamų daliai virš 2317 Eur)	35 proc.
Antras projektas (Nr. XIP-3038)	Metinei pajamų daliai iki 48 000 Lt (arba mėnesinei pajamų daliai iki 1158 Eur)	15 proc.
	Metinei pajamų daliai nuo 48 000 iki 120 000 Lt (arba mėnesinei pajamų daliai nuo 1158 Eur iki 2897 Eur)	33 proc.
	Metinei pajamų daliai virš 120000 Lt (arba mėnesinei pajamų daliai virš 2897 Eur)	40 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal R. Rudaitį, (2011) ir Laisvosios rinkos instituto medžiagą, 2015.

Pagal lentelėje siūlomus GPM tarifus buvo sumodeliuotos situacijos ir galutiniai rezultatai matyti 3.1 paveiksle.

*Daryta prielaida, kad neapmokestinamos pajamos siekia 166 Eur visoms pajamoms iki 600 Eur.

3.1.pav. Gyventojų pajamų mokestis (GPM) iki ir po progresinio mokesčio įvedimo

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Pagal 3.1 paveikslą matyti, kad tik nuo 1500 Eur pajamų per mėnesį pastebimas didesnis progresinio gyventojų pajamų mokesčio dydis, lyginant su taikomu 15 proc. tarifu. Pavyzdžiui, įvedus progresinius mokesčius per mėnesį gaunantieji 3000 Eurų pagal pirmą projektą į biudžetą įneštų 2,3 karto, o pagal antrą projektą 2,6 karto daugiau pajamų. Galima daryti išvadą, kad valstybei ir mažas pajamas gaunantiems gyventojams yra naudingas progresinio GPM įvedimas. Įvestas mokestis stiprintų viduriniąją klasę. Taip pat valstybė ženkliai daugiau surinktų pajamų į biudžetą, ko pasėkoje būtų galima daugiau lėšų skirti pajamų perskirstymui, taigi ir socialinių išmokų didinimui.

Palyginę 7 netaikančias progresinių mokesčių ES šalių (Lietuvos, Latvijos, Estijos, Bulgarijos, Čekijos, Rumunijos ir Slovakijos) Gini indeksą su 20-ies šalių, taikančias progresinius mokesčius, gaunamas skirtumas: 31,8 ir 28,7. Paskaičiavus 5 naujųjų ES šalių narių su progresine mokesčių sistema Gini indekso vidurkį, gautume 27,0 rezultata, kuris yra žymiai geresnis nei 7 „neprogresinių“ ES šalių vidurkis (Laurinavičius, 2011). Vadinasi, galima teigti, kad progresinė gyventojų pajamų mokesčio sistema išties padeda sumažinti socialinę nelygybę.

Turto apmokestinimas. Kadangi yra pasitaikę atvejų ekonomikoje, kad mokesčių mažinimas turtingiesiems pajamų skirtumo mažėjimą pavertė didėjimu, todėl reikalinga labiau apmokestinti turtinguosius. Nuo 2012 m. Lietuvoje išplėsta nekilnojamojo turto mokestinė bazė ir įvestas kasmetinis nekilnojamojo turto mokestis 1 proc. nekilnojamam turtui, kurio vertė viršija 1 mln. litų (289620 Eur). Tačiau šis įstatymas gali būti tobulinamas, nes surinkta mažiau pajamų negu planuota dėl gyventojų nuslėpto turto.

Lietuvoje ir kitose valstybėse retai renkama statistika turto nelygybės atžvilgiu. Turto nelygybei mažinti Th. Piketty be mokesčių siūlo pasaulyje įvesti didesnę finansinių institucijų skaidrumą, pasaulinį finansinių turtų registrą. Tai leistų globaliai apmokestinti turtą, įvesti progresinius mokesčius, kurių baze būtų patikima turto statistika (Pagal turtinės..., 2014).

Taip pat, Lietuvoje svarstoma, įvesti mokestį, kuris apmokestintų visas palūkanų pajamas už indėlius kredito įstaigose, investicijas į vertybinius popierius, įskaitant vyriausybę ir savivaldybių, nustatant tokioms pajamoms ribą - 10000 litų (2896 Eur) per metus.

Minimalaus ir vidutinio darbo užmokesčio didinimas. Duomenų bazės duomenimis, Lietuvoje minimali mėnesinė alga šiuo metu yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje. 300 eurų siekianti minimali mėnesinė alga lenkia tik minimalų atlygį Bulgarijoje (184 eurai) ir Rumunijoje (218 eurų). Ją Lietuvoje nuo 2015 m. liepos mėn. ketinama padidinti 25 eurai iki 325 eurų, o nuo 2016 m. pradžios ji turėtų didėti dar 25 eurai iki 350 eurų. Tačiau minimalų atlyginimą reikia dar ženkliau didinti.

Viena didžiausių Lietuvos problemų, trukdanti visuomenei tolygiau siekti gerovės, yra lietuviško verslo tradicijos, neleidžiančios tolygiau dalytis verslo sukuriama pelno su darbuotojais. Kaip nustatė tarptautinė vadybos ir konsultacijų bendrovė „Hay Group“, Lietuvoje egzistuoja bene didžiausias įmonių vadovų ir paprastų darbuotojų atlyginimų skirtumas – jie skiriasi vidutiniškai 7 kartus. Antai JAV aukščiausių vadovų ir darbuotojų atlyginimai vidutiniškai skiriasi 3,7 karto, Kanadoje ir Šveicarijoje – 2,7 karto, Norvegijoje – 2,3 karto. Net kaimyninėse Latvijoje ir Estijoje įmonių vadovai tenkinasi mažesniu skirtumu, palyginti su darbuotojų atlygiu. Latvijoje vadovų atlyginimai yra 5,4 karto, Estijoje – 4,7 karto didesni nei darbuotojų. Taigi siūlymas yra įvesti koeficientą, parodantį koku dydžiu turi skirtis vadovų ir darbuotojų atlyginimai (Jeneliūnas, 2010).

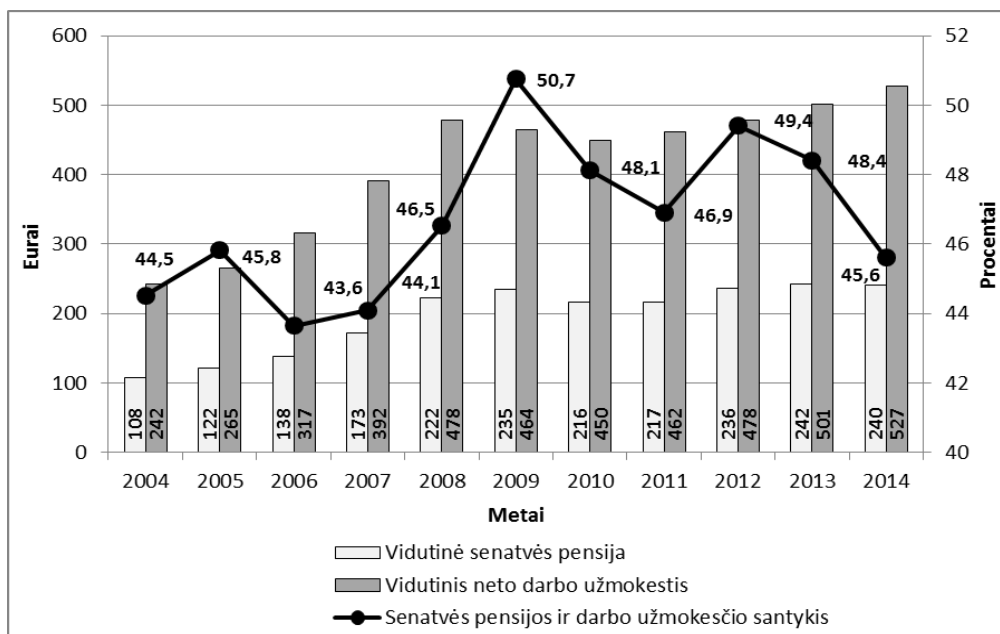
Taip pat reikia liberalizuoti darbo rinką ir sumažėjusios biurokratinės kliūtys skatintų verslą efektyviau kurti naujas darbo vietas.

Realiajam darbo užmokesčiui mažėjant, vyriausybė gali padidinti tam tikras išlaidas. Pavyzdžiui, T. W. Schultz 1961 m. teigia, jog tiesioginės išlaidos švietimui, sveikatos apsaugai suteikia galimybę asmenims, baigusiems studijas studentams ar dirbantiesiems, įgyti daugiau galimybių darbo rinkoje. Žinių pagalba gali padidėti darbo našumas, ir investicijos į žmogiškąjį kapitalą gali padidinti realųjį darbo užmokestį vienam gyventojui (Čiegis, Dilius, 2013).

Socialinių programų finansavimo skatinimas. Vaikai, žmonės su negalia, senyvi žmonės, taip pat tie, kurie laikinai negali dirbti ar neranda darbo, neturi galimybės dalyvauti darbo rinkoje, kurioje vyksta pirminis tiesioginių pajamų perskirstymas. Šią problemą imasi spręsti valstybė tam panaudodama socialinės apsaugos sistemą. Ši sistema pasireiškia transferiniais mokėjimais, kurie apima socialinio draudimo principu mokamas išmokas bei socialinės paramos principu mokamas išmokas pinigine ir natūrine forma (Gyvenimo lygis...,2006).

I.Joumard, M. Pisu, D. Bloch (2012) savo tyrime nustatė, kad išmokos daugiau sumažina pajamų nelygybę nei mokesčiai OECD šalyse. Beveik trys ketvirtadaliai pajamų nelygybės sumažėjimo priklauso išmokoms, o tik likusioji dalis mokesčiams.

Tarp visų išmokų svarbiausios perskirstant pajamas yra išmokos senatvėje. Senatvės pensijos yra vienas iš svarbiausių pajamų šaltinių, o ir jų gavėjų skaičius artimiausiais metais vis didės, dėl vis labiau senstančios visuomenės. Tačiau pagal pensijų dydį ES esame treči nuo pabaigos. Turėtų būti imtasi prevencinių priemonių, kad neskurstų seni žmonės. Didinant pensijas reikia siekti, kad mažiausių pensijų dydžiai nebūtų mažesni už skurdo rizikos ribą, o vidutinis pensijos dydis sutaptų su vidutiniu šalies neto darbo uždarbiu. Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (2015) skurdo rizikos riba 2011 m. – 193 Eur, 2012 m. - 217 Eur, 2013 m. - 235 Eur. Taigi, matyti, kad vidutinė senatvės pensija yra artima šiai ribai.

3.2.pav. **Vidutinė senatvės pensija per mėnesį, vidutinis neto darbo užmokestis per mėnesį ir santykis tarp jų 2004-2014 m.**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2015.

Žvelgiant į 3.2 paveikslą vidutinė senatvės pensija analizuotu laikotarpiu vidutiniškai sudaro tik 46,7 proc. darbo užmokesčio. Per 2009 metus šis santykis išaugo iki 50,7 proc ribos. Tačiau dėl didelių „Sodros“ finansinių sunkumų Seimo priimtas sprendimas sumažinti senatvės pensijas 2010-2011 metų laikotarpiui atsiliepė ir vidutiniam pensijos dydžiui. Vidutinis pensijos dydis per 2010 metus sumažėjo 19 Eur arba 8,09 proc. Taip pat nuo 2009 iki 2011 metų senatvės pensijos ir darbo užmokesčio santykis sumenko 3,8 proc. punkto arba 8,10 proc.

Reikalinga didinti senatvės pensijas ir kompensuoti anksčiau sumažintas išmokas. Taip pat, reikia šviesti visuomenę apie pensijų kaupimo fondus, įvertinti visas įmanomas alternatyvas renkantis išankstinę pensiją (likus pvz. 4-5 metams iki oficialios pensijos prasidėjimo datos). Taip pat, aktualus vyresnių nei 50 metų gyventojų nedarbo lygio augimas, verčiantis daryti atitinkamus pakeitimus darbo rinkoje.

Valstybės remiamų pajamų didinimas. Pagrindinis šių pajamų tikslas – sumažinti pajamų diferenciaciją tarp atskirų gyventojų grupių, sušvelninti vartojimo prekių ir paslaugų kainų augimo įtaką dėl objektyvių priežasčių nepakankamas pajamas gaunantiems gyventojams (vaikus auginančioms šeimoms, senatvės pensijos amžiaus sulaukusiems asmenims, nedarbo draudimo išmokas darbo biržose įsiregistravusiems bedarbiams ir kitoms sunkiausiai gyvenančioms žmonių grupėms) ir padidinti jų mokumą. Gyventojams, gaunantiems mažas pajamas, suteikta teisė į: būsto šildymo išlaidų kompensacijas, papildomas socialines pašalpas, mokinių nemokamą maitinimą ir kt. (Valstybės remiamos..., 2010).

Jos nedidėjo jau ilgą laiką. Iki 2008 metų buvo taikomos 285 Lt. (83 Eur), o nuo 2008 metų rugpjūčio mėnesio ir siekė 350 Lt (102 Eur). Tad siūloma padidinti valstybės remiamų pajamų dydį, kad skurstantys gyventojai galėtų gauti įvairią socialinę pagalbą.

Aktyvios bei pasyvios darbo rinkos politikos priemonės. Darbo rinkos aktyvios priemonės - orientuotos į pajamų nelygybės atsiradimo priežasčių šalinimą (pvz. apmokymai, jauno specialisto įdarbinimo rėmimas mokant subsidijas darbdaviui, kelionės išlaidų kompensacija, kai bedarbiai įsidarbina įmonėse, nutolusiose nuo gyvenamosios vietos) ir pasyvios, kuriomis siekiama sušvelninti skurdo pasekmes (pvz., bedarbio pašalpa). Esminis skirtumas yra tas, kad aktyvios pajamų nelygybę mažinančios priemonės iš ties suteikia galimybę įgyti kvalifikaciją, ko pasekoje, gyventojas gaus didesnę darbo užmokestį ir mokės valstybei mokesčiui, o valstybei nereikės skirti jam socialinių išmokų. Tuo tarpu pasyvios - nemažina gyventojų pajamų nelygybės, o tik padeda skurdžiausiai gyvenantiems išgyventi (Niūniavaitė, 2011).

Infliacijos augimo tempo reguliavimas. Valstybė turi užtikrinta, kad infliacija neviršytų gyventojų piniginių pajamų (nominalių pajamų) augimo tempo, nes kitaip piniginių pajamų perkamoji galia gali sumažėti, taip sumažėtų ir realiosios pajamos. Reguliavimas gali būti vykdomas per centrinio banko nustatomą palūkanų normą arba reglamentuoti, kad prekybininkų antkainiai gali būti ribojami įstatymu, mat nepagrįstas maisto kainų kėlimas dar labiau iškreipia socialinius skirtumus. Nes pastaruoju metu, mažiausias pajamas gaunantys gyventojai vis didesnę savo išlaidų dalį yra priversti skirti maistui.

Profsąjungų stiprinimas. S. Zaicev (2008), teigia, kad darbininkai gauna didesnius atlyginimus, jeigu priklauso profsąjungai. Verta paminėti, kad profsąjungos galėtų tinkama linkme pagerinti vidurinėsios klasės plėtrą.

Investicijų žmogiškajam kapitalui skatinimas. Reikalinga padidinti investicijas į žmogiškuosius išteklius, siekiant pagerinti darbo kokybę ir našumą. Tai daugiau ilgalaikis sprendimas. Reikia siekti, kad visiems būtų užtikrintos palankios sąlygos siekti aukštojo mokslo bei sudaryti sąlygas gauti paskolas studijoms. Taip pat rekomenduotina nuo mažumės diegti kritinio mąstymo, o ne faktų įsiminimo ar atkartojimo sistemą, darbuotojams tobulinti kvalifikaciją lankant įvairius kvalifikacijos kėlimo kursus, dalyvauti profesinio rengimo programose, didinti gebėjimus informacinių technologijų, vadybos, kalbų bei gauti specializuotų žinių. Šios investicijos leistų sumažinti pajamų nelygybę.

Ekonomikos augimo skatinimas. Stabilus šalies ekonomikos augimas ir vidaus bei užsienio investicijų skatinimas kaip šalies gyventojų pajamų nelygybės mažinimo ir gerovės didinimo sąlyga. Reikalinga skatinti verslo plėtrą, sudarant palankias sąlygas tiesioginėms užsienio investicijoms. Ekonomikai ir gyventojų požiūriui į valstybę, labai padėtų viešojo sektoriaus ir

biurokratų skaičiaus mažinimas. Siekiant, kad ekonomikos augimas būtų spartesnis reikia stabdyti šešėlinę ekonomiką bei korupciją.

Norint įveikti pajamų nelygybę, reiktų derinti visas priemones, nes kiekviena jų turi ne tik savo pranašumų, bet ir trūkumų. Vienos priemonės yra veiksmingesnės ilguoju laikotarpiu, kitos – trumpuoju. Tačiau aptartos pajamų nelygybės mažinimo priemonės turi ir savas išlaidas, kurias padengti tenka mokesčių mokėtojams. Valstybė naudodama atitinkamą mokesčių politiką, skiriant lėšų iš biudžeto socialinėms išmokoms gali tam tikru mastu pakelti neturtingų šeimų ir individų gyvenimo lygį, tačiau šis poveikis turi tam tikras ribas, kurias peržengus, lygybės kaina visuomenei tampa pernelyg didelė. Aukštas išmokų lygis bei jų skyrimas kai kuriems gyventojų sluoksniams sumažina jų gavėjų paskatas ieškoti darbo arba skatina imtis mažai apmokamų darbų. Šis socialinis reiškinyss sąlygoja valstybės išlaikytinių gyventojų sluoksnio atsiradimą. Kita vertus, aukštas mokesčių tarifas gali būti nepalankus ekonomikos augimui ir sukelti nemažai ekonominių efektyvumą smukdančių problemų. Todėl būtina išsamiai išanalizuoti galimas ekonomines, socialines pasekmes įvedant šias gyventojų pajamų nelygybės mažinimo priemones. Iš esmės, reikia sukurti tokią situaciją, kai namų ūkių pajamoms didėjant, nelygybė mažėtų. Ekonomikos augimo laikotarpiu augant žmonių pajamoms, tuomet nelygybė sumažės savaime.

IŠVADOS

Apibendrinus nagrinėtų autorių apibrėžimus, pajamos yra apibrėžiamos kaip vidutinės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima pinigines ir natūrinės įplaukas. Nustatyta, kad pagal skirtingus aspektus egzistuoja įvairus pajamų skirstymas, tačiau dažniausiai statistikoje naudojamos bendrosios ir grynosios (disponuojamo) pajamos. Pastarosios laikomos kaip šeimų arba atskirų individų pajamos, likusios atskaičius jų asmeninius mokesčius. Literatūroje išskiriamos dvi pagrindinės disponuojamų pajamų funkcijos: vartojimas ir taupymas. Dėl pajamų skirtumų tarp gyventojų ekonomikoje atsiranda pajamų nelygybė. Gyventojų pajamų nelygybei susidaryti įtakos turi ir paties individo asmeniniai sugebėjimai (kvalifikacija, patirtis, fiziniai duomenys), bet ir vyriausybės vykdoma socialinė ekonominė politika perskirstant pajamas. Tuo tarpu, autoriai pajamų lygį lemiančias išorines priežastis pamini tokius kaip šalies nedarbo lygį, vidutinį mėnesinį darbo užmokestį, bei bendrąjį vidaus produktą (BVP), o vidiniams veiksniams dažniausiai priskiriama asmens išsilavinimas ir kvalifikacija.

Estijoje vienam namų ūkiui tenka didžiausios disponuojamos pajamos, lyginant su Lietuva ir Latvija. To priežastis, kad Estijos geresnė ekonominė ir geografinė padėtis. Nuo 2008 m. iki 2010 m. pasireiškė mėnesinių vieno namų ūkio nario disponuojamų pajamų mažėjimas. Mažėjimui įtakos turėjo pasireiškusi pasaulinė ekonominė krizė, pasireiškusi sulėtėjusia gamyba, mažėjančiu darbo užmokesčiu. Tačiau per visą analizuotą laikotarpį nuo 2004 m. iki 2013 m. disponuojamos pajamos išaugo 2,27 karto Lietuvoje, Latvijoje 2,5 karto, o Estijoje 2,62 karto. Piniginės pajamos sudaro didžiausią dalį, kuri visose Baltijos šalyse svyruoja apie 97 – 98 proc., o likusi pajamų dalis yra gaunama natūra. Kiekvienos šalies pajamų struktūroje didžiausią dalį sudaro samdomojo darbo pajamos t.y. darbo užmokestis (Latvijoje vidutiniškai sudaro net 69,50 proc.). Didžiausias vidutinis ir ribinis polinkis vartoti nustatytas Lietuvoje ir tai liudija apie šios šalies namų ūkių sudėtingesnę situaciją, kadangi mažesnė dalis lieka santaupoms.

Atlikus koreliacinę analizę paaiškėjo, kad Baltijos šalyse iš visų analizuotų rodiklių (tokių kaip realus BVP, tenkantis vienam gyventojui, nedarbo lygis, vidutinis mėnesinis (neto) darbo užmokestis, vidutinė metinė infliacija, tiesioginės užsienio investicijos ir aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis) namų ūkio nario disponuojamas pajamas labiausiai koreliuoja su vidutiniu mėnesiniu neto darbo užmokesčiu. Pastebėta, kad trumpinant analizuojamą laikotarpį, atsiranda ryškesni ryšiai su nedarbo ir infliacijos lygiu. Vertinant pagal šalis, pasirinkti rodikliai stipriausią poveikį turi Lietuvos, bet ne Latvijos ar Estijos, gyventojų disponuojamų pajamų kitimui.

Tiriant pajamų skirtumus buvo išskirtos tokios socialinių gyventojų grupės pagal namų ūkio galvos lytį, namų ūkio galvos amžių, namų ūkio galvos išsilavinimą, namų ūkio gyvenamąją vietovę, namų ūkio gyvenamą administracinę vietą, namų ūkio tipą, namų ūkio galvos veiklos statusą. Vieningai galima teigti, kad nustatyti, kurioje šalyse pajamos tarp skirtingų socialinių grupių pasiskirsčiusios netolygiausiai – negalima. Dažnai manytina, kad yra dideli pajamų skirtumai yra pagal lytį, tačiau gauta, kad rezultatų skaida yra nedidelė, nes nesiekia 10 proc. ribos. Didelis netolygumas nustatytas vertinant pajamas pagal namų ūkio nario amžių, ir pagal gyvenamą regioną, nes santykinis variacijos koeficientas svyruoja 15-20 proc. ribose. Kaip ir disponuojamos pajamos, tenkančios namų ūkio nariui, taip ir disponuojamos pajamos, vertintos pagal skirtingas gyventojų socialines grupes analizuojamu laikotarpiu kito tokiomis pačiomis tendencijomis. Iki 2008-2009 metų pajamos didėjo sparčiais tempais. Po ekonomikos krizės 2010-2011 metais visos pajamos mažėjo, o 2012-2013 metais stiprėjant verslui, mažėjant nedarbo lygiui ir gerėjant ekonomikai, pajamos ėmė vėl augti.

Pajamų nelygybė mažėja, nes per tiriamą laikotarpį Gini koeficientas sumažėjo Lietuvoje 4,03 proc. (iki 33,61 proc.), Latvijoje 5,94 proc. (iki 34,44 proc.), Estijoje 12,58 proc. (iki 32,04 proc.). Taigi visose Baltijos šalyse yra esminių pajamų nelygumų, nes koeficiento reikšmė, didesnė nei 30 proc. t.y. yra atotrūkis tarp turtingiausių ir skurdžiausių pajamų lygio. Apskaičiavus pajamų nelygybės dydžius pagal įvairius rodiklius daroma išvada, kad pagal Gini koeficientą, Teilo entropijos matą, Robin Hudo indeksą ir Decilinį koeficientą Latvijoje egzistuoja didžiausia pajamų diferenciacija, tuo tarpu mažiausia diferenciacija - Estijoje. Pajamų nelygybę atspindintis kvintilinis santykis ir Atkinsono indeksas parodė priešingus rezultatus. Galima teigti, kad pajamų nelygybė Lietuvoje ir Latvijoje mažėja, o Estijoje nors ir nežymiai bet auga. Tuo remiantis yra paneigiama darbe iškelta hipotezė, kad ilgu laikotarpiu pajamų nelygybė didėja. Nors Lietuvos namų ūkių pajamų nelygybė buvo vidutinė (didžiausia Latvijoje, o mažiausia Estijoje), tačiau, vertinant absoliučia reikšme, disponuojamos pajamos - mažiausios, lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis. Galima daryti išvadą, kad pajamų nelygybės dydis nėra tiesiogiai susijęs su pajamų dydžiu.

Pasitelkus scenarijų metodą 2014-2016 metais prognozuojamas pajamų augimas Baltijos šalyse. Tačiau augimas bus lėtesnis negu iki 2013 metų. Tam įtakos turės nedarbo lygio mažėjimas, darbo užmokesčio didėjimas, mažėjanti infliacija ir mokesčių sistemos koregavimas. Darbo autorės nuomone, Baltijos šalių namų ūkių disponuojamų pajamų lygis galėtų siekti tarp labiausiai tikėtino ir optimistinio scenarijaus varianto. Pagal labiausiai tikėtiną scenarijų nuo 2013-2016 m. Lietuvos pajamos padidės 7,36 proc. arba iki 350 Eur, Latvijos pajamos padidės 9,33 proc. arba iki 387 Eur, o Estijoje sumažės 0,35 proc. iki 506 Eur. Taip pat, kaip ir faktinės pajamų reikšmės, taip ir

prognozuojamos pajamų reikšmės didžiausios nustatytos Estijoje, mažesnės Latvijoje ir mažiausios Lietuvoje (vertinant pagal atskirus scenarijus).

Kiekviena valstybė įgyvendina kryptingą socialinę politiką, turi savo pajamų reguliavimo, skurdo mažinimo, šeimos palaikymo programas, ko pasėkoje daroma įtaka pajamų nelygybės problemai mažinti. Gali būti taikomos tokios pajamų nelygybės mažinimo kryptys: pajamų apmokestinimo sistemos tobulinimas, įstatyminės bazės pakeitimai, susiję su pažeidžiamomis socialinėmis grupėmis, verslo aplinkos gerinimas, monetarinės politikos gerinimas, darbo rinkos politikos tobulinimas ir šalies ekonomikos skatinimas. Kiekviena šių krypčių turi tam tikras konkrečias priemones, todėl norint įveikti pajamų nelygybę reiktų derinti visas šių grupių priemones.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė, V. (2005). *Finansai ir kreditas*. Vilnius: Enciklopedija.
2. Atkinson, A. B., Bourguignon, F. (2000). *Handbook of Income Distribution*. Tokyo: Elsevier Science.. Prieiga per internetą: <Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/handbooks/15740056>>. (Žiūrėta 2014-05-04)
3. Bagdanavičius, J. ir kt. (2007). *Statistikos metodai socialiniuose – ekonominiuose tyrimuose*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
4. Bartosevičienė, V. (2006). *Ekonominė statistika. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
5. Bartosevičienė, V. (2011). *Ekonominės statistikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
6. Bivainis, J., Skačkauskienė, J. (2007). Mokesčių sistemos vertinimo metodinio potencialo analizė. *Verslas: teorija ir praktika*, VIII t., Nr. 2, p. 57-67.
7. Blanchard, O. (2007). *Makroekonomika*. Vilnius: Tyto Alba.
8. Blažienė, I. (1999). Diskusiniai asmeninių pajamų diferenciacijos ir nelygybės klausimai. *Verslas, vadyba ir studijos '98. IV respublikinės konferencijos medžiaga. I tomas*. Vilnius: Technika, p. 82-87.
9. Blažienė, I. (2002). *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius.
10. Bratčikovienė, N., Deveikytė, R. (2006). Namų ūkių pajamos ir išlaidos. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida. Prieiga per internetą: < http://www.e-library.lt/resursai/DB/StatistikosDep/LEA/2006_01/L024-029.pdf>. (Žiūrėta 2014-05-04.)
11. Braun, D. (1997). *The Rich Get Richer: The Rise of Income Inequality in the United States and the World*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
12. Campbell, J. Y., Mankiw N. G. (1989). Consumption, income and interest rates: Reinterpreting the time series evidence. *NBER macroeconomics*.
13. Cibulskienė, D., Butkus, M. (2007). *Investicijų ekonomika: realiosios investicijos*. Šiauliai: ŠU leidykla.
14. Černius, G. (2011). *Namų ūkio finansų valdymas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras.
15. Čiegis, R., Dilius, A. (2013). Ekonominio augimo poveikio pajamų nelygybei torinis vertinimas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2013. Serija. 35. Nr. 3, p. 368-375.
16. Čiegis, R. (2006). *Ekonominių teorijų istorija*. Vilnius.
17. Čiulevičienė, V. ir kt. (2006). Kaimo namų ūkių pajamų nelygybės statistinio vertinimo tobulinimas. *LŽŪU Mokslo darbai. Socialiniai mokslai*. 2006. Nr. 79(26). p.35-44.
18. Dekle, R. (2000). Demographic Destiny, Per-Capita Consumption, and the Japanese Saving-Investment Balance. *Oxford Review of Economic Policy*, 16 (2), p. 46–60.
19. Doran, J., Jordan, D. (2013). *Decomposing European NUTS2 regional inequality from 1980 to 2009: National and European policy implications*. Prieiga per internetą:< <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/44805/>>. (Žiūrėta 2013- 03-15).
20. *Ekspertizė dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pataisų XIP-3197*. (2011). Prieiga per internetą: <<http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/mokesciai-biudzetas/ekspertize-del-gyventoju-pajamu-mokescio-istatymo-pataisu-xip-3197/lrinka>>. (Žiūrėta 2014-12-14)
21. Estijos statistikos duomenų bazė. (2014). Prieiga per internetą: <<http://www.stat.ee/statistika>>. (Žiūrėta 2015-04-12.)
22. Eurostat duomenų bazė. (2014). Prieiga per internetą:< <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>. (Žiūrėta 2015-04-12.)
23. Friedman M. (1957). A Theory of the Consumption Function. Prieiga per internetą:<<http://econpapers.repec.org/bookchap/nbrnberbk/frie57-1.htm>>. (Žiūrėta 2014-02-09.).
24. Gyvenimo lygis ir skurdas. (2006). Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>. (Žiūrėta 2015-04-12.)
25. Gyventojų pajamos. Mykolo Riomerio universitetas. (2014).. Prieiga per internetą: <http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/ekonomikos_fakultetas/katedros/bankininkystes_investiciju_katedra/studijos/paskaitos/>(Žiūrėta 2014-10-11)
26. Halver., W.A. (2014). *Privatūs namų ūkiai ir vartojimas..* Prieiga per internetą:<<http://www.google.co.uk/search?hl=en&q=privatus+namu+ukiai+ir+vartojimas+ecolab&meta=>>>. (Žiūrėta 2014-06-09.)
27. Harvey, R. (2004). *Comparison of household saving ratios: Euro area/United States/Japan*. Statistic Brief.
28. Jeneliūnas., T. (2010). *Pajamų skirtumai auga*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/pajamu-skirtumai-auga.d?id=38108627#ixzz3WijABGJT>> (Žiūrėta 2015-03-19).
29. Joumard I., Pisu M., Bloch D. (2012). Tackling income inequality: the role of taxes and transfers. *OECD Journal: Economic Studies*.
30. Juškienė, D.(1997). Skurdo problemos teoriniai aspektai, *Sociologija: praeitis ir dabartis* 3: p.87–90

31. Kaip nustatomas gyventojui taikytinas mėnesio neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD) nuo 2015-01-01? (2014).. Prieiga per internetą: <http://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/konsultacines-medziagos-katalogas/-/asset_publisher/25rbM8kzVaup/content/kaip-nustatomas-gyventojui-taikytinas-menesio-neapmokestinamasis-pajamu-dydis-npd-nuo-2015-01-01-/10174>. (Žiūrėta 2015-03-19).
32. Kanopienė, V. (2008). *Socialinė demografija*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras.
33. Kiaulakytė, I. (2010). Namų ūkio pajamų paskirstymas ir jų nelygybė Lietuvoje. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100903_125712-37951/DS.005.0.01.ETD> (Žiūrėta 2014-11-20).
34. Latvijos statistikos duomenų bazė. (2014). Prieiga per internetą: <<http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html>>. (Žiūrėta 2015-04-12.)
35. Laurinavičius, A. (2011).. Prieiga per internetą: <<http://iq.lt/komentarai/pajamu-nelygybe-ir-progresiniai-mokesciai>> (Žiūrėta 2015-03-19)
36. Lazutka, R. (2001). Pajamos, vartojimas ir skurdas. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: *Homo Liber*, p. 101 – 115.
37. Lazutka, R. (2003). Gyventojų pajamų nelygybė. *Filosofija, Socialogija*. Nr. 2. p. 22-29.
38. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla.
39. Lietuvos laisvos rinkos institutas (LLRI) (2007).
40. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. (2002). Nr. IX-1007.
41. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenų bazė. (2015). Prieiga per internetą: <<http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?1262538155>> (Žiūrėta 2015-04-06.)
42. Lietuvos statistikos duomenų bazė. (2014). Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/>> (Žiūrėta 2015-04-12.)
43. Lisauskaitė, V. (2010). Lietuvos gyventojų pajamų ir vartojimo diferenciacija. *Verslas: Teorija ir praktika 11.3.p.* 266-278.
44. Lydeka, Z., Žaliauskas, Ž., D. (2012). Lietuvos namų ūkių vartojimo struktūros pokyčių tyrimas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai: 2012.6/2*. 161- 177.
45. Mačernytė-Panomariavienė, I., (2003). *Apmokėjimas už darbą ir jo užtikrinimas: mokomasis leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
46. Martinkus, B., Žilinskas, V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas : Technologija.
47. Misiukonytė, A. (2013). Globalizacijos įtakos pajamų nelygybei Europos Sąjungos šalyse įvertinimas. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2013~D_20130606_105949-17220/DS.005.0.02.ETD>. (Žiūrėta 2014-11-06.)
48. Misiūnas, A., Bratčikovienė, N. (2007). Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas. *Lietuvos statistikos darbai* 46: p.112–121.
49. Misiūnas, A., Moščinskas, P. (1995). Lietuvos gyventojų pajamų nelygybės įvertinimai. *Ekonomika: mokslo darbai, 39 (1)*, p. 74-86.
50. Modigliani F., Ando A. (1963). The "Life Cycle" Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests The *American Economic Review*, Vol. 53, No. 1, Part 1, p. 55-8.
51. Mokslinio tyrimo rezultatai (2015).. Prieiga per internetą: <<https://svako.lt/UserFiles/.../1%20Mokslinio%20tyrimo%20rezultatai.pdf>>. (Žiūrėta 2015-03-06.)
52. Mrazauskaitė, L. (2014). Lietuvos ekonomikai nereikia Robino Hudo. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Ekonomika/lietuvos-ekonomikai-nereikia-robino-hudo/172179>> (Žiūrėta 2014-11-06.)
53. Munteanu, V. (2010). Development Economics, Midterm test. Prieiga per internetą: <<http://home.cerge-ai.cz/gurgen/teaching/DE/Test.pdf>>. (Žiūrėta 2014-11-06.)
54. Namų ūkių pajamos ir išlaidos. Statistikos departamentas (2005). Prieiga per internetą: < http://www.e-library.lt/resursai/DB/StatistikosDep/NUPI/STD_NUPI_Ivadas.pdf >. (Žiūrėta 2014-12-20)
55. Niūniavaitė, I. (2011). *Gyventojų pajamų nelygybė ir jų diferenciacijos mažinimo galimybių tyrimas*. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110803_082910-99401> (Žiūrėta 2015-01-26.)
56. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2002). Prieiga per internetą: < <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1255> >. (Žiūrėta 2013-12-21.)
57. Pagal turtinės nelygybės mastą Europoje Lietuva nusileidžia tik Portugalijai. (2014). Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-11-26-pagal-turtines-nelygybes-masta-europoje-lietuva-nusileidzia-tik-portugalijai/124642>>. (Žiūrėta 2014-12-12.)
58. Palley, T. I. (2010). The Relative Permanent Income Theory of Consumption: A Synthetic Keynes– Duesenberry–Friedman Model. *Review of Political Economy*, 22 (1), p.41–56.
59. Paulavičius, K. B. (2004). *Statistikos įvadas - statistiniai rodikliai*. Vilnius: VPU leidykla.
60. Poliak, G. B. (2003). *Istorija mirovai ekonomiki*. M.: Juniti, 727.
61. Rakauskienė, O. G., Servetkienė, V. (2011). *Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidyba.
62. Rudaitis, R. (2011). Seimas svarstys pataisas dėl progresinių mokesčių. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=109243>. (Žiūrėta 2014-11-06.)
63. Rudzkienė, V. (2005). *Socialinė statistika*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras.

64. Rutkauskas, A. V. (1999). Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis. *Inžinerinė ekonomika 1999, Nr.4 (15)*, p. 50-55.
65. Skominas, V. (2000). *Mikroekonomika*. Vilnius: Enciklopedija.
66. Skučienė, D. (2008). Pajamų nelygybė Lietuvoje. Socialinių tyrimų institutas. Filosofija. *Sociologija. T. 19. Nr. 4*, p. 22–33, Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
67. Snieška V., Čiburienė J. (2003). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
68. Snieška, V. ir kt. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija
69. Snower, D. (1999). *Causes of Changing Earnings Inequality in Income Inequality: Issues and Policy Options*, Federal Reserve Bank of Kansas City.
70. Solt, F. 2008. "Economic inequality and democratic political engagement", *American Journal of Political Science* 52(1).
71. Swedbank ekonomikos apžvalga (2015). Prieiga per internetą: <<https://www.swedbank.lt/lt/previews/privatiems/4/20>>. (Žiūrėta 2013-12-21.).
72. Šeputienė, J. (2012). *Makroekonomikos teorija*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla
73. Šileika, A., Blažienė, I. (2000). Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje. *Pinigių studijos* 3:32-44.
74. Šileika, A., Martinaitytė, L. (2012). Asmeninio vartojimo ir vidaus investicijų Lietuvoje ryšio analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 2012. 3 (27)*. p.8-19.
75. Šulskytė, D. (2006). *Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060526_161331-82954/DS.005.0.01.ETD>. (Žiūrėta 2014-05-04.).
76. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
77. Valkauskas, R. (2013). Socioekonominė statistika. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
78. Valstybės remiamos pajamos (2010).. Prieiga per internetą: <<https://www.manofinansai.lt/lt/biblioteka/42>>. (Žiūrėta 2013-12-21.).
79. Varanauskienė, J. (2014). Apie pajamų nelygybę. Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones/apie-pajamu-nelygybe-650703#ixzz3Wil8N5uQ>>. (Žiūrėta 2014-11-06.).
80. Vengrienė, B. (1992). *Pajamos ir gyvenimo lygis*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
81. Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams*. Vilnius: "Presvika".
82. Volkaitė, J., Žebrauskytė, G. (2010). Lietuvos namų ūkių disponuojamų pajamų analizė ir perspektyvos.. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100903_001618-09221/DS.005.0.02.ETD> . (Žiūrėta 2013-12-21.)
83. Zabarauskaitė, R., Blažienė I. (2011). *Gyventojų pajamų nelygybė ekonominių ciklų kontekste*. Verlsas: teorija ir praktika, 13(2). Prieiga per internetą:<<http://www.thefreelibrary.com/Income+inequality+in+the+context+of+economic+cycles%2FGyventoju+pajamu...-a0301479550>>. (Žiūrėta 2014-06-09.).
84. Zaicev, S. (2008). *Socialinio sektoriaus ekonomika*. Vilnius: Technika.
85. Zigmantaitė, V. (2009). *Namų ūkių pajamų ir išlaidų Baltijos šalyse lyginamoji analizė*. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20091112_101721-93495/DS.005.0.01.ETD>. (žiūrėta 2014-12-21.).

PRIEDAI

Vidutinės disponuojamos ir realiosios disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį, Baltijos šalyse 1 Priedas

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį, ir dinamika 2004-2013 m.

Rodiklis	Šalis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį, Eur	Lietuva	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326
	Latvija	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354
	Estija	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508
Gradininis kitimo tempas, Eur	Lietuva	-	24	29	52	37	-17	14	-23	35	32
	Latvija	-	34	47	93	39	-53	-17	19	16	33
	Estija	-	29	55	60	82	-26	-14	34	43	51
Gradininis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	16,92%	17,44%	26,22%	14,86%	-6,03%	5,12%	-8,31%	13,65%	10,83%
	Latvija	-	24,24%	27,04%	41,87%	12,31%	-14,79%	-5,67%	6,58%	5,42%	10,28%
	Estija	-	14,74%	24,96%	21,71%	24,33%	-6,14%	-3,50%	8,96%	10,30%	11,13%
Bazinis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	16,92%	37,31%	73,32%	99,07%	87,07%	96,65%	80,31%	104,92%	127,11%
	Latvija	-	24,24%	57,84%	123,93%	151,50%	114,31%	102,15%	115,46%	127,13%	150,48%
	Estija	-	14,74%	43,38%	74,50%	116,95%	103,63%	96,50%	114,11%	136,17%	162,46%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Vidutinės realiosios disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį, ir dinamika, 2004-2013 m.

Rodiklis	Šalis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Realiosios disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį, Eur	Lietuva	142	163	190	235	257	258	279	249	285	322
	Latvija	133	164	209	287	308	293	289	292	314	354
	Estija	188	213	266	317	380	393	370	394	439	492
Gradininis kitimo tempas, Eur	Lietuva	-	22	26	45	22	0	21	-30	36	37
	Latvija	-	31	45	78	21	-15	-4	3	22	40
	Estija	-	25	52	51	63	14	-23	24	44	54
Gradininis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	15,21%	16,20%	23,83%	9,38%	0,19%	8,24%	-10,86%	14,64%	13,02%
	Latvija	-	23,43%	27,40%	37,36%	7,25%	-4,89%	-1,38%	1,06%	7,37%	12,82%
	Estija	-	13,52%	24,60%	19,09%	19,94%	3,60%	-5,85%	6,48%	11,25%	12,21%
Bazinis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	15,21%	33,87%	65,78%	81,33%	81,69%	96,65%	75,29%	100,95%	127,11%
	Latvija	-	23,43%	57,24%	116,00%	131,65%	120,32%	117,29%	119,60%	135,79%	166,01%
	Estija	-	13,52%	41,45%	68,45%	102,05%	109,32%	97,07%	109,83%	133,45%	161,95%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Disponuojamų pajamų gavimo šaltinių struktūra ir dinamika Baltijos šalyse

Lietuvos disponuojamų pajamų gavimo šaltinių struktūros dalys ir dinamika, 2004-2013 m.

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Samdomojo darbo pajamos, proc.	54,5	57,1	60,7	60,0	59,0	56,0	51,0	53,0	52,0	52,1	55,68
Pajamos iš verslo, individualios veiklos, proc.	8,8	6,5	5,2	6,0	5,0	4,0	4,0	4,0	4,0	2,7	5,03
Socialinės išmokos, proc.	33,8	34,3	32,2	32,0	34,0	37,0	42,0	41,0	42,0	42,9	37,22
Kitos pajamos (rentos pajamos, turto pajamos ir kt.), proc.	2,9	2,1	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,8	2,07
Gradinis kitimo tempas, proc.	-	4,77%	6,30%	-1,15%	-1,67%	-5,08%	-8,93%	3,92%	-1,89%	0,22%	-
	-	4,77%	6,30%	-1,15%	-1,67%	-5,08%	-8,93%	3,92%	-1,89%	0,22%	-
	-	-26,14%	-20,00%	15,38%	-16,67%	-20,00%	0,00%	0,00%	0,00%	-32,85%	-
	-	-27,59%	-9,52%	5,26%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	-10,42%	-
Bazinis kitimo tempas, proc.	-	4,77%	11,38%	10,09%	8,26%	2,75%	-6,42%	-2,75%	-4,59%	-4,38%	-
	-	-26,14%	-40,91%	-31,82%	-43,18%	-54,55%	-54,55%	-54,55%	-54,55%	-69,48%	-
	-	1,48%	-4,73%	-5,33%	0,59%	9,47%	24,26%	21,30%	24,26%	27,03%	-
	-	-27,59%	-34,48%	-31,03%	-31,03%	-31,03%	-31,03%	-31,03%	-31,03%	-38,22%	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenų baze, 2014.

Latvijos disponuojamų pajamų gavimo šaltinių struktūros dalys ir dinamika, 2004-2013 m.

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Samdomojo darbo pajamos, proc.	66,97	70,94	72,73	76,37	74,43	66,95	62,72	64,86	66,58	68,08	69,50
Pajamos iš verslo, individualios veiklos, proc.	6,72	5,18	4,59	3,82	3,29	2,60	3,27	4,44	4,06	3,83	4,24
Socialinės išmokos, proc.	25,44	22,60	22,04	18,77	21,17	29,76	33,72	30,01	28,57	27,18	25,44
Kitos pajamos (rentos pajamos, turto pajamos ir kt.), proc.	0,87	1,28	0,64	1,04	1,11	0,70	0,29	0,69	0,79	0,91	0,83
Gradininis kitimo tempas, proc.	-	5,93%	2,53%	5,00%	-2,54%	-10,06%	-6,32%	3,41%	2,65%	2,25%	-
	-	5,93%	2,53%	5,00%	-2,54%	-10,06%	-6,32%	3,41%	2,65%	2,25%	-
	-	-22,83%	-11,53%	-16,72%	-13,94%	-20,87%	25,82%	35,80%	-8,74%	-5,53%	-
	-	46,99%	-50,27%	63,64%	6,95%	-37,21%	-59,06%	140,17%	15,34%	14,76%	-
Bazinis kitimo tempas, proc.	-	5,93%	8,61%	14,04%	11,14%	-0,04%	-6,35%	-3,15%	-0,59%	1,65%	-
	-	-22,83%	-31,73%	-43,15%	-51,07%	-61,28%	-51,29%	-33,85%	-39,63%	-42,97%	-
	-	-11,17%	-13,36%	-26,23%	-16,79%	16,95%	32,55%	17,95%	12,31%	6,84%	-
	-	46,99%	-26,90%	19,63%	27,95%	-19,66%	-67,11%	-21,00%	-8,89%	4,56%	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Latvijos statistikos departamento duomenų baze, 2014.

Estijos disponuojamų pajamų gavimo šaltinių struktūros dalys ir dinamika, 2004-2013 m.

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Samdomojo darbo pajamos, proc.	64,61	65,99	65,86	67,53	72,20	67,21	67,70	69,18	68,53	70,17	67,90
Pajamos iš verslo, individualios veiklos, proc.	4,43	3,36	4,65	4,35	1,67	1,80	1,92	2,24	1,99	2,05	2,85
Socialinės išmokos, proc.	26,29	25,68	24,19	23,22	22,02	26,30	26,68	25,22	24,48	23,59	24,77
Kitos pajamos (rentos pajamos, turto pajamos ir kt.), proc.	4,68	4,97	5,30	4,90	4,12	4,69	3,71	3,35	5,01	4,19	4,49
Gradininis kitimo tempas, proc.	-	2,15%	-0,20%	2,54%	6,91%	-6,91%	0,73%	2,19%	-0,95%	2,40%	-
	-	2,15%	-0,20%	2,54%	6,91%	-6,91%	0,73%	2,19%	-0,95%	2,40%	-
	-	-24,13%	38,48%	-6,45%	-61,71%	8,07%	6,55%	16,98%	-11,31%	2,82%	-
	-	6,21%	6,55%	-7,44%	-15,99%	13,93%	-21,02%	-9,48%	49,33%	-16,32%	-
Bazinis kitimo tempas, proc.	-	2,15%	1,94%	4,53%	11,75%	4,03%	4,79%	7,09%	6,07%	8,61%	-
	-	-24,13%	5,07%	-1,70%	-62,36%	-59,32%	-56,66%	-49,30%	-55,04%	-53,77%	-
	-	-2,32%	-7,97%	-11,68%	-16,24%	0,05%	1,48%	-4,07%	-6,89%	-10,25%	-
	-	6,21%	13,17%	4,74%	-12,01%	0,25%	-20,82%	-28,33%	7,02%	-10,44%	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Estijos statistikos departamento duomenų baze, 2014.

Vidutinio ir ribinio polinko vartoti ir taupyti rodiklių apskaičiavimo duomenys

3 Priedas

Namų ūkių visuminės vartojimo išlaidos ir jų dinamika Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Rodiklis	Šalis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Namų ūkių visuminės vartojimo išlaidos, mln. Eur	Lietuva	11836,1	13541,3	15457,5	18393,5	21182,7	18280,2	17882,0	19471,4	20785,9	21872,5
	Latvija	7188,4	8321,4	11054,1	13664,2	14180,5	11324,7	11325,5	12395,0	13330,0	14145,4
	Estija	5293,3	6046,3	7231,7	8490,5	8727,2	7345,6	7479,8	8053,5	8759,2	9373,1
Gradininis kitimo tempas, mln. Eur	Lietuva	-	1705,2	1916,2	2936,0	2789,2	-2902,5	-398,2	1589,4	1314,5	1086,6
	Latvija	-	1133,0	2732,7	2610,1	516,3	-2855,8	0,8	1069,5	935,0	815,4
	Estija	-	753,0	1185,4	1258,8	236,7	-1381,6	134,2	573,7	705,7	613,9
Gradininis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	14,41%	14,15%	18,99%	15,16%	-13,70%	-2,18%	8,89%	6,75%	5,23%
	Latvija	-	15,76%	32,84%	23,61%	3,78%	-20,14%	0,01%	9,44%	7,54%	6,12%
	Estija	-	14,23%	19,61%	17,41%	2,79%	-15,83%	1,83%	7,67%	8,76%	7,01%
Bazinis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	14,41%	30,60%	55,40%	78,97%	54,44%	51,08%	64,51%	75,61%	84,79%
	Latvija	-	15,76%	53,78%	90,09%	97,27%	57,54%	57,55%	72,43%	85,44%	96,78%
	Estija	-	14,23%	36,62%	60,40%	64,87%	38,77%	41,31%	52,15%	65,48%	77,07%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazę, 2015.

Namų ūkių visuminės disponuojamos pajamos ir jų dinamika Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Rodiklis	Šalis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Namų ūkių visuminės disponuojamos pajamos, mln. Eur	Lietuva	15684,2	18234,2	21030,6	24795,5	28012,6	23662,2	24163,8	26620,2	28246,3	30295,5
	Latvija	9402,1	10863,1	13239,4	17715,4	19630,8	16869,4	15534,6	17540,4	19314,8	20297,5
	Estija	8076,4	9403,4	11027,4	13095,5	13387,9	11559,3	11801,8	13265,4	14357,4	15406,4
Gradininis kitimo tempas, mln. Eur	Lietuva	-	2550,0	2796,4	3764,9	3217,1	-4350,4	501,6	2456,4	1626,1	2049,2
	Latvija	-	1461,0	2376,3	4476,0	1915,4	-2761,4	-1334,8	2005,8	1774,4	982,7
	Estija	-	1327,0	1624,0	2068,1	292,4	-1828,6	242,5	1463,6	1092,0	1049,0
Gradininis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	16,26%	15,34%	17,90%	12,97%	-15,53%	2,12%	10,17%	6,11%	7,25%
	Latvija	-	15,54%	21,87%	33,81%	10,81%	-14,07%	-7,91%	12,91%	10,12%	5,09%
	Estija	-	16,43%	17,27%	18,75%	2,23%	-13,66%	2,10%	12,40%	8,23%	7,31%
Bazinis kitimo tempas, proc.	Lietuva	-	16,26%	77,68%	109,49%	136,67%	99,92%	104,15%	124,91%	138,65%	155,96%
	Latvija	-	15,54%	40,81%	88,42%	108,79%	79,42%	65,22%	86,56%	105,43%	115,88%
	Estija	-	16,43%	36,54%	62,15%	65,77%	43,12%	46,13%	64,25%	77,77%	90,76%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazę, 2015.

Vidutinių disponuojamų pajamų pasiskirstymas pagal socialines grupes Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį pagal lytį, Eur

Šalis	Lytis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	Vyrai	-	218	262	340	428	511	426	386	441	487	389
	Moterys	-	208	250	318	398	466	405	366	415	457	365
Latvija	Vyrai	-	223	279	356	503	559	461	437	467	492	420
	Moterys	-	207	258	326	467	524	451	420	445	466	396
Estija	Vyrai	281	311	378	460	553	620	582	562	613	674	504
	Moterys	261	295	350	426	506	584	551	535	576	637	472

*duomenys iš metinio dydžio peskaičiuoti į mėnesinį dydį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų baze, 2015.

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį pagal amžių, Eur

Šalis	Amžius	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	Mažiau nei 18 m.	-	195	241	304	386	474	403	355	412	439	357
	Nuo 18 iki 64 m.	-	230	275	357	442	518	429	392	454	502	400
	65 m. ir daugiau	-	168	195	240	324	387	374	339	349	393	308
Latvija	Mažiau nei 18 m.	-	203	257	327	470	518	441	426	453	472	396
	Nuo 18 iki 64 m.	-	229	289	364	528	587	481	442	478	504	434
	65 m. ir daugiau	-	171	200	266	333	392	378	377	379	393	321
Estija	Mažiau nei 18 m.	263	299	353	428	529	597	572	572	625	680	492
	Nuo 18 iki 64 m.	291	323	393	483	570	647	597	571	624	693	519
	65 m. ir daugiau	200	227	262	304	366	428	434	429	443	476	357

*duomenys iš metinio dydžio peskaičiuoti į mėnesinį dydį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų baze, 2015.

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį pagal išsilavinimą, Eur

Šalis	Išsilavinimas	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	Pradinis	-	154	176	239	292	328	276	260	295	324	261
	Vidurinis	-	199	241	315	396	457	371	346	399	439	351
	Aukštasis	-	351	409	510	617	760	616	544	621	679	567
Latvija	Pradinis	-	162	183	264	373	407	326	306	322	341	298
	Vidurinis	-	214	268	349	493	536	437	398	425	451	397
	Aukštasis	-	353	446	512	769	871	719	653	702	731	639
Estija	Pradinis	204	236	292	358	450	486	459	415	452	531	388
	Vidurinis	266	298	363	444	520	582	523	507	561	627	469
	Aukštasis	394	425	505	631	730	833	784	742	791	871	671

*duomenys iš metinio dydžio peskaičiuoti į mėnesinį dydį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų baze, 2015.

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį pagal gyvenamą vietovę, Eur

Šalis	Gyv. vietovė	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	Miestas	156	162	192	244	299	353	304	276	320	347	265
	Kaimas	118	119	138	178	228	271	238	224	242	284	204
Latvija	Miestas	157	199	249	351	390	333	312	329	345	384	305
	Kaimas	109	126	169	243	282	240	231	254	268	292	221
Estija*	Miestas	320	381	461	542	628	587	561	608	668	743	550
	Kaimas	263	322	398	496	539	515	517	559	622	705	493

*Estijos duomenys yra ekvivalentinės disponuojamos pajamos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį pagal lytį, Eur

Šalis	Namų ūkio tipai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuvos	Namų ūkiai be vaikų	-	175	205	263	323	371	332	308	343	378	300
	Vienas asmuo	-	159	186	234	301	338	322	296	331	364	281
	Du suaugę jaunesni nei 65 metų asmenys be vaikų	-	212	262	336	380	438	359	341	393	434	351
	Du suaugę asmenys, bent vienas 65 metų ar vyresnis, be vaikų	-	145	167	208	274	320	326	298	307	334	264
	Trys ar daugiau suaugusių asmenų be vaikų	-	183	209	267	335	386	324	300	340	381	303
	Namų ūkiai su vaikais	-	129	155	195	243	291	245	220	254	281	224
	Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	-	104	121	151	173	212	206	187	217	251	180
	Du suaugę asmenys su vienu vaiku	-	163	186	251	310	356	295	264	302	325	272
	Du suaugę asmenys su dviem vaikais	-	128	158	193	240	294	235	222	256	273	222
	Du suaugę asmenys su trim ir daugiau vaikų	-	84	111	127	145	209	192	160	193	168	154
	Trys ar daugiau suaugusių asmenų su vaikais	-	128	151	183	240	289	237	216	246	314	223
Latvija	Namų ūkiai be vaikų	163	204	251	357	399	346	325	345	367	401	316
	Vienas asmuo	159	174	228	313	358	343	330	340	355	389	299
	Du suaugę jaunesni nei 65 metų asmenys be vaikų	185	241	279	442	463	386	354	402	422	473	365
	Du suaugę asmenys, bent vienas 65 metų ar vyresnis, be vaikų	138	169	218	271	316	312	306	308	327	352	272
	Trys ar daugiau suaugusių asmenų be vaikų	165	220	268	391	444	343	310	328	357	387	321
	Namų ūkiai su vaikais	125	154	201	284	320	267	251	268	276	306	245
	Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	104	120	165	224	247	216	212	220	225	239	197
	Du suaugę asmenys su vienu vaiku	152	198	247	348	398	326	297	316	337	373	299
	Du suaugę asmenys su dviem vaikais	133	153	194	295	322	284	271	288	288	311	254
	Du suaugę asmenys su trim ir daugiau vaikų	73	88	123	190	185	176	175	211	219	256	169
	Trys ar daugiau suaugusių asmenų su vaikais	122	145	198	271	315	251	238	248	255	288	233
Estija	Namų ūkiai be vaikų	-	-	-	-	481	447	426	462	512	566	482
	Vienas asmuo	207	254	300	383	476	452	444	488	535	569	411
	Du suaugę jaunesni nei 65 metų asmenys be vaikų	233	271	335	396	583	522	480	512	583	687	460
	Du suaugę asmenys, bent vienas 65 metų ar vyresnis, be vaikų	-	-	-	-	378	370	368	387	426	435	394
	Trys ar daugiau suaugusių asmenų be vaikų	-	-	-	-	450	411	385	420	457	540	444
	Namų ūkiai su vaikais	-	-	-	-	364	345	337	369	409	451	379
	Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	147	164	200	216	291	263	293	320	314	347	255
	Du suaugę asmenys su vienu vaiku	230	249	334	397	458	429	401	433	495	511	394
	Du suaugę asmenys su dviem vaikais	191	198	257	311	363	355	362	385	422	501	334
	Du suaugę asmenys su trim ir daugiau vaikų	164	154	240	258	269	259	252	287	332	389	260
	Trys ar daugiau suaugusių asmenų su vaikais	-	-	-	-	331	309	290	326	377	401	339

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Vidutinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, per mėnesį pagal veiklos statusą, Eur

Šalis	Veiklos statusas	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	Dirbantys	-	266	314	405	497	588	507	466	533	585	462
	Bedarbiai	-	102	125	171	256	269	213	219	241	244	204
	Pensininkai	-	173	208	257	305	339	353	302	342	341	291
Latvija	Dirbantys	-	263	332	411	596	667	569	526	565	588	502
	Bedarbiai	-	102	134	194	283	295	288	251	255	252	228
	Pensininkai	-	156	172	240	325	381	392	386	398	422	319
Estija	Dirbantys	340	370	443	534	631	717	684	663	716	790	589
	Bedarbiai	133	147	184	217	266	338	352	315	321	352	263
	Pensininkai	183	228	274	297	365	428	421	411	424	468	350

*duomenys iš metinio dydžio peskaičiuoti į mėnesinį dydį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų baze, 2015.

Metinis vidutinių disponuojamų pajamų pasiskirstymas pagal decilius Baltijos šalyse 2004-2013 m, Eur

Šalis	Decilės Nr.	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuva	1	-	872	1077	1476	1858	2142	1608	1680	2054	2111
	2	-	1216	1519	2013	2502	2815	2386	2357	2685	2780
	3	-	1496	1842	2446	3039	3460	2958	2824	3231	3427
	4	-	1783	2184	2836	3571	4061	3476	3293	3733	3992
	5	-	2058	2534	3276	4169	4715	4030	3857	4337	4698
	6	-	2388	2933	3841	4808	5539	4613	4490	5109	5409
	7	-	2854	3431	4448	5545	6559	5551	5201	5995	6407
	8	-	3528	4152	5332	6630	7883	6923	6242	7066	7621
	9	-	4705	5697	6999	8440	10502	9326	8090	9092	9946
	10*	-	8048	9370	11609	14595	18403	16068	12729	13926	16994
Latvija	1	-	970	1084	1494	1849	2080	1884	1760	1943	2062
	2	-	1335	1410	1981	2452	2756	2640	2552	2707	2853
	3	-	1624	1742	2393	3189	3484	3201	3070	3194	3405
	4	-	1872	2112	2838	3891	4407	3821	3602	3785	4008
	5	-	2198	2554	3397	4758	5356	4469	4160	4428	4702
	6	-	2571	3022	4004	5643	6384	5238	4930	5181	5621
	7	-	3030	3703	4759	6774	7574	6212	5907	6132	6648
	8	-	3665	4451	5745	8126	9121	7584	7039	7424	8081
	9	-	4756	5959	7469	10627	11837	10010	9222	9854	10670
	10*	-	8762	11129	12360	18483	20622	17010	15422	17044	17476
Estija	1	1129	1414	1760	2147	2678	3096	2924	2661	2870	3179
	2	1534	1853	2261	2704	3369	3751	3709	3528	3737	4071
	3	1858	2228	2699	3258	4018	4555	4347	4193	4458	4856
	4	2201	2583	3133	3817	4781	5354	4973	4828	5143	5627
	5	2564	2980	3639	4448	5547	6209	5727	5598	5987	6579
	6	3009	3515	4241	5159	6267	7063	6650	6519	7054	7603
	7	3625	4127	4936	5900	7292	8252	7802	7573	8367	9003
	8	4460	5069	5918	7084	8679	9919	9365	9073	9916	11027
	9	6093	6467	7638	9234	10970	12588	11924	11541	12590	14085
	10*	10787	10793	12609	15571	16740	19453	18164	17950	19741	22102

*apskaičiuota darbo autorės, pagal pateiktus Eurostat duomenis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazę, 2015.

Pajamų nelygybės rodiklių apskaičiavimas
(Pavyzdys: Lietuvos duomenys, 2005 m.)

Decilio nr. (i)	Vidutinės disponuojamos pajamos namų ūkiui per metus, Eur (x _i)	Namų ūkiai (Fp _i)	Sukaupti namų ūkiai (cum Fp _i)	$D_i = x_i * Fp_i$ (arba m)	$Ft_i = D_i / \sum D_i$	Sukauptos pajamos cum (Ft)	$(2*i-n-1)x_i$	Gini koeficientas	$ Ft_i - Fp_i $	Teilo entropijos matas	Robino Hudo indeksas	Atkinsono indeksas (ε=0,5)
1	872	0,1	0,1	87,20	0,030	0,0301	-7848	35,48	0,070	-0,016	0,0699	0,0032
2	1216	0,1	0,2	121,60	0,042	0,0721	-8512		0,058	-0,016	0,0580	0,0038
3	1496	0,1	0,3	149,60	0,052	0,1238	-7480		0,048	-0,015	0,0483	0,0042
4	1783	0,1	0,4	178,30	0,062	0,1854	-5349		0,038	-0,013	0,0384	0,0046
5	2058	0,1	0,5	205,80	0,071	0,2565	-2058		0,029	-0,011	0,0289	0,0050
6	2388	0,1	0,6	238,80	0,082	0,3390	2388		0,018	-0,007	0,0175	0,0053
7	2854	0,1	0,7	285,40	0,099	0,4376	8562		0,001	-0,001	0,0014	0,0058
8	3528	0,1	0,8	352,80	0,122	0,5595	17640		0,022	0,010	0,0219	0,0065
9	4705	0,1	0,9	470,50	0,163	0,7220	32935		0,063	0,034	0,0625	0,0075
10	8048	0,1	1	804,79	0,278	1	72431		0,178	0,123	0,1780	0,0098
Suma	28948	1		2894,79	1		102709		0,525	0,091	0,262	0,925

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazės duomenis, 2015.

Pajamų nelygybės rodikliai Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Rodiklis	Šalis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Gini koeficientas, proc.	Lietuva	35,02	35,48	34,42	32,96	32,76	34,9	36,07	32,11	31,18	33,61	33,85
	Latvija	36,62	35,12	37,95	34,31	36,65	36,56	35,05	34,19	34,83	34,44	35,57
	Estija	36,65	33,17	32,23	32,47	30,04	30,59	30,32	30,93	31,53	32,04	32,00
Teilo entropijos matas, koef.	Lietuva	-	0,091	0,085	0,078	0,078	0,088	0,094	0,073	0,068	0,081	0,082
	Latvija	-	0,091	0,105	0,084	0,096	0,096	0,088	0,084	0,088	0,085	0,091
	Estija	-	0,079	0,074	0,076	0,063	0,066	0,065	0,068	0,070	0,073	0,070
Robin Hudo indeksas, koef.	Lietuva	-	0,262	0,253	0,241	0,238	0,257	0,268	0,236	0,230	0,246	0,248
	Latvija	-	0,258	0,280	0,253	0,269	0,268	0,258	0,252	0,256	0,254	0,261
	Estija	-	0,245	0,237	0,238	0,221	0,226	0,225	0,228	0,234	0,238	0,232
Atkinsono indeksas, koef.	Lietuva	-	0,925	0,929	0,933	0,936	0,939	0,937	0,935	0,937	0,938	0,934
	Latvija	-	0,926	0,930	0,934	0,939	0,941	0,938	0,937	0,938	0,939	0,936
	Estija	-	0,931	0,934	0,937	0,940	0,942	0,941	0,940	0,942	0,943	0,939

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazės duomenis, 2015.

Gini koeficiento reikšmės iki ir po socialinių išmokų gavimo Baltijos šalyse 2004-2013 m.

Šalis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
	Gini koeficientas, įvertinantis ekvivalentines disponuojamas pajamas be socialinių išmokų (įtraukiant pensijas), proc.										
Lietuva	-	51,8	49,3	46,9	47,2	51,2	55,1	53,7	51,1	53,2	51,1
Latvija	-	51,1	51,6	47,2	47,2	47,9	50,9	52,3	52,1	50,8	50,1
Estija	52,5	49,4	47,4	46,9	44,2	45,1	47,4	48,2	47,9	48,0	47,2
	Gini koeficientas, įvertinantis ekvivalentines disponuojamas pajamas be socialinių išmokų (neįtraukiamos pensijos), proc.										
Lietuva	-	39,9	38,3	36,7	37,3	39,6	42,4	39,4	37,7	40,2	39,1
Latvija	-	39,4	41,1	38,0	39,6	39,4	39,0	38,5	38,8	38,3	39,1
Estija	40,9	37,9	36,3	36,1	33,6	34,3	35,3	35,9	35,9	36,3	35,7
	Gini koeficientas, įvertinantis ekvivalentines disponuojamas pajamas, proc.										
Lietuva	-	36,3	35,0	33,8	34,0	35,9	37,0	33,0	32,0	34,6	34,6
Latvija	-	36,2	38,9	35,4	37,5	37,5	35,9	35,1	35,7	35,2	36,4
Estija	37,4	34,1	33,1	33,4	30,9	31,4	31,3	31,9	32,5	32,9	32,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat duomenų bazės duomenis, 2015.

Pajamų kvintilių reikšmės Baltijos šalyse 2004-2013 m., Eur

Šalis	Kvintilis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vidurkis
Lietuva	I	145	129	156	186	232	251	208	211	242	242	200
	II	257	207	254	354	436	463	378	355	415	423	354
	III	397	318	394	521	650	716	591	524	598	636	535
	IV	545	449	567	724	905	1041	821	782	908	922	766
	V	970	839	975	1246	1579	1876	1583	1350	1479	1711	1361
Latvija	I	145	168	233	251	308	306	289	301	323	358	268
	II	214	223	294	388	408	482	501	488	483	490	397
	III	281	348	483	690	743	576	517	550	586	663	544
	IV	435	541	720	1020	1143	888	819	867	921	991	835
	V	739	993	1170	1708	1849	1516	1353	1470	1531	1687	1402
Estija	I	105	134	163	205	235	221	203	218	238	234	196
	II	185	224	272	337	379	362	349	369	404	421	330
	III	250	304	372	462	516	481	468	502	550	599	450
	IV	348	415	499	613	697	654	638	700	758	857	618
	V	623	737	904	1022	1176	1107	1080	1177	1319	1542	1069

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Koreliacijos koeficiento reikšmingumo patikrinimas

Rodiklis	Realus BVP, tenkantis vienam gyventojui	Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis	Tiesioginės užsienio investicijos	Nedarbo lygis	Infliacijos lygis	Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis	Studento kriterijus
Reikšmė	Faktinė reikšmė						Kritinė reikšmė
Formulė	$t_r = r \cdot \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$						TINV(0,05;8)
Lietuva	5,689	12,974	10,089	0,875	0,604	5,608	2,306
Latvija	3,780	10,247	9,251	0,359	-0,053	3,344	
Estija	2,086	25,788	7,649	0,578	0,290	5,596	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Rodiklis	Realus BVP, tenkantis vienam gyventojui		Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis		Tiesioginės užsienio investicijos		Nedarbo lygis		Infliacijos lygis		Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis		Studento kriterijus
	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	Iki krizės	Po krizės	
Reikšmė	Faktinė reikšmė												Kritinė reikšmė
Formulė	$t_r = r \cdot \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$												TINV(0,05;3)
Lietuva	11,684	1,886	15,091	2,612	13,052	4,102	-2,419	-1,286	5,762	-1,876	5,039	1,933	3,182
Latvija	4,746	3,908	13,171	5,004	31,637	3,496	-2,230	-9,356	3,614	-0,173	4,818	3,289	
Estija	2,734	3,260	21,768	14,724	8,508	1,593	-2,507	-4,524	7,009	0,622	1,935	10,076	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2015.

Vidutinių disponuojamų pajamų prognozavimo duomenys ir apskaičiavimas Baltijos šalims, 2014-2016 metams, Eur.

Lietuvos vidutinių disponuojamų pajamų kitimą lėmusių veiksnių prognozavimas pagal tiesinę regresijos lygtį (Trendą)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Laikas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur	5800	6300	6900	7700	8000	6900	7100	7700	8100	8500	8567	8797	9027
Nedarbo lygis, proc.	11,6	8,5	5,8	4,3	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8	15,2	16,0	16,8
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	242	265	317	392	478	464	450	462	478	501	562	590	619
Vidutinė metinė infliacija, proc.	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2	3,3	3,2	3,1
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	310	608	793	1072	1413	1602	1577	1607	1953	2187	2382	2576	2771
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	21,6	22,4	22,0	23,7	25,3	25,5	26,9	27,9	28,6	29,8	30,6	31,5	32,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų ir Eurostat duomenų bazėmis, 2014.

Lietuvos vidutinių disponuojamų pajamų prognozavimas pagal scenarijaus metodą

Rodiklis	Funkcija	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur	Pagal trend f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	326	340	355
	Pagal growth f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	343	366	390
Nedarbo lygis, proc.	Pagal trend f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	264	267	271
	Pagal growth f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	258	261	264
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	Pagal trend f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	342	359	376
	Pagal growth f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	369	398	431
Vidutinė metinė infliacija, proc.	Pagal trend f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	245	245	244
	Pagal growth f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	237	237	236
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	Pagal trend f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	348	367	385
	Pagal growth f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	377	409	444
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	Pagal trend f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	342	359	376
	Pagal growth f-ją	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	364	393	423
Pesimistinis scenarijus	Mažiausia reikšmė	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	237	237	236
Labiausiai tikėtinas scenarijus	Vidurkis	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	318	333	350
Optimistinis scenarijus	Didžiausia reikšmė	144	168	197	249	286	269	282	259	294	326	377	409	444

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Latvijos vidutinių disponuojamų pajamų kitimą lėmusių veiksnių prognozavimas pagal tiesinę regresijos lygtį (Trendą)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Laikas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur	5200	5800	6500	7200	7000	5900	5900	6400	6800	7100	7000	7113	7225
Nedarbo lygis, proc.	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	16,7	17,5	18,3
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	214	250	308	407	498	486	450	470	488	516	586	618	650
Vidutinė metinė infliacija, proc.	6,2	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,3	0	0,5	-0,4	-1,3
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	176	240	366	643	737	615	664	672	850	931	1007	1083	1159
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	16,5	16,9	17,4	18,5	20,7	21,4	22,6	23,6	25,2	27,0	27,5	28,7	29,9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų ir Eurostat duomenų bazėmis, 2014.

Latvijos vidutinių disponuojamų pajamų prognozavimas pagal scenarijaus metodą

Rodiklis	Funkcija	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur	Pagal trend f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	333	343	353
	Pagal growth f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	337	352	367
Nedarbo lygis, proc.	Pagal trend f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	287	288	290
	Pagal growth f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	280	282	284
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	Pagal trend f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	391	412	432
	Pagal growth f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	432	471	514
Vidutinė metinė infliacija, proc.	Pagal trend f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	279	280	280
	Pagal growth f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	272	272	273
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	Pagal trend f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	395	417	438
	Pagal growth f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	437	478	522
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	Pagal trend f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	379	397	416
	Pagal growth f-ją	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	407	440	475
Pesimistinis scenarijus	Mazžiausia reikšmė	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	272	272	273
Labiausiai tikėtinas scenarijus	Vidurkis	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	352	369	387
Optimistinis scenarijus	Didžiausia reikšmė	141	176	223	316	355	303	286	305	321	354	437	478	522

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Estijos vidutinių disponuojamų pajamų kitimą lėmusių veiksnių prognozavimas pagal tiesinę regresijos lygtį (Trendą)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Laikas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur	7600	8300	9200	9900	9500	8100	8300	9100	9500	9600	9567	9686	9805
Nedarbo lygis, proc.	9,7	7,9	5,9	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	12,2	12,7	13,2
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	363	411	484	583	670	637	637	672	706	757	815	855	896
Vidutinė metinė infliacija, proc.	ę3	4,1	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2	3,2	3,9	3,8	3,7
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	1040	1639	2732	4193	4764	4604	4322	3655	4456	5431	5820	6208	6597
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	25,6	27,7	27,4	27,5	28,3	30,2	30,0	31,3	32,1	33,2	33,6	34,4	35,2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų ir Eurostat duomenų bazėmis, 2014.

Estijos vidutinių disponuojamų pajamų prognozavimas pagal scenarijaus metodą

Rodiklis	Funkcija	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur	Pagal trend f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	412	421	431
	Pagal growth f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	408	421	433
Nedarbo lygis, proc.	Pagal trend f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	375	378	380
	Pagal growth f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	362	365	368
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur	Pagal trend f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	533	565	596
	Pagal growth f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	593	654	721
Vidutinė metinė infliacija, proc.	Pagal trend f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	358	358	358
	Pagal growth f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	343	343	342
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur	Pagal trend f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	503	529	555
	Pagal growth f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	544	591	642
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.	Pagal trend f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	521	551	580
	Pagal growth f-ją	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	561	613	669
Pesimistinis scenarijus	Mžiausia reikšmė	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	343	343	342
Labiausiai tikėtinas scenarijus	Vidurkis	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	460	482	506
Optimistinis scenarijus	Didžiausia reikšmė	194	222	278	338	420	394	380	415	457	508	593	654	721

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų duomenų bazėmis, 2014.

Pajamų lygi lemiančių veiksnių duomenys 2004-2013 m.

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Realus BVP, tenkantis 1 gyventojui, Eur										
Lietuva	5800	6300	6900	7700	8000	6900	7100	7700	8100	8500
Latvija	5200	5800	6500	7200	7000	5900	5900	6400	6800	7100
Estija	7600	8300	9200	9900	9500	8100	8300	9100	9500	9600
Nedarbo lygis, proc.										
Lietuva	11,6	8,5	5,8	4,3	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8
Latvija	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9
Estija	9,7	7,9	5,9	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Eur										
Lietuva	242	265	317	392	478	464	450	462	478	501
Latvija	214	250	308	407	498	486	450	470	488	516
Estija	363	411	484	583	670	637	637	672	706	757
Vidutinė metinė infliacija, proc.										
Lietuva	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2
Latvija	6,2	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,3	0
Estija	3	4,1	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2	3,2
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Eur										
Lietuva	310	608	793	1072	1413	1602	1577	1607	1953	2187
Latvija	176	240	366	643	737	615	664	672	850	931
Estija	1040	1639	2732	4193	4764	4604	4322	3655	4456	5431
Aukštąjį išsilavinimą turinčių 15-64 metų gyventojų dalis, proc.										
Lietuva	21,6	22,4	22,0	23,7	25,3	25,5	26,9	27,9	28,6	29,8
Latvija	16,5	16,9	17,4	18,5	20,7	21,4	22,6	23,6	25,2	27,0
Estija	25,6	27,7	27,4	27,5	28,3	30,2	30,0	31,3	32,1	33,2

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos, Latvijos, Estijos statistikos departamentų ir Eurostat duomenų bazėmis, 2015.

Pažymėjimas apie dalyvavimą Jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“

Diplomas už aktualiausią publikaciją Regiono tematika

**ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS**
SOCIALINIŲ MOKSLŲ
FAKULTETAS

BRTA
Baltijos regiono tyrėjų asociacija

DIPLOMAS

Rūtai Gedminaitėi

Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto organizuotoje
15-ojoje Jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje
„EKONOMIKOS IR VADYBOS AKTUALIJOS“

Pranešimo tema: „Lietuvos namų ūkių pajamų ir jų nelygybės
analizė Baltijos šalių kontekste“.

**UŽ AKTUALIAUSIĄ PUBLIKACIJĄ
REGIONO TEMATIKA**

Socialinių mokslų fakulteto
Dekanas

2015-04-17

Gintaras ŠAPARNIS